№10(106) (2026 ж. Қазан/Октябрь 2026 г.)

ULAĠATTY USTAZ JOLY

Республиканский информационный научно-методический журнал
Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

Түркістан облысы,
Отарар ауданы
"Тенгиз" бөбекжай-
балабақшасының әдіскері

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту сапасын арттырудағы әдіскердің қызметі – 51 бет.

- *«Адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, мінез деген нәрселермен озады.»*
- *«Білгеніңді үйрету – шынайы білімнің белгісі.»*

Аскарова Шырынгул Бердибаевна

«ULAĠATTY USTAZ JOLY» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының
№10(106) (2026 ж. Қазан) шығарылымы. Выпуск №10(106) (Октябрь 2026 г.)
республиканского информационного научно-методического журнала
«ULAĠATTY USTAZ JOLY».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

№ KZ44VPY00078195 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ44VPY00078195

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Айтуганова Еңлік Баяндықызы
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Утешова Б.Е. - педагог-зерттеуші
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ULAĠATTY USTAZ JOLY» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов информационного научно-методического журнала «ULAĠATTY USTAZ JOLY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Муханова Г.К. Қазақ тілі сабақтарында мәтіннің түрлері мен жанрларын меңгертудің тиімді тәсілдері 4
Султанова С.К. Құрманғазы сағырбайұлының 200 жылдығына арналған «Ғасырларды жалғаған күй атасы - Құрманғазы»....8
Кулешова Е.А. Развитие читательской грамотности учащихся 1 класса через игровые технологии 11
Яворская Е.С. Использование цифровых технологий и ии на уроках истории Казахстана 15
Кабыланбекова Ж.А. «Сөз өнері арқылы оқушылардың коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін дамыту» 24
Утепбергенова А.Ш. «Бейімделген спорт — ерекше балалардың үлкен мүмкіндігі» 28
Калыбекова Р.Т. Жасанды интеллект пен инновациялық әдістер арқылы бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыру....34
Қатбаева Қ.Ж. Білім беру үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолданудың әдістемелік жолдары....39
Ізбасарова Ә.Н. Қазақ поэзиясындағы Жәңгір хан бейнесі 43
Курмашова Г.С. Функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндері....46
Аскарова Ш.Б. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту сапасын арттырудағы әдіскердің қызметі 51
Атшыбаева Г.А. «ECO-SENEK: сенек ландшафты мен биоалуантүрлілігі» авторлық жобасы арқылы өңірлік компонент арқылы оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру 65
Етенбаева А.Н. Применение искусственного интеллекта в обучении русскому языку как средство развития речевых навыков учащихся 67
Калиева А.К. Бастауыш сынып оқушыларының математикалық сауаттылығын «MATH-LAB» зертханалық форматы арқылы дамыту жолдары 70
Искарина Ж.И. Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках географии....71
Абетова Г.Ә. Жас педагогтермен әдістемелік жұмысты ұйымдастыру....74
Бекбасова А.М. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында қосымша білім беру ұйымдарында тәрбие жұмысының жылдық жоспарын әзірлеудің әдістемелік негіздері 77
Байтасов Д.Д. «Қала менен басталады» жобасы бойынша....80
Есжанова С.М. Ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллект технологияларын қолданудың тиімді әдістері 83
Мақсұтбекова Т.Б. Развитие читательской грамотности младших школьников через стратегию «Чтение с остановками» и приёмы технологии развития критического мышления....87

Муханова Гульмира Кулжатаевна
Бастауыш сынып мұғалімі
№21 жалпы орта білім беретін мектеп
Абай облысы, Семей қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА МӘТІННІҢ ТҮРЛЕРІ МЕН ЖАНРЛАРЫН МЕҢГЕРТУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация. Мақалада қазақ тілі сабақтарында мәтіннің түрлері мен жанрларын меңгертудің тиімді әдіс-тәсілдері қарастырылады. Мәтінмен жұмыс жасаудың оқушылардың тілдік құзыреттілігін, оқу сауаттылығын, сыни ойлауын және коммуникативтік дағдыларын дамытудағы маңызы айқындалады. Әңгімелеу, сипаттау және пайымдау мәтіндерінің құрылымдық, мазмұндық ерекшеліктері талданып, оларды оқытуда қолданылатын салыстырмалы талдау, проблемалық оқыту, тірек сызбалар, кезеңдік жазылым және сараланған тапсырмалар сияқты әдістердің педагогикалық мүмкіндіктері сипатталады. Сонымен қатар мәтін жанрларын меңгертуде оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру, шығармашылық қабілеттерін дамыту, цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану және қалыптастырушы бағалауды ұйымдастыру мәселелеріне назар аударылады.

Кілт сөздер: қазақ тілі, мәтін, мәтіннің түрлері, мәтін жанрлары, әңгімелеу мәтіні, сипаттау мәтіні, пайымдау мәтіні, мәтінмен жұмыс, тілдік құзыреттілік, оқу сауаттылығы, жазылым дағдысы, сыни ойлау, коммуникативтік дағдылар, саралап оқыту, цифрлық технологиялар, қалыптастырушы бағалау.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру, мәтінді түсіну, талдау және өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларын дамыту қазақ тілі пәнін оқытудың негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Тілдік білім берудің мазмұны оқушының грамматикалық ережелерді меңгеруімен ғана шектелмей, тілді қарым-қатынас құралы ретінде орынды қолдануына, ақпаратты қабылдауына, оны саралауына және өз көзқарасын дәлелді түрде білдіруіне бағытталуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ тілі сабақтарында мәтіннің түрлері мен жанрларын меңгерту ерекше маңызға ие. Мәтінмен жүйелі жұмыс жасау оқушылардың оқу сауаттылығын, жазылым мәдениетін, сөздік қорын және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Мәтін – белгілі бір тақырыпқа, мақсатқа және мазмұндық тұтастыққа негізделген, өзара мағыналық байланыстағы сөйлемдерден құралған тілдік құрылым. Ол ақпарат жеткізу, оқиғаны баяндау, құбылысты сипаттау, белгілі бір мәселені түсіндіру немесе көзқарасты дәлелдеу қызметтерін атқарады. Мәтіннің негізгі белгілеріне тақырыптық бірлік, мағыналық тұтастық, сөйлемдер арасындағы байланыс, ақпараттық толықтық және құрылымдық жүйелілік жатады. Оқушы осы белгілерді меңгеру арқылы жеке сөйлемдер мен тұтас мәтіннің айырмашылығын түсініп, мәтін құрастырудың негізгі қағидаларын игереді. Сондықтан мәтін

теориясын оқыту тілдік білімді тәжірибемен ұштастыруға және оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Қазақ тілі сабақтарында мәтіннің түрлері мен жанрларын меңгертудің алғашқы кезеңінде олардың мазмұндық және коммуникативтік ерекшеліктерін түсіндіру маңызды. Мәтіннің негізгі түрлеріне әңгімелеу, сипаттау және пайымдау жатады. Әңгімелеу мәтінінде белгілі бір оқиға немесе әрекет уақыт ретімен баяндалады. Мұндай мәтіндерде оқиғаның басталуы, дамуы және аяқталуы өзара байланыста беріледі. Сипаттау мәтінінде заттың, адамның, табиғат құбылысының немесе белгілі бір ортаның ерекшеліктері сөз арқылы бейнеленеді. Ал пайымдау мәтінінде белгілі бір пікір ұсынылып, оның себептері түсіндіріледі және қорытынды жасалады. Бұл түрлерді оқыту кезінде мұғалім олардың анықтамаларын жаттатумен шектелмей, әрқайсысының коммуникативтік мақсатын, құрылымдық ерекшеліктерін және тілдік белгілерін нақты мәтіндер арқылы көрсетуі қажет.

Әңгімелеу мәтінін меңгерту барысында оқушыларға оқиғаның ретін анықтау, негізгі кейіпкерлерді белгілеу, әрекеттердің себебі мен нәтижесін түсіндіру тапсырмалары ұсынылады. Мысалы, мұғалім оқушыларға қысқа мәтін беріп, оның мазмұнына сәйкес бірнеше сөйлемді араластырып ұсына алады. Оқушылар сөйлемдерді дұрыс ретке келтіріп, оқиғаның логикалық байланысын қалпына келтіреді. Бұдан кейін мәтінге тақырып қойып, негізгі ойды анықтайды және оқиғаны өз сөздерімен қысқаша мазмұндайды. Осындай тапсырмалар оқушылардың оқылым дағдысын жетілдіріп қана қоймай, олардың уақыттық бірізділікті түсінуіне, ақпаратты жүйелеуіне және байланыстырып сөйлеуіне ықпал етеді.

Сипаттау мәтінін меңгертуде көрнекілік пен бақылау әдістерін қолдану тиімді. Оқушыларға белгілі бір заттың, жануардың, табиғат көрінісінің немесе адамның суреті ұсынылып, оның белгілерін анықтау тапсырылады. Мұғалім оқушылардың назарын түсіне, пішініне, көлеміне, ерекшеліктеріне және басқа да сипаттамаларына бағыттайды. Алдымен тірек сөздер мен сөз тіркестері құрастырылады, кейін оларды пайдаланып бірнеше сөйлем жазылады. Соңында оқушылар сөйлемдерді мағыналық жағынан байланыстырып, тұтас сипаттау мәтінін жасайды. Бұл әдіс сын есімдерді, бейнелі сөздерді, салыстыру құрылымдарын орынды қолдануға үйретеді. Сонымен қатар оқушының байқағыштығы, сөздік қоры және тілдік құралдарды таңдау қабілеті дамиды.

Пайымдау мәтінін меңгерту оқушының логикалық ойлауын, себеп-салдарлық байланыстарды түсінуін және өз пікірін дәлелдеу дағдысын қалыптастырумен тығыз байланысты. Мұндай мәтіндерді оқыту кезінде «Менің ойымша...», «Себебі...», «Мысалы...», «Сондықтан...» сияқты тілдік құрылымдарды қолдануға үйрету қажет. Мысалы, «Кітап оқудың қандай пайдасы бар?» немесе «Табиғатты қорғау не үшін қажет?» деген сұрақтар бойынша оқушылар өз пікірін білдіріп, оны нақты себептермен негіздейді. Алғашқы кезеңде мұғалім дайын үлгі ұсынса, кейін оқушылар өздігінен пікір құрастырып, дәлелдер келтіреді және қорытынды жасайды. Бұл жұмыс олардың жазылым дағдысын дамытып, ақпаратты саналы бағалауына және дәлелді сөйлеуіне жағдай жасайды.

Мәтіннің түрлерімен қатар жанрларын меңгерту де қазақ тілі пәнінің маңызды мазмұндық бағыты болып саналады. Жанр – мәтіннің коммуникативтік мақсатына, мазмұнына, құрылымына және қалыптасқан тілдік ерекшеліктеріне байланысты айқындалатын түрі. Мәтіннің түрі оның мазмұнды баяндау тәсілін білдірсе, жанры белгілі бір әлеуметтік немесе әдеби-коммуникативтік міндетті орындауымен ерекшеленеді. Мысалы, әңгімелеу сипатындағы мәтін ертегі, әңгіме, өмірбаян немесе жаңалық түрінде кездесуі мүмкін. Сипаттау элементтері табиғат көрінісін бейнелейтін көркем мәтінде де, заттың ерекшелігін түсіндіретін ақпараттық мәтінде де қолданылады. Пайымдау белгілері пікірталас мәтінінде, эсседе немесе

белгілі бір көзқарасты негіздейтін мақалада көрініс табады. Осы айырмашылықтарды түсіндіру оқушыларға мәтіннің мазмұны мен жазылу мақсаты арасындағы байланысты тануға көмектеседі.

Жанрларды меңгертудің тиімді тәсілдерінің бірі – салыстырмалы талдау. Мұғалім оқушыларға бір тақырыпқа арналған, бірақ әртүрлі жанрда жазылған мәтіндерді ұсынады. Мысалы, табиғатты қорғау тақырыбындағы шағын ақпараттық мәтін, көркем әңгіме және үндеу салыстырылады. Оқушылар олардың мақсатын, құрылымын, тілдік ерекшеліктерін және оқырманға әсер ету тәсілдерін анықтайды. Ақпараттық мәтінде нақты деректер мен түсіндірулер басым болса, көркем әңгімеде кейіпкерлер мен оқиғалар арқылы ой жеткізіледі, ал үндеуде оқырманды белгілі бір әрекетке шақыру мақсаты көзделеді. Салыстырмалы жұмыс жанрлық ерекшеліктерді саналы түсінуге, мәтіндерді ажыратуға және әртүрлі коммуникативтік жағдайда тілдік құралдарды дұрыс таңдауға мүмкіндік береді.

Мәтіннің түрлері мен жанрларын меңгертуде проблемалық оқыту әдісін қолдану да нәтижелі. Бұл әдісте оқушыға дайын анықтаманы қабылдау ғана емес, мәселені өздігінен зерттеп, қорытынды жасау міндеті жүктеледі. Мысалы, мұғалім бір мәтінді оқып, «Бұл мәтін не үшін жазылған?», «Автор оқиғаны баяндап отыр ма, әлде белгілі бір пікірді дәлелдеуге тырыса ма?», «Мәтіннің жанрын қандай белгілер арқылы анықтауға болады?» деген сұрақтар қояды. Оқушылар мәтіндегі тілдік бірліктерге, сөйлемдердің орналасуына және мазмұндық байланыстарға назар аударады. Өз жауаптарын мәтіннен алынған нақты мысалдармен негіздейді. Мұндай жұмыс зерттеушілік қабілетті дамытып, тілдік құбылыстарды саналы түрде талдауға үйретеді.

Мәтінмен жұмыс жүргізуде тірек сызбалар мен графикалық ұйымдастырушыларды пайдалану оқушылардың ақпаратты жүйелеуіне көмектеседі. Мәселен, әңгімелеу мәтінін талдағанда «Оқиғаның басталуы – дамуы – аяқталуы» сызбасын, сипаттау мәтіні үшін «Нысан – негізгі белгілері – ерекшелігі» үлгісін, ал пайымдау мәтіні үшін «Пікір – дәлел – қорытынды» құрылымын қолдануға болады. Мұндай көрнекі модельдер күрделі теориялық түсініктерді қолжетімді етіп, мәтін құрастыру барысында оқушыға бағыт береді. Ал оқушылар белгілі бір дәрежеде дағдыланғаннан кейін сызбалардың орнына өз жоспарларын жасауға үйренеді. Осылайша, тірек модельдер оқушының тәуелсіз жұмыс істеуіне негіз болады.

Оқушылардың мәтін құрастыру дағдыларын дамытуда кезеңдік жазылым әдісі ерекше маңызға ие. Бұл әдіс дайындық, жоспарлау, алғашқы нұсқаны жазу, мәтінді тексеру және жетілдіру кезеңдерінен тұрады. Дайындық кезеңінде оқушылар тақырыпты талқылап, қажетті ақпаратты жинақтайды және тірек сөздерді анықтайды. Жоспарлау барысында мәтіннің негізгі бөліктері белгіленеді. Алғашқы нұсқаны жазғаннан кейін мазмұндық бірізділік, сөйлемдердің байланысы, сөздердің дұрыс қолданылуы және орфографиялық сауаттылық тексеріледі. Соңғы кезеңде мәтінге түзетулер енгізіліп, оның оқырманға түсініктілігі бағаланады. Бұл тәсіл жазылымды бір сәттік әрекет емес, ойды жүйелеу мен тілдік форманы жетілдірудің саналы үдерісі ретінде қабылдауға үйретеді.

Оқушылардың жас ерекшеліктері мен тілдік дайындық деңгейін ескеру мәтіндерді меңгертудің негізгі шарттарының бірі болып табылады. Бастапқы кезеңде көлемі шағын, мазмұны түсінікті және құрылымы айқын мәтіндер ұсынылғаны дұрыс. Оқушылардың дағдылары қалыптасқан сайын мәтіннің көлемін, ақпараттық күрделілігін және талдау деңгейін біртіндеп арттыруға болады. Қолдауды қажет ететін оқушыларға тірек сөздер, сөйлем үлгілері, дайын жоспарлар және визуалды материалдар беріледі. Ал күрделі тапсырмаларды орындауға дайын оқушыларға мәтіннің бірнеше нұсқасын салыстыру, жанрлық

ерекшеліктерді дәлелдеу, мәтінді басқа жанрға түрлендіру немесе авторлық көзқарасты талдау ұсынылады. Мұндай саралау барлық оқушының оқу үдерісіне белсенді қатысуына және жеке мүмкіндігіне сәйкес дамуына жағдай жасайды.

Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық технологияларды қолдану мәтінмен жұмыс істеудің жаңа мүмкіндіктерін ашады. Электрондық мәтіндер, интерактивті тапсырмалар, онлайн сөздіктер, цифрлық тақталар және мәтін құрылымын талдауға арналған визуалды құралдар оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу материалын әртүрлі форматта ұсынуға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар мәтін бөліктерін дұрыс ретпен орналастырып, тақырыпқа сәйкес абзацтарды таңдап немесе мәтіндегі негізгі сөздерді белгілей алады. Сонымен қатар цифрлық құралдар арқылы бір мәтіннің бірнеше нұсқасын салыстырып, редакциялау дағдыларын дамытуға болады. Дегенмен технология сабақтың негізгі мақсатын алмастырмауы тиіс. Оның қолданылуы нақты оқу міндетіне сәйкес келіп, оқушының мәтінді терең түсінуіне және өздігінен жұмыс істеуіне ықпал етуі қажет.

Мәтіннің түрлері мен жанрларын меңгерту нәтижелерін бағалау барысында тек грамматикалық қателердің санын есептеу жеткіліксіз. Оқушының тақырыпты ашуы, мәтін құрылымын сақтауы, ойдың бірізділігі, сөйлемдер арасындағы байланыс, жанрлық талаптарға сәйкестік және тілдік құралдарды орынды қолдануы кешенді түрде қарастырылуы керек. Мұғалім қалыптастырушы бағалау әдістерін пайдаланып, оқушының жұмысына нақты әрі түсінікті кері байланыс береді. Мысалы, «Мәтіннің негізгі ойы анық берілген», «Оқиғалардың ретін сақтадың», «Пікіріңді дәлелдейтін мысал қос» немесе «Қорытындыны толықтыр» деген ұсыныстар оқушыға жұмысының күшті тұстарын және жетілдіру бағыттарын түсінуге көмектеседі. Өзін-өзі бағалау мен өзара бағалауды ұйымдастыру да оқушылардың жауапкершілігін арттырып, өз жұмысына сыни көзқараспен қарауына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, қазақ тілі сабақтарында мәтіннің түрлері мен жанрларын меңгерту – оқушылардың тілдік, коммуникативтік және танымдық құзыреттерін қалыптастыруға бағытталған жүйелі педагогикалық үдеріс. Әңгімелеу, сипаттау және пайымдау мәтіндерінің ерекшеліктерін жанрлық айырмашылықтармен байланыстыра оқыту оқушылардың мәтінді терең түсінуіне, ақпаратты талдауына және өз ойын сауатты жеткізуіне мүмкіндік береді. Салыстырмалы талдау, проблемалық оқыту, тірек сызбалар, кезеңдік жазылым, сараланған тапсырмалар және цифрлық ресурстарды орынды қолдану мәтінмен жұмыстың тиімділігін арттырады. Мұғалімнің негізгі міндеті – оқушыға мәтін түрлері мен жанрлары туралы теориялық білім берумен шектелмей, оларды нақты тілдік жағдаяттарда қолдануға үйрету. Осындай мақсатты әрі жүйелі жұмыс нәтижесінде оқушылардың оқу сауаттылығы, жазылым мәдениеті, сыни ойлауы және коммуникативтік қабілеттері дамып, қазақ тілін саналы меңгеруге берік негіз қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Балақаев М. Б., Қордабаев Т. Р. Қазіргі қазақ тілі: грамматика, тіл мәдениеті мәселелері. – Алматы: Мектеп, 1971.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
3. Құрманова Н. Ж. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2001.
4. Оразбаева Ф. Ш. Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі. – Алматы: РБК, 2000.
5. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – Астана, 2022.

Султанова Самал Кажыбаевана
Қосымша пән оқытушысы
“Ақжайық аграрлық техикалық колледжі” МКҚК
Батыс Қазақстан облысы, Ақжайық ауданы, Чапаев ауылы

ҚҰРМАНҒАЗЫ САҒЫРБАЙҰЛЫНЫҢ 200 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН «ҒАСЫРЛАРДЫ ЖАЛҒАҒАН КҮЙ АТАСЫ - ҚҰРМАНҒАЗЫ»

Құрманғазы Сағырбайұлының 200 жылдығына арналған **«Ғасырларды жалғаған күй атасы - Құрманғазы»** атты Ақжайық ауданының біртуар азаматы күйші, облыстық «Жігіт сұлтаны» байқауының Бас жүлдегері, «Бейбітшілік әлемі» халықаралық қазақ творчестволы бірлестігінің «Алтын медалі», Батыс Қазақстан облысының «Үздік мәдениет қызметкері төсбелгісінің иегері, «Күйшілер одағы» республикалық қоғамдық бірлестігінің мүшесі, республикалық байқаулардың жеңімпазы күйші Сапаров Халел Айтқалиұлының әдеби сазды кездесу кешінің сценариі.

Мақсаты: Ұлы күйші, дарынды композитор Құрманғазы Сағырбайұлының өмірбаяны мен шығармашылығымен; Ұлттық өнеріміздің шығу тарихын ұмытпай, дәріптеу, құрметтейтін рухы жоғары азамат тәрбиелеу:

Жүргізуші: Армысыздар, қадірменді қонақтар, ұстаздар мен оқушылар! Құрманғазы Сағырбайұлының 200 жылдығына арналған «**Ғасырларды жалғаған күй атасы - Құрманғазы»** атты әдеби сазды кешіне қош келдіңіздер!

Құрманғазы Сағырбайұлы – қазақтың күйші, сазгері, домбырашы, халықтың аспаптық күй өнерінің классигі. Әкесі Сағырбай нәрестені қолына алып: «Бүгін Құрбан айт екен, сенің атың Құрманғазы болсын» деп жариялаған. Ол тез ер жетеді. Әкесі оны алты жастан жұмысқа береді. Сол кезден домбырасын қолынан тастамай, естіген әнін, күйін тартады. Ауыл қарттарын жағалап, оларға күй тарттыратын. Күйлердің мазмұны туралы түрлі әңгімелер тыңдайтын. Музыкалық қабілетті Құрманғазы анасы Алқадан алған, оның тұқымында дарынды ақындар, өлеңшілер мен күйшілер болған. Міне осындай Ақжайық ауданымызда әсемді әлемінде талантымен қалықтап жүрген, табиғат бойына сыйлаған дарқан, дарын иесі қазақтың бір туар ұлы азаматы, Облыстық «Жігіт сұлтаны» байқауының Бас жүлдегері, «Бейбітшілік әлемі» Халықаралық қазақ творчестволы бірлестігінің «Алтын медалі», Батыс Қазақстан облысының «Үздік мәдениет қызметкері төсбелгісінің иегері, «Күйшілер одағы» республикалық қоғамдық бірлестігінің мүшесі, республикалық байқаулардың жеңімпазы күйші Сапаров Халел Айтқалиұлы шәкірті Усман Жасұлан біздің ортамызда қош келдіңіздер! Халел Айтқалиұлы 1964 жылы Орал қаласы Чапаев ауданы В.Вологин селосында дүниеге келген. 1971 – 1981 жылдары Киров орта мекбінде білім алды. 1981 жылы Орал мәдени – ағарту училищесіне түседі. 1982 – 1984 жылдары Кеңестер одағы

әскери қарулы күштері қатарында борышын өтеді. 1984 – 1986 жылдары Орал мәдени – ағартушы училищесін «мәдени ағарту» мамандығы бойынша «Әуесқой халық аспаптары оркестрі» жетекшісі деген квалификациясы бойынша оқып, бітіріп шықты. 1987 – 2006 жылдары сол туған ауылында Ақжайық ауданы Алғабас ауылдық Мәдениет үйінің меңгерушісі қызметін атқарды. 2006 жылы аудан орталығына шақырылып, соден бері Ақжайық ауданы Білім беру бөлімінің «Балалар музыка мектебі» оқытушысы, казіргі күні Аудандық «халықтық» ұлт аспаптар оркестірінің дирижеріқызметін атқарады.

/Видеосюжет/

Жүргізуші: Алғашқы сөз колледж директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары Шарипова Динара Сайлауқызына беріледі.

Жүргізуші: Күй, сені тәтті көрем, жаным сүйіп,
Тыңдаймын тыным алмай, жанып – күйіп
Өмірдің сырын ашып жүрегіме
Музаның әміріне басымды иіп.
Алайық ескі күйдің бәрін жиып,
Жандырған ой – қиялды қалың күйік
Шерттіріп құнарлырақ домбыраға
Тербеліп ырғағына тамылжиық — демекші сөз кезегін Халел аға өзіңізге берсек.....
/Сөз сөйлейді/

<u>Жүргізуші:</u> /Студенттеріміз сұрақ қойса...../

1. Өнердің осы бағытын таңдауға себепші болған адамдар бар ма, әлде өз қалауыңызбен келдіңіз бе?

2. Кімдерден үлгі алдыңыз, қандай ұстаздың шәкіртісіз?

Жүргізуші: «Қайран шешем» – Құрманғазының күйі. Ақбайдың шабармандары Құрманғазыны арбаға байлап жүргелі жатқанда шешесі Ақбаланы көреді. Әлпештеп өсірген анасына әлі күнге дейін қайырымды іс істемегеніне өкініп, енді тағы міне айдалып бара жатқанын ойлап, көзіне жас кеп, шешесінің қасына келеді. «Мен ұл таптым деп жүрсем, жаман, жасық немені туған екем ғой. Кімнің алдында көзіңнен жас шығарып тұрсың?» – деп, жағына шапалақпен тартып жібереді. Құрманғазы өзінің қателігін түсінеді. Орал түрмесінде жатқанда осының бәрін ойлап, шешесіне арнап «Қайран шешем» атты күйін шығарады.

<u>Құрманғазының күйі «Қайран шешем »</u>

<u>Жүргізуші:</u> /Студенттеріміз сұрақ қойса...../

1. Өнер жолы ауыр дейді,сізге бұл өнерді алып жүру ауыр ма?

2. Сіз үшін нағыз күйшілер кімдер?

3. Өнер жолыңызда есіңізден кетпейтіндей қызықты сәттеріңіз бар ма?

Жүргізуші: <u>Құрманғазының күйі «Серпер»</u>

<u>Жүргізуші:</u> /Студенттеріміз сұрақ қойса...../

1. Өзіңізге келіп сабақ алсақ деген жастар бар ма?

2. Танымалдылықтың жауапкершілігі қандай?

Жүргізуші: <u>Құрманғазының «Байжұма» ,«Терісқақпай» күйлерін тыңдасақ</u>

Жүргізуші: «Адай» күйінде ол халықтың азаттықты көксеген арманын, әділетсіздікке қарсылықты, қоғамдық мүдделердің өзара қақтығысын білдіреді. Құрманғазы туындыларында қоғам мен адамның арақатынасындағы айрықша әлеуметтік – психологиялық жағдайлар бейнеленеді

1. <u>Құрманғазы күйі «Адай» орындайды</u>

1.Неше жастан бастап музыкалық мектептен білім алдыңыз ба?

Жүргізуші:Әдемі сенде әуен бар сезінгенге,
Менің де оны ұқпаған кезім кем бе?
Үніңе құлақ тосам құлап түсіп,
Тірліктің у – шуынан безінгенде.

Бүгін біз Құрманғазы Сағырбайұлының күйлерінің шығу тарихы мен оның орындалуына және күйдің құдыретіне тәнді болдық. Біздің заманымызға қазақ халқының ән - күйлері, жыр дастандары осы киелі домбыра арқылы жеткен. Домбыраны әрбір қазақ қастерлеп үйінің төріне іліп қойған. Болашақта да осындай күй тартатын домбырашыларымыз өнері үстем бола берсін!

Жүргізуші: Сөз директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары Сарсенгалиев Марат Тлекұлына беріледі.

Жүргізуші: Ән **«Ақжайық өлкем»** орындайтын 411 топ студенті Жұмабай А

Жүргізуші: Бүгінгі Құрманғазы Сағырбайұлының 200 – жылдығына арналған **«Ғасырларды жалғаған күй атасы - Құрманғазы»** атты әдеби сазды кешіміз өз мәресіне жетті. Алтын уақытыңызды бөліп келгеніңізге көп – көп рахмет! Шәкіртеріңіз көп болсын. Жас шәкірттеріңіздің өнерлері өрлей берсін! Келесі кездескенше сау саламатта болыңыздар!

/Естелік суретке түсеміз..../

Кулешова Елена Александровна
Учитель начальных классов, педагог-эксперт
Средняя школа №32
Жамбылская область, город Тараз

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ 1 КЛАССА ЧЕРЕЗ ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития читательской грамотности учащихся первого класса посредством игровых технологий. Раскрывается значение читательской грамотности как важнейшего компонента функциональной грамотности младших школьников, обеспечивающего осознанное восприятие текста, понимание основной мысли, извлечение необходимой информации и развитие коммуникативных навыков. Особое внимание уделяется возрастным особенностям первоклассников и педагогическим возможностям дидактических, сюжетно-ролевых, речевых и коллективных игр. Представлены практические игровые приёмы, направленные на совершенствование навыков чтения, расширение словарного запаса, развитие смыслового восприятия текста, установление последовательности событий и формирование умения выражать собственное мнение.

Ключевые слова: читательская грамотность, учащиеся первого класса, начальная школа, игровые технологии, дидактическая игра, литературное чтение, осознанное чтение, функциональная грамотность, смысловое чтение, познавательная активность, учебная мотивация, развитие речи, младшие школьники, педагогические технологии, читательские умения.

Современная начальная школа ориентирована не только на формирование у учащихся первоначальных навыков чтения и письма, но и на развитие способности осмысленно воспринимать информацию, понимать содержание прочитанного, устанавливать причинно-следственные связи и применять полученные знания в учебной деятельности и повседневной жизни. В этом контексте читательская грамотность выступает одним из важнейших компонентов функциональной грамотности младшего школьника. Особую значимость её формирование приобретает в первом классе, когда закладываются основы читательской самостоятельности, речевого развития, познавательной активности и устойчивого интереса к книге. Использование игровых технологий в обучении первоклассников позволяет создать условия, при которых процесс овладения чтением становится доступным, эмоционально привлекательным и педагогически результативным.

Читательская грамотность представляет собой комплексное качество личности, включающее способность понимать письменную информацию, извлекать из текста необходимые сведения, интерпретировать содержание, оценивать прочитанное и использовать

полученную информацию для решения различных задач. В отличие от простого технического навыка чтения, который предполагает правильное распознавание букв, слогов и слов, читательская грамотность ориентирована на осмысление текста и активное взаимодействие читателя с содержащейся в нём информацией. Учащийся может правильно произносить слова, но при этом испытывать затруднения в понимании смысла прочитанного. Следовательно, работа учителя начальных классов должна быть направлена не только на совершенствование скорости и правильности чтения, но и на развитие понимания, умения отвечать на вопросы, выделять основную мысль, устанавливать последовательность событий и выражать собственное отношение к прочитанному.

Первый класс является особым этапом становления читательской деятельности. Дети приходят в школу с различным уровнем речевого развития, неодинаковым читательским опытом и разной степенью подготовленности к систематическому обучению. Одни учащиеся уже умеют читать небольшие тексты самостоятельно, другие только начинают осваивать буквенно-звуковые соответствия и слияние звуков в слоги. Кроме того, первоклассникам свойственны наглядно-образное мышление, высокая потребность в двигательной активности, эмоциональная восприимчивость и интерес к игровым ситуациям. Продолжительное выполнение однообразных заданий может приводить к снижению внимания и мотивации, поэтому учителю необходимо чередовать различные виды деятельности, сочетая чтение с речевыми упражнениями, практическими действиями, наблюдением и дидактическими играми.

Игровые технологии в образовательном процессе представляют собой систему методов и приёмов, при которых учебная задача реализуется посредством специально организованной игровой деятельности. Их педагогическая ценность заключается в возможности объединить познавательную цель, эмоциональную вовлечённость и активные действия учащихся. В отличие от игры, используемой исключительно для развлечения, дидактическая игра имеет чётко определённую образовательную задачу, правила выполнения, последовательность действий и ожидаемый результат. Например, если целью урока является понимание последовательности событий в небольшом рассказе, учитель может предложить учащимся восстановить сюжет с помощью карточек. Если необходимо развивать умение находить конкретную информацию, дети могут принять участие в игре «Найди ответ в тексте». Таким образом, игровая деятельность становится инструментом формирования конкретных читательских умений.

Применение игровых технологий особенно эффективно при условии их систематического и целенаправленного использования. Отдельная игра способна вызвать интерес к уроку, однако устойчивое развитие читательской грамотности требует последовательного усложнения заданий и регулярного возвращения к сформированным умениям. На начальном этапе целесообразно использовать задания на узнавание букв, различение звуков, составление слогов и чтение знакомых слов. Далее работа постепенно переносится на уровень коротких предложений и небольших текстов, понимания содержания, определения последовательности событий и установления связей между поступками персонажей и результатами их действий. Такой подход позволяет учитывать индивидуальные возможности первоклассников и постепенно переходить от технического освоения чтения к полноценной смысловой работе с текстом.

Одним из эффективных приёмов является дидактическая игра «Собери слово». Учитель предлагает учащимся карточки с буквами или слогами, из которых необходимо составить заданное слово. После составления слова ребёнок читает его, объясняет значение и, по возможности, использует в собственном предложении. Например, из карточек можно составить слова «книга», «школа», «река», «собака». На первых этапах педагог может использовать иллюстрации в качестве подсказок, а затем постепенно уменьшать объём визуальной поддержки. Данная игра способствует закреплению буквенно-звуковых соответствий, развитию навыков слогового чтения, расширению словарного запаса и

формированию осознанного отношения к прочитанному слову. При этом важно, чтобы учащиеся не ограничивались механическим соединением букв, а понимали значение полученного слова.

Важным направлением является развитие умения прогнозировать содержание текста. Для этого может использоваться игра «Угадай, о чём расскажет книга». Учитель демонстрирует название произведения, обложку или отдельную иллюстрацию, после чего предлагает учащимся предположить, о ком или о чём пойдёт речь. Дети объясняют свои предположения, опираясь на доступные признаки. После чтения произведения класс возвращается к первоначальным версиям и определяет, какие из них подтвердились. Такой подход развивает познавательный интерес, активизирует имеющиеся знания и формирует понимание того, что чтение предполагает не только получение информации, но и её осмысление. При этом педагог должен поддерживать различные обоснованные предположения учащихся, не превращая задание в соревнование на угадывание единственно правильного ответа до знакомства с текстом.

Для развития способности выделять главную информацию и отличать её от второстепенных деталей подходит игра «Найди лишнее предложение». После чтения небольшого текста учащимся предлагается несколько предложений, одно из которых не соответствует его содержанию. Задача детей состоит в том, чтобы определить лишнее предложение и объяснить свой выбор. На начальном этапе можно использовать короткие рассказы с хорошо выраженной сюжетной линией. В дальнейшем задания усложняются за счёт предложений, близких по смыслу, но различающихся отдельными деталями. Игра способствует развитию внимательного чтения, точности понимания и умения подтверждать ответ сведениями из текста. Учитель должен обращать внимание не только на правильность выбора, но и на объяснение, поскольку именно аргументация показывает, насколько глубоко ребёнок понял прочитанное.

Особое значение для первоклассников имеет сюжетно-ролевая игра «Мы — герои сказки». После знакомства с небольшим литературным произведением учащиеся распределяют роли, воспроизводят диалоги персонажей и передают основные события посредством выразительной речи и движений. При необходимости учитель заранее подготавливает карточки с репликами, чтобы дети могли опираться на текст и постепенно осваивать самостоятельное воспроизведение. Ролевая игра помогает глубже понять характеры героев, их мотивы и эмоциональное состояние, а также развивает выразительность речи и коммуникативные навыки. Вместе с тем важно, чтобы инсценировка не подменяла работу с произведением. После игры целесообразно обсудить, какие поступки совершили герои, почему они действовали именно так и чему учит прочитанная история.

Для развития словарного запаса и понимания значения слов может применяться игра «Словарные следопыты». В процессе чтения учащиеся находят знакомые слова, определяют значения слов по контексту, подбирают слова с близким значением или называют предметы и действия, соответствующие описанию. Например, после чтения текста о зиме дети могут объяснить значение слов «пушистый», «морозный», «искрящийся», используя иллюстрации и собственные наблюдения. Если слово вызывает затруднение, учитель предлагает перечитать предложение, обратить внимание на окружающие слова или подобрать пример из повседневной жизни. Такая работа расширяет словарный запас и способствует более глубокому пониманию текста, поскольку незнакомая лексика нередко становится препятствием для осмысленного чтения.

Игровые технологии позволяют организовать и коллективную работу. Например, в игре «Юные читатели» учащиеся объединяются в небольшие группы и получают задания разного типа: найти героя произведения, определить место действия, восстановить порядок событий, выбрать подходящий заголовок или сформулировать вопрос по тексту. Каждая группа представляет результат и объясняет, на какие сведения она опиралась. Подобная форма работы развивает навыки сотрудничества, умение распределять задания и учитывать мнения

одноклассников. При этом учителю важно создавать условия для участия каждого ребёнка, не допуская ситуации, когда все ответы формулирует один наиболее подготовленный ученик. Задания должны соответствовать уровню чтения детей, а распределение ролей — обеспечивать возможность посильного вклада каждого участника.

Эффективность использования игровых технологий определяется не количеством проведённых игр, а изменениями в читательских умениях учащихся. Учителю рекомендуется систематически наблюдать, насколько ребёнок понимает прочитанное, может ли найти в тексте конкретные сведения, отвечает ли на вопросы по содержанию, определяет ли последовательность событий и способен ли объяснить свой ответ. Дополнительно учитываются самостоятельность при выполнении заданий, интерес к чтению, готовность участвовать в обсуждении и способность обращаться к тексту для подтверждения собственного мнения. Результаты наблюдений целесообразно фиксировать в педагогических записях или диагностических таблицах. При этом оценивание первоклассников должно иметь преимущественно поддерживающий характер: его задача заключается в выявлении достижений и определении дальнейших направлений работы, а не в сравнении детей между собой.

Следует учитывать и возможные ограничения игровых методов. Чрезмерное увлечение соревновательными элементами, сложные правила, слишком быстрый темп и избыток стимулов могут отвлекать учащихся от содержания текста. Если игра ориентирована преимущественно на скорость, дети могут стремиться быстрее дать ответ, не анализируя прочитанное. Поэтому учителю необходимо соблюдать баланс между эмоциональной привлекательностью задания и его познавательной ценностью. Игровые формы должны сочетаться с выразительным чтением учителя, самостоятельным чтением учащихся, обсуждением произведений, работой с иллюстрациями и короткими письменными заданиями. Цифровые игры и интерактивные упражнения также могут использоваться в качестве дополнительного средства, однако они не должны вытеснять непосредственное взаимодействие ребёнка с книгой и живое обсуждение прочитанного.

Таким образом, развитие читательской грамотности учащихся первого класса через игровые технологии представляет собой целенаправленный педагогический процесс, предполагающий постепенное формирование навыков осмысленного чтения, понимания текста, поиска информации и выражения собственного мнения. Дидактические, сюжетно-ролевые, речевые и коллективные игры создают благоприятные условия для повышения учебной мотивации, активизации познавательной деятельности и развития коммуникативных способностей младших школьников. Их результативность зависит от методической обоснованности, систематичности применения, соответствия возрастным особенностям детей и учёта индивидуального уровня читательской подготовки.

Список использованной литературы:

1. Виноградова Н. Ф., Кочурова Е. Э., Кузнецова М. И. и др. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя. – М.: Российский учебник; Вентана-Граф, 2018. – 288 с.

2. Методика развития читательской грамотности: методические рекомендации / К. А. Табаровская, Р. А. Дощинский, Е. И. Пудовина, Е. И. Пономарева. – М.: Академия Минпросвещения России, 2021.

3. Кравчук Е. А., Лепухина М. В. Формирование и развитие читательских умений и навыков в начальной школе как фактор развития функциональной грамотности учащихся // Педагогическая наука и практика. – 2024. – № 1 (43).

4. Шабалина О. В., Скрипова Ю. Ю. Исследование готовности учителей к формированию читательской грамотности младших школьников // Управление образованием: теория и практика. – 2024. – Т. 14, № 1-1. – С. 175–195. – DOI: 10.25726/r2570-6806-9438-u.

Яворская Екатерина Сергеевна
Учитель истории, педагог-модератор
КГУ гимназия №24
Жамбылская область, город Тараз

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИИ НА УРОКАХ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА

Аннотация. В статье рассматриваются современные возможности использования цифровых технологий и инструментов искусственного интеллекта в процессе преподавания истории Казахстана в условиях трансформации образовательной среды и изменения требований к историческому образованию. Особое внимание уделяется педагогическому потенциалу цифровых образовательных ресурсов, интерактивных карт, электронных архивов, мультимедийных материалов, виртуальных экскурсий и интеллектуальных систем, способных расширить способы представления и изучения исторической информации. Обосновывается необходимость перехода от преимущественно репродуктивной модели преподавания, ориентированной на запоминание дат, имён и событий, к исследовательскому подходу, предполагающему самостоятельную работу обучающихся с историческими источниками, сопоставление различных точек зрения, выявление причинно-следственных связей и формирование аргументированных выводов. Раскрываются дидактические возможности искусственного интеллекта при подготовке учебных заданий, разработке проблемных вопросов, дифференциации образовательных материалов, организации индивидуальной и групповой деятельности, а также при формировании навыков критического анализа информации. На примере содержания школьного курса истории Казахстана обозначаются направления применения цифровых инструментов при изучении древней истории, средневекового периода, Казахского ханства, национально-освободительных движений, истории Казахстана в составе Российской империи и Советского Союза, а также становления независимого государства. Отдельно рассматриваются вопросы достоверности генерируемой информации, академической добросовестности, защиты персональных данных и сохранения ведущей роли учителя в образовательном процессе. Подчёркивается, что технологическое обновление исторического образования должно сопровождаться развитием медиаграмотности, информационной культуры и исторического мышления школьников. Сделан вывод о том, что педагогически обоснованное применение цифровых технологий и искусственного интеллекта способно повысить содержательную глубину уроков истории Казахстана, усилить познавательную самостоятельность учащихся и создать условия для более осознанного восприятия исторического наследия страны.

Ключевые слова: история Казахстана, цифровые технологии, искусственный интеллект, цифровое образование, историческое образование, образовательные ресурсы,

интерактивное обучение, исторические источники, критическое мышление, цифровая грамотность, информационная культура, методика преподавания.

Современная система образования развивается в условиях масштабных технологических, социальных и культурных преобразований, которые постепенно меняют не только способы передачи знаний, но и само понимание целей обучения. Распространение цифровых устройств, доступность электронных информационных ресурсов, развитие сетевых образовательных платформ и появление генеративных моделей искусственного интеллекта формируют принципиально новые условия организации учебной деятельности. Если ещё сравнительно недавно основным источником получения систематизированных знаний для школьника являлись учебник, объяснение учителя и дополнительная печатная литература, то сегодня информационное пространство предлагает практически неограниченное количество материалов, различающихся по содержанию, научной обоснованности, происхождению и степени достоверности. Подобные изменения особенно заметны при преподавании истории, поскольку историческое знание непосредственно связано с интерпретацией событий, анализом свидетельств, сопоставлением позиций исследователей и пониманием сложных процессов общественного развития. История Казахстана в этом отношении занимает особое место, так как её содержание охватывает длительные периоды формирования государственности, этнокультурного взаимодействия, политических преобразований, социально-экономического развития и становления национальной идентичности. Изучение этих процессов требует не только усвоения определённого объёма фактических сведений, но и способности воспринимать исторические события во взаимосвязи с конкретными обстоятельствами эпохи. Именно поэтому внедрение цифровых технологий и искусственного интеллекта в преподавание данного предмета следует рассматривать не как дань технологической моде, а как возможность содержательного обновления образовательной практики. При этом принципиально важно понимать, что наличие современной техники само по себе не гарантирует повышения качества обучения, поскольку эффективность цифровой среды определяется прежде всего методической грамотностью педагога, качеством используемых материалов и соответствием выбранных инструментов поставленным образовательным задачам. Технология приобретает педагогическую ценность лишь тогда, когда она помогает школьнику глубже понять изучаемое явление, увидеть взаимосвязь между отдельными историческими фактами и сформировать собственное аргументированное суждение.

Традиционное преподавание истории Казахстана нередко сталкивается с проблемой восприятия учебного материала как последовательности разрозненных дат, исторических имён, названий государств и политических событий. При таком подходе обучающийся может воспроизводить сведения, изложенные в учебнике, однако испытывает затруднения при объяснении причин возникновения исторических процессов, определении их последствий и установлении взаимосвязей между различными периодами. Подобная ситуация свидетельствует о необходимости расширения методического инструментария учителя и усиления исследовательской составляющей урока. Цифровые образовательные технологии позволяют представить историческую информацию в нескольких взаимодополняющих формах, благодаря чему абстрактные процессы становятся более наглядными и доступными для осмысления. Например, интерактивная карта может продемонстрировать изменение границ политических объединений, направления миграций, особенности торговых маршрутов и географию военных столкновений, которые трудно полноценно представить посредством одного текстового описания. При изучении истории Великого шёлкового пути использование картографических сервисов помогает школьникам проследить расположение крупных торговых центров, определить значение городов Отрар, Тараз и Туркестан, а также осмыслить влияние географического положения на развитие экономических и культурных связей. Визуализация исторического пространства позволяет перейти от простого запоминания

географических названий к пониманию того, каким образом природные условия, транспортные пути и политическая обстановка влияли на развитие общества. Аналогичные возможности открываются при изучении территории Казахского ханства, административно-территориальных изменений в XIX–XX веках и формирования современных государственных границ Казахстана. При грамотной организации такой работы карта перестаёт быть исключительно иллюстративным материалом и превращается в полноценный исторический источник, требующий анализа, сравнения и интерпретации. Учитель может предложить учащимся самостоятельно определить, какие территории находились под влиянием различных политических объединений, какие факторы способствовали изменению границ и каким образом географические особенности влияли на исторические решения. Таким образом, цифровая картография способствует формированию пространственного исторического мышления, которое является одним из важных компонентов полноценного понимания прошлого.

Особую роль в обновлении исторического образования играют электронные архивы, цифровые библиотеки, музейные коллекции и оцифрованные документальные материалы, предоставляющие школьникам возможность обращаться к свидетельствам различных исторических эпох. Работа с первоисточниками имеет принципиальное значение для развития исторического мышления, поскольку позволяет обучающемуся не только получать готовую интерпретацию события, но и самостоятельно анализировать основания, на которых она строится. При изучении истории Казахского ханства учитель может использовать фрагменты письменных свидетельств, исторические карты, изображения материальной культуры и научные публикации, предлагая учащимся сопоставить содержание различных источников. При рассмотрении национально-освободительных движений XIX века полезно обращаться к документам соответствующего периода, сведениям о деятельности исторических деятелей, официальным материалам и исследовательским работам, отражающим различные аспекты общественно-политической ситуации. Подобная деятельность помогает школьникам понять, что историческое знание формируется на основе анализа сохранившихся свидетельств, а не возникает в результате механического перечисления фактов. Вместе с тем цифровой формат делает возможным более удобное сравнение документов, поскольку учащиеся могут одновременно обращаться к нескольким материалам, выделять совпадающие сведения, обнаруживать расхождения и устанавливать обстоятельства создания источника. Важнейшей задачей учителя становится обучение школьников определению авторства документа, времени его появления, предполагаемой аудитории и возможной цели создания. Например, при анализе исторического документа недостаточно установить, какое событие в нём описывается; необходимо выяснить, кто выступал автором, какие обстоятельства повлияли на содержание текста и насколько представленная информация отражает действительность. В результате обучающийся постепенно осваивает принципы источниковедческого анализа и начинает осознавать различие между историческим фактом, его интерпретацией и субъективной оценкой. Использование электронных архивов при этом должно сопровождаться обязательным указанием происхождения материалов, поскольку визуальная привлекательность цифрового ресурса не является свидетельством его научной достоверности. Подобный подход способствует формированию уважительного отношения к историческому наследию и одновременно воспитывает интеллектуальную самостоятельность, необходимую для осмысленного восприятия сложных вопросов прошлого.

Возможности цифровых технологий особенно ярко проявляются при использовании мультимедийных материалов, виртуальных экскурсий и интерактивных музейных пространств. Историческое событие, представленное исключительно в текстовой форме, иногда остаётся для школьника отдалённым и недостаточно конкретным, поскольку ему трудно мысленно восстановить особенности окружающей среды, архитектуры, предметного мира и повседневной жизни людей соответствующей эпохи. Виртуальные музейные экспозиции позволяют приблизить историческое содержание к непосредственному

восприятию учащихся, предоставляя возможность рассматривать археологические находки, предметы быта, оружие, украшения, произведения искусства и архитектурные памятники. При изучении древней истории Казахстана подобные ресурсы могут использоваться для знакомства с памятниками эпохи бронзы, культурой сакских племён, археологическими комплексами и материальными свидетельствами ранних государственных образований. Например, при рассмотрении сакской культуры обращение к изображениям реконструированных предметов вооружения, элементов одежды и ювелирных изделий помогает учащимся установить связь между археологическими находками и представлениями о социальном устройстве древнего общества. Изучение Золотого человека становится более содержательным, если школьники не ограничиваются знакомством с его изображением, а рассматривают особенности погребального комплекса, символику орнамента, технологию изготовления украшений и значение археологического открытия для исследования истории Казахстана. Виртуальные экскурсии по историческим объектам Туркестана, Отрара, музеям и мемориальным комплексам позволяют включать в учебный процесс культурное наследие, которое по различным организационным причинам не всегда доступно для непосредственного посещения. Однако мультимедийное представление не должно подменять научное объяснение, поскольку реконструкции, художественные изображения и компьютерные модели могут содержать элементы предположения. Учителю необходимо разграничивать документально подтверждённые сведения и визуальные интерпретации, обращая внимание учащихся на особенности создания цифровой реконструкции. Важно, чтобы после виртуального знакомства с объектом школьники выполняли аналитическое задание, например определяли его историческую функцию, сравнивали с аналогичными памятниками или объясняли его значение для изучаемой эпохи. Только при таком условии цифровая экскурсия становится не развлечением, а полноценным образовательным инструментом, обеспечивающим переход от эмоционального впечатления к осознанному историческому познанию.

Новый этап технологического развития образовательной среды связан с распространением искусственного интеллекта, который постепенно становится одним из инструментов подготовки и организации учебного процесса. Генеративные модели способны создавать текстовые материалы, предлагать варианты заданий, формулировать вопросы, объяснять сложные понятия, структурировать информацию и адаптировать содержание в соответствии с определённым уровнем подготовки обучающихся. Для учителя истории Казахстана подобные возможности открывают перспективы более гибкого проектирования уроков, особенно в условиях неоднородного состава класса, когда учащиеся отличаются темпом восприятия информации, читательской подготовкой и способностью самостоятельно анализировать исторические материалы. Например, при изучении темы «Образование Казахского ханства» педагог может использовать искусственный интеллект для подготовки нескольких вариантов учебного текста, отличающихся степенью сложности, а затем предложить школьникам сопоставить представленные сведения с учебником и проверенными научными источниками. Для одной группы учащихся целесообразно подготовить задания на определение основных исторических событий и персоналий, для другой — вопросы, предполагающие установление причинно-следственных связей, а для наиболее подготовленных школьников — исследовательские задачи, требующие сопоставления различных исторических интерпретаций. Подобная дифференциация помогает сохранить общую содержательную направленность урока, одновременно учитывая индивидуальные образовательные потребности. Искусственный интеллект может выступать и вспомогательным средством разработки проблемных вопросов, позволяющих организовать дискуссию и стимулировать самостоятельное рассуждение. При изучении темы «Национально-освободительные движения в Казахстане в XIX веке» учащимся можно предложить определить, какие политические, экономические и социальные обстоятельства повлияли на возникновение протестных выступлений, а затем сопоставить собственные

выводы с материалами, подготовленными с помощью интеллектуального сервиса. При этом особую ценность представляет не готовый ответ системы, а сама процедура его проверки, поскольку школьники учатся выявлять неполноту аргументации, неточности и возможные противоречия. Таким образом, искусственный интеллект может использоваться не только для ускорения подготовки учебных материалов, но и для развития аналитической активности учащихся, если его применение сопровождается чётко определёнными педагогическими целями.

Значительный методический потенциал искусственного интеллекта проявляется в организации учебного диалога и моделировании различных исторических ситуаций. Современные интеллектуальные системы позволяют создавать условные диалоговые сценарии, в которых школьник может задавать вопросы от имени исследователя, участника исторического события или представителя определённой социальной группы. Например, при изучении истории движения под руководством Кенесары Касымова можно организовать учебное обсуждение, в рамках которого учащиеся анализируют политические обстоятельства восстания, интересы различных групп населения, цели участников и последствия происходивших событий. Искусственный интеллект может помочь сформулировать вопросы для такого обсуждения, подготовить условные позиции сторон или предложить перечень проблем, требующих дополнительного исследования. Однако подобные сценарии необходимо представлять именно как учебную реконструкцию, а не как достоверную запись исторического диалога или точное воспроизведение мыслей конкретных личностей. В противном случае возникает риск формирования ложного представления о прошлом, когда художественно убедительный ответ воспринимается учащимся как исторический факт. Особенно осторожно следует использовать подобные инструменты при изучении политически и общественно чувствительных тем, связанных с колониальной политикой, голодом, репрессиями, национально-освободительными движениями и другими трагическими страницами истории Казахстана. Здесь недопустимо упрощение сложных процессов до однозначных оценок, поскольку полноценное историческое понимание предполагает обращение к документам, научным исследованиям и различным уровням анализа. Учитель должен заранее определять границы моделирования, обозначать условность созданных системой реплик и направлять учащихся к проверке каждого существенного утверждения. При такой организации цифровой диалог может стать эффективным способом развития аргументированной речи, умения формулировать вопросы и способности рассматривать исторические явления с учётом конкретных обстоятельств эпохи. Важно, чтобы учащиеся не просто получали ответы от системы, но и учились задавать содержательные вопросы, уточнять формулировки, обнаруживать противоречия и самостоятельно обосновывать собственную позицию. Именно в этом случае искусственный интеллект становится инструментом интеллектуального взаимодействия, а не механизмом пассивного потребления готовой информации.

Отдельного внимания заслуживает применение искусственного интеллекта для формирования исследовательских навыков и развития критического мышления, которые приобретают особую значимость в условиях информационной перегруженности современного общества. Историческая информация сегодня распространяется не только через учебную литературу и научные издания, но и посредством социальных сетей, видеоплатформ, блогов, интернет-сообществ и различных цифровых публикаций. При этом доступность сведений не всегда сопровождается их достоверностью, а эмоционально окрашенные сообщения нередко распространяются быстрее, чем результаты научных исследований. В подобных условиях школьник должен обладать способностью не просто находить необходимую информацию, но и определять её происхождение, проверять фактическую основу и различать аргументированное исследование от субъективного мнения. Искусственный интеллект может использоваться для создания учебных ситуаций, в которых учащимся предлагается проанализировать несколько вариантов описания одного

исторического события, определить совпадающие и противоречащие друг другу сведения, а затем установить, какие утверждения нуждаются в дополнительном подтверждении. Например, при изучении истории движения «Алаш» можно предложить школьникам сопоставить краткое описание политических целей движения, выдержки из исторических документов и ответы, сформированные интеллектуальной системой. Задача учащихся будет заключаться не в механическом выборе наиболее убедительного текста, а в определении того, какие положения подтверждаются источниками, какие требуют уточнения и какие могут представлять собой чрезмерное упрощение исторической действительности. Подобная деятельность способствует развитию навыков фактчекинга, то есть проверки достоверности информации, а также формирует понимание того, что любой исторический вывод должен опираться на доказательства. Важным элементом такой работы становится сопоставление первичных и вторичных источников, поскольку документ эпохи и его последующая научная интерпретация выполняют разные функции в процессе исторического познания. Учитель может предложить школьникам составить таблицу, в которой будут отражены автор материала, дата создания, основная мысль, приведённые доказательства и степень подтверждения информации. При регулярном использовании подобных заданий учащиеся постепенно начинают воспринимать цифровую информацию не как безусловную истину, а как материал, требующий интеллектуальной проверки. Следовательно, интеграция искусственного интеллекта в историческое образование должна сопровождаться систематическим формированием информационной и медиаграмотности, поскольку именно эти компетенции позволяют использовать современные технологии осознанно и ответственно.

Не менее значимым направлением применения цифровых инструментов является организация контроля и оценивания учебных достижений школьников. Традиционные формы проверки знаний, основанные преимущественно на воспроизведении фактической информации, не всегда позволяют определить, насколько глубоко учащийся понимает исторический материал и способен применять полученные знания в новых учебных ситуациях. Цифровые образовательные платформы предоставляют возможности для создания интерактивных тестов, заданий на установление хронологической последовательности, сопоставление исторических персоналий и событий, анализа карт и работы с фрагментами документов. Подобные формы контроля могут сопровождаться автоматической проверкой отдельных видов ответов и предоставлением оперативной обратной связи, что помогает школьнику своевременно обнаруживать пробелы в знаниях. Искусственный интеллект способен оказать помощь педагогу при разработке критериев оценивания, формулировании заданий различного уровня сложности и подготовке дополнительных упражнений с учётом типичных ошибок учащихся. Например, если школьники испытывают затруднения при определении причин и последствий административных реформ XIX века, учитель может использовать интеллектуальный инструмент для создания дополнительных аналитических вопросов и заданий на сопоставление. Вместе с тем оценивание исторических эссе, исследовательских проектов и развёрнутых ответов требует профессионального педагогического суждения, поскольку качество аргументации невозможно полноценно определить исключительно посредством автоматизированного анализа. Важным критерием становится не только наличие правильных фактов, но и логика рассуждения, умение обращаться к источникам, последовательность изложения и обоснованность выводов. Использование искусственного интеллекта при проверке письменных работ должно учитывать возможность ошибочной оценки оригинальных формулировок, нестандартных аргументов и индивидуального стиля учащегося. Поэтому окончательное решение о результатах оценивания должно оставаться за учителем, который учитывает учебный контекст, особенности задания и реальный вклад обучающегося в выполнение работы. Цифровые средства в данном случае целесообразно рассматривать как вспомогательный механизм, позволяющий рациональнее организовать обратную связь, но не заменяющий педагогическую экспертизу. Наиболее продуктивной представляется такая система

оценивания, в которой автоматизированная проверка сочетается с анализом индивидуального прогресса, самооценкой и содержательным обсуждением результатов.

Эффективность применения цифровых технологий на уроках истории Казахстана во многом зависит от способности учителя грамотно интегрировать их в структуру учебного занятия. Технологическое оснащение класса не должно приводить к ситуации, когда большая часть урока посвящается демонстрации презентаций, просмотру видеороликов или выполнению интерактивных упражнений без последующего осмысления содержания. Каждое цифровое средство должно соответствовать определённой дидактической задаче и быть включено в последовательную систему учебных действий. На этапе актуализации знаний можно использовать интерактивную хронологическую линию, позволяющую восстановить ранее изученные события и установить их связь с новой темой. При объяснении нового материала целесообразно обращаться к картам, архивным изображениям, мультимедийным документам и цифровым музейным коллекциям, которые обеспечивают более полное представление об историческом контексте. На этапе закрепления знаний можно предложить учащимся сопоставить исторические источники, подготовить краткое аналитическое сообщение или построить причинно-следственную схему с использованием цифрового сервиса. Искусственный интеллект может быть задействован при формулировании дополнительных вопросов, создании индивидуальных заданий и подготовке материалов для самостоятельной работы. Например, урок по теме «Казахстан в годы Великой Отечественной войны» может включать анализ статистических сведений, изучение документальных свидетельств, рассмотрение вклада казахстанцев в военные действия и трудовой фронт, а также исследование судеб отдельных исторических личностей. При этом учащимся важно предложить не только информационные материалы, но и проблемные вопросы, позволяющие раскрыть взаимосвязь общегосударственных событий и личного опыта людей. Цифровые ресурсы могут помочь представить сведения о формировании воинских подразделений, эвакуации предприятий, деятельности тыла и участии жителей Казахстана в различных направлениях военного и послевоенного развития. Однако содержательная ценность подобного урока определяется не количеством использованных платформ, а тем, насколько последовательно учащиеся переходят от знакомства с материалом к его анализу и самостоятельному выводу. Учитель в этой системе выступает организатором познавательной деятельности, который определяет образовательные цели, отбирает источники, регулирует взаимодействие и помогает школьникам выстраивать целостное понимание исторического процесса.

Важным условием успешной цифровизации исторического образования является соблюдение принципов академической добросовестности и ответственного использования искусственного интеллекта. Одной из наиболее распространённых проблем становится стремление отдельных учащихся использовать интеллектуальные системы для автоматического выполнения домашних заданий, написания эссе и подготовки исследовательских работ без самостоятельного осмысления содержания. Внешне подобная работа может выглядеть логичной и грамотно оформленной, однако её автор не всегда способен объяснить основные положения текста, подтвердить приведённые сведения или защитить сформулированные выводы. Подобная практика снижает образовательную ценность задания, поскольку процесс обучения подменяется получением готового результата. Для предотвращения этой проблемы необходимо не только ограничивать недобросовестное применение технологий, но и формировать у школьников понимание допустимых способов их использования. Учитель может разрешать применение искусственного интеллекта для поиска направлений исследования, составления предварительного плана, объяснения сложных терминов и языкового редактирования, одновременно требуя самостоятельной проверки фактических утверждений и указания использованных источников. При выполнении исследовательских заданий целесообразно включать устную защиту, в ходе которой учащийся объясняет ход работы, обосновывает выбор материалов и отвечает на уточняющие вопросы.

Такой формат позволяет оценить не только итоговый продукт, но и степень личного участия школьника в его создании. Особое значение имеет формирование навыка критического отношения к ответам искусственного интеллекта, поскольку интеллектуальные системы могут генерировать неточные даты, смешивать исторические события, приписывать деятелям несуществующие высказывания и создавать ссылки на источники, которые в действительности отсутствуют. Поэтому любое существенное утверждение, полученное с помощью генеративной модели, должно проверяться по надёжным документальным, научным или официальным материалам. Вопросы защиты персональных данных также требуют внимания: при работе с внешними сервисами не следует размещать сведения, позволяющие установить личность учащихся, их семейные обстоятельства или другую конфиденциальную информацию. Ответственное использование цифровых инструментов предполагает соблюдение прозрачности, понимание ограничений технологии и признание того, что окончательная ответственность за содержание учебной работы лежит на её авторе и педагоге.

Наряду с широкими возможностями цифровизация исторического образования сопровождается рядом организационных и методических трудностей, которые необходимо учитывать при планировании учебного процесса. Одной из таких проблем остаётся неравномерный доступ к устойчивому интернет-соединению, современным устройствам и качественным цифровым ресурсам, особенно в образовательных организациях, расположенных в небольших населённых пунктах и отдалённых регионах. Различия в техническом оснащении школ могут создавать неодинаковые условия для участия учащихся в цифровых проектах, что требует от педагога разработки альтернативных форм выполнения заданий. Кроме того, не каждый электронный ресурс соответствует возрастным особенностям школьников, требованиям учебной программы и принципам научной достоверности. Некоторые цифровые платформы содержат ограниченный набор материалов, другие предполагают обязательную регистрацию или предоставление персональных данных, а отдельные сервисы могут быть недоступны на определённом языке. Для Казахстана особенно актуальна проблема качественного представления исторического содержания на казахском и русском языках, поскольку полноценное цифровое образование должно учитывать языковое и культурное многообразие страны. Развитие отечественных электронных архивов, цифровых музейных коллекций, образовательных платформ и проверенных исторических баз данных способно расширить возможности педагогов и обеспечить более системное использование национального исторического наследия в учебной практике. При этом важную роль играет профессиональная подготовка самого учителя, которому необходимо не только владеть техническими навыками, но и понимать принципы работы интеллектуальных систем, особенности генерации информации и возможные ограничения алгоритмов. Педагог должен уметь определять, когда цифровой инструмент действительно улучшает процесс обучения, а когда его использование создаёт избыточную нагрузку или отвлекает учащихся от основной образовательной задачи. Повышение цифровой компетентности учителей целесообразно осуществлять через практико-ориентированные курсы, методические семинары, профессиональные сообщества и обмен опытом между образовательными организациями. Не менее важно создавать условия, при которых учителя смогут разрабатывать и апробировать собственные цифровые учебные материалы, опираясь на реальные потребности школьников и особенности регионального исторического содержания. Только системное решение технических, методических и организационных вопросов позволит превратить цифровизацию из формального процесса обновления образовательной среды в устойчивый механизм повышения качества исторического образования.

Таким образом, использование цифровых технологий и искусственного интеллекта на уроках истории Казахстана открывает широкие возможности для совершенствования содержания, методов и организационных форм исторического образования. Интерактивные карты, электронные архивы, цифровые музейные пространства, мультимедийные материалы и интеллектуальные системы позволяют сделать учебный процесс более наглядным,

вариативным и ориентированным на самостоятельную познавательную деятельность школьников. Их применение способствует развитию исторического мышления, навыков анализа источников, критической оценки информации, аргументированной речи и способности устанавливать причинно-следственные связи между событиями различных эпох. Вместе с тем технологическое обновление образования не может рассматриваться отдельно от вопросов научной достоверности, академической добросовестности, информационной безопасности и профессиональной ответственности педагога. Искусственный интеллект не обладает полноценным историческим пониманием и не способен самостоятельно гарантировать достоверность создаваемых им сведений, поэтому его ответы должны подвергаться обязательной проверке по надёжным источникам. Ведущая роль в образовательном процессе по-прежнему принадлежит учителю, который определяет цели обучения, организует исследовательскую деятельность, формирует ценностные ориентиры и помогает учащимся осмысленно воспринимать историческую информацию. В конечном счёте эффективность цифровизации определяется не количеством применяемых технологий, а качеством тех интеллектуальных и личностных изменений, которые происходят с обучающимся в процессе работы с ними. Урок истории Казахстана должен оставаться пространством вдумчивого исследования, уважительного отношения к прошлому и формирования самостоятельной гражданской позиции, а цифровые инструменты призваны расширять возможности такого образовательного взаимодействия. Следовательно, педагогически обоснованное внедрение цифровых технологий и искусственного интеллекта способно стать важным условием развития современного исторического образования, в котором технологическая открытость сочетается с научной ответственностью, национальной исторической памятью и гуманистическими ценностями.

Список использованной литературы

1. Сагингалиев А. Б. Искусственный интеллект в системе образования. — Астана : Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, 2019. — ISBN 978-601-337-170-2.

2. Карбаев Н. К., Хаймулдинова А. К., Джумадилва Н. М. Применение искусственного интеллекта в высшем образовании. — Астана : Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, 2020. — ISBN 978-601-337-389-8.

3. Бегимбаева Ж. С., Саитгалиева А. Р. Интерактивные задания на основе искусственного интеллекта как средство активизации учебной деятельности на уроках истории Казахстана // Вестник Актюбинского регионального университета имени К. Жубанова. — 2026. — Т. 84, № 2. — С. 452–458.

Кабыланбекова Жулдуз Адилгазыевна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші, магистр
«Абай атындағы мамандандырылған интернаты» КММ
Абай облысы, Абай ауданы

«СӨЗ ӨНЕРІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ»

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – білім алушының жан-жақты дамуына жағдай жасау, оның алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана білуіне мүмкіндік беру. Бүгінгі оқушы тек ақпаратты қабылдаушы емес, өз ойын еркін жеткізе алатын, пікірін дәлелдейтін, ақпаратты талдайтын, шығармашылық шешім қабылдайтын және қоғаммен тиімді қарым-қатынас орната білетін тұлға болуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда, оқушылардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын дамыту білім беру үдерісіндегі маңызды бағыттардың бірі болып саналады.

Тіл – адамдар арасындағы қарым-қатынастың негізгі құралы ғана емес, адамның дүниетанымын, ойлау жүйесін, мәдениеті мен рухани болмысын қалыптастыратын маңызды құрал. Оқушының сөздік қорының бай болуы, сөз мағынасын түсінуі, ойын жүйелі жеткізуі, тыңдаушыны құрметтеуі және өз пікірін дәлелдей білуі оның оқу жетістігіне де, тұлғалық дамуына да ықпал етеді.

Дегенмен оқушылардың барлығы бірдей өз ойын ауызша және жазбаша түрде еркін жеткізе алмайды. Кейбір білім алушылар көркем мәтінді түсінгенімен, оның негізгі ойын өз сөзімен баяндауда қиналады. Енді біреулері көпшілік алдында сөйлеуге қысылып, өз пікірін жеткізуге сенімсіздік танытады. Сонымен қатар оқушының ауызша сөйлеу дағдысы мен жазбаша шығармашылық қабілеті арасында да айырмашылықтар кездеседі. Сондықтан тілдік білімді тәжірибемен ұштастырып, оқушының сөзді орынды қолдануына, шығармашылықпен ойлауына және сөйлеу мәдениетін қалыптастыруына бағытталған жүйелі жұмыстар қажет.

Осы қажеттілікті ескере отырып, 5-сынып оқушыларына арналған «Сөз өнері» авторлық бағдарламасы әзірленді. Бағдарлама қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің мазмұнын толықтырып, білім алушылардың тілдік, коммуникативтік, шығармашылық және цифрлық құзыреттерін дамытуға бағытталған.

«Сөз өнері» бағдарламасының өзектілігі мен мақсаты

«Сөз өнері» авторлық бағдарламасының өзектілігі оқушылардың көркем сөзді түсінуіне, өз ойын сауатты әрі жүйелі жеткізуіне, көпшілік алдында еркін сөйлеуіне және сөзге жауапкершілікпен қарауына деген қажеттіліктен туындайды.

Қазіргі ақпараттық қоғамда балалар түрлі ақпарат көздерімен жұмыс істейді. Әлеуметтік желілер, бейнематериалдар, цифрлық платформалар мен жасанды интеллект құралдары оқушылардың ақпарат қабылдау ортасын өзгертті. Алайда ақпараттың көп болуы оны дұрыс

түсіну, талдау, бағалау және өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларының автоматты түрде қалыптасатынын білдірмейді. Осы себепті оқушыны сөзді тек теориялық тұрғыдан меңгеруге емес, оны қарым-қатынаста, шығармашылық жұмыста және өмірлік жағдаяттарда қолдануға үйрету маңызды.

Бағдарламаның негізгі мақсаты – білім алушының сөздік қорын байытып, көркем сөзді түсіну, мәнерлеп оқу, монолог пен диалог құрастыру, дәлелді пікір айту, шығармашылық мәтін жазу және редакциялау дағдыларын қалыптастыру.

Осы мақсатқа жету үшін мынадай міндеттер белгіленген:

- ✓ оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетін қалыптастыру;
- ✓ сөздік қорын байытып, көркем сөздерді орынды қолдануға үйрету;
- ✓ мәтіннің тақырыбын, негізгі ойын және тірек сөздерін анықтау дағдыларын дамыту;
- ✓ әдеби тек пен жанрды ажырату, кейіпкер бейнесін талдау қабілетін жетілдіру;
- ✓ дауыс, дикция, екпін, интонация және кідірісті дұрыс қолдануға үйрету;
- ✓ монолог, диалог, шағын әңгіме және эссе құрастыру дағдыларын дамыту;
- ✓ көпшілік алдында сөйлеу, сахна мәдениетін сақтау және аудиториямен байланыс орнату қабілетін қалыптастыру;
- ✓ шығармашылық ойлау мен авторлық көзқарасты дамыту;
- ✓ цифрлық құралдар мен жасанды интеллектіні қауіпсіз әрі жауапкершілікпен пайдалануға үйрету.

Бағдарлама аптасына бір сағаттан, оқу жылына 34 сағатқа жоспарланған. Оның мазмұны қарапайым тілдік әрекеттерден бастап, оқушының өз шығармасын әзірлеп, көпшілік алдында таныстыруына дейінгі жүйелі кезеңдерді қамтиды.

Бағдарламаның негізгі авторлық идеясы – **«Сөзді үйрену емес, сөзбен әрекет ету»** қағидасы. Бұл қағида бойынша оқушы дайын ақпаратты қабылдап қана қоймайды, сөйлейді, салыстырады, дәлелдейді, мәтін құрастырады, рөлдік тапсырмалар орындайды, өз жұмысын бағалайды және шығармашылық өнім жасайды.

Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру жолдары

Коммуникативтік құзыреттілік – адамның өз ойын түсінікті жеткізу, өзгені тыңдау, сұрақ қою, жауап беру, пікір алмасу және қарым-қатынас жағдайына сәйкес тілдік құралдарды таңдау қабілеті. Бұл дағдыларды дамыту үшін оқушыға сабақ барысында белсенді әрекет етуге мүмкіндік берілуі керек.

«Сөз өнері» бағдарламасында коммуникативтік дағдылар бірнеше бағыт бойынша дамытылады.

Бірінші бағыт – **сөйлеу мәдениеті мен мәнерлеп оқу**. Оқушылар мәтінді дұрыс әрі анық оқуға, сөздерді нақты айтуға, дауыс ырғағын сақтауға, екпін мен кідірісті орынды қолдануға үйренеді. «Мәнерлі сөйлеу техникасы», «Дауыс және оның өзіндік бояуы. Дикция», «Екпін және дауыс ырғағы», «Сөйлеу әуені» тақырыптары оқушының ауызша сөйлеу сапасын жетілдіруге бағытталған.

Мысалы, оқушыларға бір сөйлемді әртүрлі көңіл күймен айту, өлең жолдарын дауыс ырғағына сәйкес оқу немесе прозалық үзіндіні кейіпкердің мінезіне сай жеткізу тапсырмалары ұсынылады. Мұндай жаттығулар оқушының дауыс мүмкіндігін танып, сөйлеу мәнерін жетілдіруіне көмектеседі.

Екінші бағыт – **монолог пен диалог құрастыру**. Монолог арқылы оқушы өз ойын белгілі бір тақырып аясында жүйелі баяндауды үйренсе, диалог барысында сұрақ қою, жауап беру, өзгенің пікірін тыңдау және әңгімелесушімен байланыс орнату дағдыларын меңгереді.

Мысалы, «Менің хоббиім», «Менің сүйікті кітабым», «Табиғатты қорғау» тақырыптары бойынша қысқа монолог құрастыруға болады. Ал жұптық жұмыста оқушылар сұхбат жүргізіп, бір-біріне сұрақ қояды және жауаптарын толықтырады. Бұл тапсырмалар сөйлеу белсенділігін арттырып, оқушылардың өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Үшінші бағыт – **көпшілік алдында сөйлеу және сахна мәдениеті**. Оқушылар аудитория алдында сөйлеуге дайындалуды, сөйлеу құрылымын жоспарлауды, көзбен байланыс жасауды,

өздерін сахнада дұрыс ұстауды үйренеді. «Жұрт алдында сөйлеуге дайындық», «Сахнада сөйлеу және өзін ұстау мәдениеті», «Жүргізуші шеберлігі» тақырыптары осы бағыттағы жұмыстарды қамтиды.

Төртінші бағыт – **шешендік сөз және дәлелді пікір айту**. Оқушылар өз көзқарасын білдіріп қана қоймай, оны нақты дәлелдермен негіздеуге үйренеді. Бұл ретте «тезис – дәлел – мысал – қорытынды» құрылымын қолдану тиімді. Мысалы, «Кітап оқу не үшін қажет?» деген сұраққа жауап бергенде оқушы өз пікірін білдіріп, оған дәлел келтіріп, өмірден мысал ұсынады және қорытынды жасайды.

Осы жұмыстардың барлығы оқушының тілдік білімін тәжірибеде қолдануына, сөйлеу мәдениетін жетілдіруіне және қарым-қатынас кезінде белсенді болуына ықпал етеді.

Шығармашылық қабілетті дамыту және ұлттық құндылықтарды кіріктіру

Шығармашылық қабілет оқушының жаңа идея ұсынуынан, өзіндік көзқарас білдіруінен, мәтін құрастыруынан және таныс ақпаратты өзгеше тәсілмен жеткізуінен көрінеді. «Сөз өнері» бағдарламасында шығармашылық жұмыс сабақтың қосымша бөлігі емес, оқу әрекетінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады.

Бағдарлама аясында оқушылар шағын әңгіме мен эссе жазады, көркем мәтіндерді талдайды, кейіпкерлердің бейнесін сипаттайды, тірек сөздер арқылы оқиға құрастырады және өз жұмыстарын редакциялайды. Сонымен қатар өлең мен прозаны мәнерлеп оқу, рөлге ену, жүргізуші мәтінін дайындау және авторлық шығарманы көпшілікке таныстыру тапсырмалары орындалады.

Мысалы, «Үш сөз – бір оқиға» тапсырмасында оқушыларға «кітап», «терезе», «қоңырау» сияқты үш сөз беріледі. Білім алушы осы сөздерді қатыстырып, қысқа оқиға құрастырады. Бұл тапсырма сөздік қорды қолдануға, оқиғаларды байланыстыруға және қиялды дамытуға мүмкіндік береді. Ал шығармашылық мәтінді редакциялау барысында оқушы өз жұмысындағы орфографиялық және стильдік қателерді анықтап, сөйлемдердің байланысын жақсартады.

Бағдарламаның маңызды ерекшеліктерінің бірі – ұлттық рухани мұраны оқу үдерісімен сабақтастыру. Абайдың «Ғылым таппай мақтанба», «Пайда ойлама, ар ойла», «Біріңді, қазақ, бірің дос», «Сен де бір кірпіш дүниеге» сияқты өлеңдері мен тағылымды ойлары оқушылардың тілдік дағдыларын дамытумен қатар, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға негіз болады.

Мысалы, «Пайда ойлама, ар ойла» тақырыбын қарастыру барысында оқушылар адалдық, жауапкершілік және дұрыс әрекет жасау туралы пікір алмасады. «Біріңді, қазақ, бірің дос» өлеңі арқылы бірлік пен ынтымақтың маңызын түсінеді. Ал «Сен де бір кірпіш дүниеге» тақырыбы оқушыны еңбектің қадірін бағалауға, қоғамға пайдалы болуға және өз міндетіне жауапкершілікпен қарауға бағыттайды.

Осы мазмұн «Адал азамат» құндылықтарымен сабақтасып, білім алушылардың адалдық, еңбекқорлық, өзара құрмет, жауапкершілік және ынтымақтастық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Демек, сөз өнерін меңгерту тек тілдік біліммен шектелмей, оқушының рухани-адамгершілік тәрбиесімен де тығыз байланысады.

Цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектіні тиімді пайдалану

Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық технологияларды орынды пайдалану оқушының қызығушылығын арттырып, оқу тапсырмаларын әртүрлі форматта орындауына мүмкіндік береді. «Сөз өнері» бағдарламасында дәстүрлі сөз өнері заманауи цифрлық құралдармен ұштастырылады.

Сабақтарда Canva, PowerPoint, Google Slides, Google Forms, Padlet, Word және дыбыс жазу құралдарын пайдалану қарастырылған. Олардың көмегімен оқушылар цифрлық постер, презентация, инфографика, аудиожазба, шығармашылық карточка және басқа да оқу өнімдерін дайындайды.

Мысалы, оқушы белгілі бір көркем шығарма бойынша кейіпкер картасын жасап, оның мінезін, іс-әрекетін және шығармадағы рөлін сипаттай алады. Мәнерлеп оқу тапсырмасында

өз дауысын жазып, сөйлеу қарқыны мен интонациясын талдайды. Ал белгілі бір тақырып бойынша цифрлық постер әзірлеу кезінде ақпаратты іріктеп, қысқа әрі түсінікті жеткізуге үйренеді.

Бағдарламада жасанды интеллектіні қолдануға да ерекше мән беріледі. Жасанды интеллект оқушының орнына дайын жұмысты орындаушы құрал ретінде емес, идея ұсынатын және шығармашылық ізденіске бағыт беретін көмекші ресурс ретінде қарастырылады.

Мысалы, оқушы жасанды интеллектіден белгілі бір тақырып бойынша бірнеше шығармашылық тапсырма нұсқасын сұрап, олардың ішінен өзіне қолайлысын таңдайды. Ұсынылған ақпаратты тексеріп, өз ойымен толықтырады және соңғы шешімді өзі қабылдайды. Мұндай тәсіл білім алушының сыни ойлауын, ақпаратты бағалау қабілетін және цифрлық сауаттылығын дамытуға бағытталған.

Сонымен қатар жасанды интеллектіні қолдану кезінде академиялық адалдықты сақтау маңызды. Оқушы дайын мәтінді көшіріп алумен шектелмей, өз сөзімен өңдеп, жеке көзқарасын білдіруі қажет. Мұғалім білім алушыға цифрлық ресурстарды қауіпсіз қолдануды, ақпараттың дұрыстығын тексеруді және авторлық еңбегіне жауапкершілікпен қарауды үйретеді.

Осылайша, цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектіні мақсатты пайдалану сөз өнерін оқытудың мүмкіндіктерін кеңейтіп, дәстүрлі тілдік тапсырмаларды заманауи шығармашылық әрекеттермен толықтырады.

Оқыту нәтижелерін бағалау және күтілетін нәтиже

«Сөз өнері» бағдарламасында бағалау оқушының тек теориялық білімін анықтауға емес, оның практикалық дағдыларының қалыптасу деңгейін бақылауға бағытталған. Осы мақсатта дескрипторлар, өзіндік бағалау, шығармашылық жұмыстар және қорытынды таныстырылым қолданылады.

Бағалау барысында бірнеше негізгі критерий ескеріледі:

- ✓ **Мазмұндық сауаттылық:** тақырыпты түсінуі, мәтіннің негізгі ойын анықтауы;
- ✓ **Сөйлеу сауаттылығы:** ойын анық, жүйелі және мәдениетті жеткізуі;
- ✓ **Дәлелділік:** өз пікірін мысалдармен негіздей алуы;
- ✓ **Шығармашылық:** өзіндік идея мен авторлық көзқарастың болуы;
- ✓ **Мәнерлілік:** дауыс, екпін, қарқын және интонацияны орынды қолдануы;
- ✓ **Цифрлық сауаттылық:** цифрлық құралдарды қауіпсіз әрі тиімді пайдалануы;
- ✓ **Өзіндік жұмыс:** дайын үлгіні көшірмей, жеке шешім қабылдауы;

Рефлексия: өз жетістігін бағалап, алдағы даму бағытын анықтауы.

Сабақ соңында оқушылар өздерінің жетістіктері мен қиындықтарын талдап, келесі қадамын белгілейді. Ол үшін бағдарламада «Шығармашылық компасы», «Диктор микрофоны», «Диалог көпірі», «Ар таразысы», «Автор қаламы», «Жас шебер медалі» сияқты тақырыптық рефлексия тәсілдері ұсынылған.

Курстың қорытынды кезеңінде білім алушылар өздерінің шығармашылық жұмыстарын таныстырып, мәнерлеп оқу немесе авторлық мәтінді орындау арқылы меңгерген дағдыларын көрсетеді. «Сөз өнерінің жас шебері» қорытынды шығармашылық сағаты оқушының жыл бойғы жұмысын жинақтап, өз еңбегін көпшілік алдында ұсынуына мүмкіндік береді.

Бағдарламаны жүйелі жүзеге асыру нәтижесінде оқушылардың сөздік қорының молаюы, көркем мәтінді түсінуі, ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетінің жетілуі, монолог пен диалог құрастыру дағдыларының дамуы күтіледі. Сонымен қатар білім алушылардың көпшілік алдында сөйлеуге деген сенімділігі, шығармашылық ойлауы, дәлелді пікір айтуы, цифрлық құралдарды саналы қолдануы және өз жұмысына жауапкершілікпен қарауы қалыптасады.

Қорыта айтқанда, «Сөз өнері» авторлық бағдарламасы – 5-сынып оқушыларының тілдік білімін тәжірибелік әрекетпен ұштастырып, олардың коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерін кешенді дамытуға бағытталған әдістемелік жүйе. Бағдарлама мазмұнында көркем

мәтінді талдау, мәнерлеп оқу, монолог пен диалог құрастыру, шешендік сөйлеу, шығармашылық жазу және авторлық жұмысты таныстыру өзара байланыста қарастырылған.

Бағдарламаның ерекшелігі – оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, белсенді әрекет етуші тұлға ретінде қалыптастыруға басымдық беруі. Практикалық тапсырмалар, рөлдік ойындар, шығармашылық жаттығулар, цифрлық өнімдер және рефлексия арқылы білім алушы өз ойын жеткізуге, пікірін дәлелдеуге, өзгені тыңдауға және жеке шешім қабылдауға үйренеді.

Абай тағылымдарын «Адал азамат» құндылықтарымен байланыстыру оқушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесін нығайтып, сөзге жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді. Ал цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектіні көмекші құрал ретінде пайдалану білім алушылардың шығармашылық ізденісін кеңейтіп, ақпараттық және цифрлық сауаттылығын дамытуға жағдай жасайды.

Сөз өнерін меңгерту – оқушыны дұрыс сөйлеуге ғана емес, дұрыс ойлауға, өзгені құрметтеуге, пікірін мәдениетті жеткізуге және қоғамда өз орнын табуға тәрбиелеу. Сондықтан «Сөз өнері» бағдарламасын жүзеге асырудың негізгі нәтижесі – өз ойын анық әрі сауатты жеткізетін, шығармашылықпен ойлайтын, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін және сөзге жауапкершілікпен қарайтын тұлғаны қалыптастыру.

Утепбергенова Айнаш Шалабаевна
Бейімделген дене шынықтыру мұғалімі
Шалқар ауданындағы психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеті
Ақтөбе облысы, Шалқар ауданы

«БЕЙІМДЕЛГЕН СПОРТ — ЕРЕКШЕ БАЛАЛАРДЫҢ ҮЛКЕН МҮМКІНДІГІ»

Аннотация. Мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуын қолдаудағы бейімделген спорттың маңызы қарастырылады. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінде бейімделген дене шынықтыру мұғалімінің қызметі, жеке тәсілді қолдану ерекшеліктері, қозғалыс дағдыларын қалыптастыру және балалардың өзіне деген сенімін арттыру жолдары сипатталады. Бейімделген спорттың баланың дербестігін, эмоционалдық тұрақтылығын және қоғамға бейімделуін дамытудағы рөлі айқындалады.

Кілт сөздер: бейімделген спорт, ерекше балалар, бейімделген дене шынықтыру, түзету жұмысы, физикалық даму, әлеуметтік бейімделу, жеке тәсіл, инклюзивті білім беру.

Бала — әрқайсысы өзіндік болмысымен, қайталанбас қабілетімен, танымдық ерекшелігімен және өмірді қабылдау тәсілімен дүниеге келетін ерекше тұлға. Оның қоршаған ортамен қарым-қатынас орнатуы, жаңа дағдыларды меңгеруі, өз мүмкіндіктерін танып, қоғам өміріне араласуы белгілі бір қалыпқа немесе баршаға ортақ өлшемге сыймайтын күрделі даму үдерісі болып табылады. Әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жүргізілетін психологиялық-педагогикалық жұмыста осы шынайылықты терең түсіну маңызды, өйткені әрбір тәрбиеленушінің даму қарқыны, қозғалыс мүмкіндігі, эмоционалдық реакциясы, қабылдау ерекшелігі мен сыртқы ортаға бейімделу деңгейі бір-бірінен айтарлықтай өзгеше болуы мүмкін. Осындай жағдайда баланың бойындағы шектеулерді ғана назарға алып, оның әлеуетін екінші орынға ысыру педагогикалық жұмыстың мазмұнын тарылтып, тұлғалық дамуына қажетті мүмкіндіктерді толық пайдалануға кедергі келтіреді. Керісінше, оның қолынан келетін әрекеттерді анықтап, біртіндеп жаңа дағдыларды игеруіне жағдай жасау баланың өзіне деген сенімін нығайтып, алға ұмтылуына негіз қалайды. Бұл

тұрғыдан алғанда бейімделген дене шынықтыру мен спорттың тәрбиелік, түзете-дамыту және әлеуметтік маңызы айрықша. Өйткені қозғалыс — баланың дүниені тануының, өз денесін сезінуінің, кеңістікте бағдарлануының және қоршаған адамдармен байланыс орнатуының табиғи жолдарының бірі. Қозғалыс әрекеті арқылы бала тек бұлшық еттерін жаттықтырып қана қоймайды, ол өз мүмкіндіктерін байқап, қиындықты жеңуді, әрекетін жоспарлауды, ережені сақтауды және бастаған ісін аяқтауды үйренеді. Сондықтан бейімделген спортты ерекше балалардың физикалық дайындығын жетілдіретін қосымша құрал ретінде ғана емес, олардың тұлғалық әлеуетін ашуға бағытталған кешенді педагогикалық мүмкіндік ретінде қарастыру қажет. «Бейімделген спорт — ерекше балалардың үлкен мүмкіндігі» деген тұжырымның мәні де осында: баланың дамуындағы ерекшелік оның болашақ жетістіктеріне қойылатын шек емес, керісінше, оқыту мен қолдаудың жеке жолын іздеуге негіз болатын маңызды белгі.

Бейімделген дене шынықтыру ұғымының мазмұны дәстүрлі дене тәрбиесі түсінігінен әлдеқайда кең, себебі мұнда қозғалыс белсенділігін ұйымдастыру баланың денсаулық жағдайына, функционалдық мүмкіндіктеріне, психофизикалық даму ерекшеліктеріне және жеке қажеттіліктеріне сәйкес жүзеге асырылады. Оның басты мақсаты белгілі бір спорттық нормативті барша балаға бірдей орындату немесе физикалық көрсеткіштерді өзара салыстыру емес, әр тәрбиеленушінің қолжетімді деңгейде қозғалуына, жаңа дағдыларды игеруіне және өзінің алдыңғы нәтижесінен ілгерілеуіне жағдай жасау болып табылады. Дене жаттығуларының мазмұны мен қарқындылығын таңдау кезінде баланың жас ерекшелігімен шектелмей, қозғалыс аппаратының жағдайын, тепе-теңдікті сақтау қабілетін, бұлшық ет тонусын, төзімділігін, сенсорлық қабылдауын, зейін тұрақтылығын және эмоционалдық күйін ескерудің маңызы зор. Мысалы, бір бала үшін допты екі қолымен ұстап, белгіленген бағытқа домалату маңызды жетістік болса, екінші бала үшін белгілі бір қашықтықты өздігінен жүріп өту немесе қозғалыс кезінде дене қалпын тұрақты сақтау үлкен нәтижеге айналуы мүмкін. Мұндай айырмашылықтарды ескермей, барлық тәрбиеленушіге бірдей тапсырма беру баланың мүмкіндігін ашудың орнына, оның бойында сәтсіздік сезімін қалыптастыруы ықтимал. Сол себепті бейімделген дене шынықтыруда нәтижені бағалау өлшемі де өзгеше болуы тиіс: басты назар қозғалыстың мінсіз орындалуына емес, баланың тапсырманы орындауға қатысуына, әрекетті қайталап көруіне, бұрынғы дағдысын жетілдіруіне және өздігінен әрекет ету деңгейінің артуына аударылады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы дене белсенділігін денсаулықты нығайтудың маңызды факторларының бірі ретінде қарастырады, алайда ерекше қажеттіліктері бар балаларға қатысты қозғалыс көлемі мен түрін олардың жеке жағдайына бейімдеу қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты мұғалім жаттығуларды механикалық түрде орындатушы емес, баланың даму мүмкіндіктерін бағалап, қолжетімді қозғалыс ортасын құрастыратын және оның ілгерілеуін жүйелі түрде бақылайтын кәсіби маман болуы керек. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінде бұл жұмыс одан әрі терең сипатқа ие болады, өйткені дене жаттығулары жалпы дамыту міндеттерімен қатар баланың белгілі бір психикалық және қозғалыстық функцияларын жетілдіруге бағытталады. Демек, бейімделген дене шынықтырудың сапасы ұсынылған жаттығулардың күрделілігімен емес, олардың нақты балаға қаншалықты сәйкес келетіндігімен және дамуындағы оң өзгерістерге ықпал етуімен өлшенеді.

Баланың физикалық дамуы мен психологиялық қалыптасуы бір-бірінен оқшау жүрмейтін өзара тығыз байланысты үдерістер екені педагогикалық тәжірибеде күн сайын байқалады. Қозғалыс әрекеті барысында бала өзінің дене мүшелерінің орналасуын сезінеді, кеңістіктегі арақашықтықты бағалайды, заттардың бағыты мен көлемін ажыратады, қозғалыстың басталуын және аяқталуын бақылайды. Мұндай әрекеттер дене сызбасын қалыптастыруға, кеңістіктік бағдарлауға, сенсомоторлық үйлесімділікті дамытуға және қоршаған орта туралы түсініктерін кеңейтуге ықпал етеді. Мәселен, түрлі түсті белгілердің арасымен жүру, кедергілерді айналып өту, белгілі бір бағытқа доп лақтыру, қимылдарды музыка ырғағымен орындау секілді тапсырмалар баланың көру, есту және қозғалыс арқылы

қабылдауын өзара байланыстырады. Қимылдардың реттілігін есте сақтап, мұғалімнің нұсқауын тыңдап, оны белгілі бір тәртіппен орындау зейінді шоғырландыру мен есте сақтау қабілетіне де жаттығу болады. Қозғалыс әрекетін орындау кезінде кездесетін шағын қиындықтар баланы өз әрекетін қайта қарауға, қателігін түсінуге және келесі жолы басқа тәсілді қолдануға үйретеді. Осылайша дене жаттығулары баланың тек физикалық мүмкіндіктерін ғана емес, оның танымдық белсенділігі мен еріктік қасиеттерін дамытуға да жағдай жасайды. Дегенмен мұндай нәтижелер автоматты түрде қалыптаспайды, олар жаттығудың дұрыс таңдалуына, тапсырманың түсінікті берілуіне, баланың шаршау деңгейінің ескерілуіне және педагогикалық қолдаудың жүйелі ұйымдастырылуына байланысты. Егер тапсырма баланың мүмкіндігінен шамадан тыс күрделі болса, ол әрекетке қызығушылығын жоғалтып, мазасыздық немесе бас тарту реакциясын көрсетуі мүмкін. Ал тапсырма тым жеңіл болып, баланың белсенді қатысуын қажет етпесе, оның даму әлеуеті жеткілікті деңгейде іске қосылмайды. Сондықтан мұғалім үшін негізгі міндет — баланың қазіргі мүмкіндігі мен келесі даму қадамының арасындағы оңтайлы тепе-теңдікті табу. Бұл тепе-теңдік сақталған жағдайда әрбір қозғалыс тапсырмасы баланың өзін сынап көруіне, жаңа тәжірибе жинақтауына және жетістікке жетуіне мүмкіндік беретін мағыналы әрекетке айналады.

Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінде бейімделген дене шынықтыру мұғалімінің қызметі тек сабақ жоспарын әзірлеумен немесе жаттығулар жиынтығын орындаумен шектелмейді, өйткені оның алдында әртүрлі даму ерекшеліктері бар балалармен сенімді қарым-қатынас орнату, олардың жеке қажеттіліктерін анықтау және қауіпсіз дамытушы орта қалыптастыру міндеттері тұрады. Мұғалім баланың сабаққа келген сәтінен бастап оның көңіл күйін, қарым-қатынасқа түсу дайындығын, қозғалыс белсенділігін және тапсырманы қабылдау ерекшелігін бақылап, сабақтың мазмұнына қажетті өзгерістер енгізе білуі қажет. Кейбір балалар мұғалімнің ауызша нұсқауын бірден түсінсе, енді біреулеріне қозғалысты көзбен көрсету, суретті белгі, қимыл үлгісі немесе қысқа әрі нақты нұсқау қажет болуы мүмкін. Бір тәрбиеленуші топпен жұмыс істеуге дайын болса, екіншісі алдымен жеке кеңістікте әрекет етіп, кейін біртіндеп ортақ тапсырмаларға қосылуды қажет етеді. Мұндай ерекшеліктерді ескеру педагогикалық талаптарды төмендету дегенді білдірмейді, керісінше, қойылған мақсатқа жетудің балаға қолжетімді және нәтижелі жолын таңдауды білдіреді. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі де осы тұста көрінеді: ол баланың әрекетін асықтырмайды, бірақ дамуға ынталандыратын мүмкіндіктерді назардан тыс қалдырмайды. Түзету жұмысының бастапқы кезеңінде баланың қозғалыс мүмкіндіктерін, тепе-теңдік сақтауын, үйлесімді қимылдауын, кеңістікте бағдарлануын, нұсқауды түсінуін және физикалық жүктемеге реакциясын жүйелі бақылау маңызды. Алынған мәліметтер негізінде жеке жұмыс бағыты белгіленіп, сабақ барысында қолданылатын жаттығулардың көлемі, қарқыны, қайталану саны және күрделілік деңгейі реттеледі. Қажет болған жағдайда баланың медициналық ұсынымдары мен қауіпсіздік талаптары ескеріліп, тиісті мамандармен кеңесу ұйымдастырылады. Әрбір сабақтың нәтижесі тек орындалған жаттығулар санымен өлшенбей, баланың әрекетке қатысуы, мұғаліммен байланыс орнатуы, тапсырманы түсінуі және өз мүмкіндігін пайдалану деңгейі арқылы бағалануы керек. Осындай жүйелі әрі баланың тұлғасын құрметтеуге негізделген жұмыс мұғалім мен тәрбиеленуші арасында сенімді байланыс қалыптастырып, түзете-дамыту үдерісінің тиімділігін арттырады.

Бейімделген спорт сабақтарының мазмұнында ойын технологияларының алатын орны ерекше, өйткені ойын баланың табиғи қызығушылығын оятып, қозғалыс әрекетін мәжбүрлі тапсырма емес, жағымды тәжірибе ретінде қабылдауына ықпал етеді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін ойын ережесінің түсінікті болуы, әрекеттің қысқа кезеңдерге бөлінуі, көрнекі құралдардың қолданылуы және жетістікке жетудің нақты мүмкіндігі қарастырылуы маңызды. Мәселен, «Түсті белгіні тап» ойыны кезінде бала белгілі бір түсті нысанға қарай қозғалып, оны көрсетілген орынға орналастыру арқылы кеңістіктік бағдарлау мен қимыл үйлесімділігін жаттықтыра алады. «Допты досыңа жеткіз» тапсырмасы қол қозғалысын үйлестіруге, көзбен мөлшерлеуге және басқа адаммен өзара әрекеттесуге

мүмкіндік береді. «Кедергілер жолы» ойыны кезінде бала қауіпсіз арақашықтықты сақтап, қозғалыс бағытын өзгертіп, өз денесін басқаруға үйренеді. Музыкалық ырғақпен орындалатын жаттығулар есту арқылы қабылдау мен қозғалыс қарқынын сәйкестендіруге көмектеседі, ал тыныс алу жаттығулары белсенді қимылдан кейін ағзаның қалпына келуіне жағдай жасайды. Осындай тапсырмалардың әрқайсысы баланың мүмкіндігіне қарай жеңілдетіліп немесе біртіндеп күрделендіріліп отыруы тиіс. Мұғалім ойын барысында тек ереженің орындалуын бақылаушы емес, баланың белсенділігін қолдап, қажет кезде көмек көрсететін және әрекетке қатысуына ынталандыратын жетекші рөлін атқарады. Егер бала тапсырманы бірден орындай алмаса, оның орнына әрекетті орындап беру немесе қателігін көпшіліктің алдында көрсету дұрыс педагогикалық шешім бола бермейді. Керісінше, тапсырманы шағын қадамдарға бөліп, баланың өздігінен орындауына қажетті уақыт беру оның дербестігін қалыптастыруға көмектеседі. Ойынның нәтижесі тек жеңіске жетумен шектелмеуі керек, өйткені бейімделген спортта қатысу, талпыныс, ережені сақтау, серіктесін күту және өз жетістігін сезіну де маңызды педагогикалық нәтиже болып саналады. Осындай ұйымдастырылған ойын әрекеті баланың сабаққа деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның әлеуметтік қарым-қатынасқа түсуіне және өз қабілетін қауіпсіз ортада көрсетуіне мүмкіндік береді.

Бейімделген дене шынықтырудың маңызды бағыттарының бірі — баланың эмоционалдық жағдайын тұрақтандыру және өзіне деген жағымды көзқарасын қалыптастыру. Кейбір балалар қозғалыс тапсырмаларын орындау кезінде бұрынғы сәтсіз тәжірибесін еске түсіріп, жаңа әрекетке кірісуден тартынуы мүмкін, ал енді біреулері өз мүмкіндігіне сенімсіздік танытып, тапсырманы бастамай тұрып-ақ бас тартуға бейім болады. Мұндай жағдайда мұғалімнің сөз саптауы, дауыс ырғағы, қимылға берген бағасы және баланың әрекетіне білдірген реакциясы ерекше маңызға ие. Бұл жерде мақтау баланың әрбір әрекетін шынайы бағалауға негізделуі керек, өйткені орынсыз көтермелеу де педагогикалық сенімділікті әлсіретуі мүмкін. Баланың шағын жетістіктерін байқау және оны нақты атап көрсету оның өз дамуындағы өзгерістерді түсінуіне көмектеседі. Мысалы, бұрын допты тек мұғалімнің көмегімен ұстай алған бала кейін бұл әрекетті өздігінен орындаса, осы өзгеріс оның жеке даму жолындағы маңызды көрсеткіш ретінде бағалануы тиіс. Дене жаттығулары кезінде өз мүмкіндігін сезіну, белгілі бір тапсырманы аяқтау және мұғалімнің қолдауын қабылдау баланың эмоциялық тәжірибесін байытып, әрекетке деген жағымды қатынасын қалыптастырады. Әсіресе топтық ойындарда басқа балалармен бірге әрекет ету, кезегін күту, ортақ ережені сақтау және серіктесінің жетістігіне қуану әлеуметтік сезімдердің дамуына жағдай жасайды. Мұндай тәжірибе баланың өзін топтың толыққанды мүшесі ретінде сезінуіне көмектесіп, оқшаулану қаупін азайтады. Дегенмен эмоционалдық қолдау көрсету баланың барлық әрекетін бақылауға алып, оның орнына шешім қабылдау дегенді білдірмейді, өйткені дербестік пен таңдау мүмкіндігі тұлғалық дамудың маңызды шарттары болып табылады. Сондықтан мұғалім балаға көмек қажет болғанда қолдау көрсетіп, ал өздігінен әрекет етуге мүмкіндігі болғанда оған қажетті уақыт пен кеңістік бере білуі қажет. Осылайша бейімделген спорт баланың денесін шынықтырумен бірге оның ішкі сенімін, эмоционалдық тұрақтылығын және әлеуметтік ортада өзін еркін сезіну қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Бейімделген дене шынықтыру сабақтарының тиімділігі көбіне педагогикалық ортаның қаншалықты қауіпсіз, қолжетімді және баланың қажеттіліктеріне сәйкес ұйымдастырылғанына байланысты. Кабинеттегі құрал-жабдықтардың орналасуы, еденнің тайғанамайтын болуы, қозғалыс жолдарының кедергісіз қалдырылуы, жарық пен дыбыс деңгейінің қолайлы болуы және жаттығу құралдарының баланың жасына әрі физикалық мүмкіндігіне сәйкестігі алдын ала ескерілуі тиіс. Қозғалыс белсенділігі кезінде қауіпсіздік талаптарын сақтау тек жарақаттың алдын алу шарасы ғана емес, баланың өзін қоршаған ортада сенімді сезінуінің де маңызды шарты болып табылады. Доптар, гимнастикалық таяқшалар, жұмсақ төсеніштер, түрлі көлемдегі шеңберлер, түсті белгілер мен тепе-теңдікті дамытуға арналған құралдар дұрыс таңдалған жағдайда жаттығулардың мазмұнын байытып, қозғалыс әрекетін қызықты әрі қолжетімді ете алады. Алайда құралдардың көп болуы сабақ сапасының

жоғары болуын өздігінен қамтамасыз етпейді, себебі әрбір жабдық белгілі бір педагогикалық мақсатқа қызмет етуі қажет. Мұғалім пайдаланылатын құралдың баланың денсаулығына, қозғалыс мүмкіндігіне және сенсорлық ерекшеліктеріне сәйкес келетінін алдын ала бағалауы керек. Мысалы, дыбысқа сезімтал бала үшін қатты музыканы қолдану жағымсыз әсер туғызуы мүмкін, ал көру арқылы ақпаратты жақсы қабылдайтын балаға тапсырманың суретті үлгісін көрсету оны түсінуін жеңілдетеді. Нұсқауларды қысқа әрі бірізді беру, әрекетті алдымен көрсету, қажет болғанда физикалық көмекті біртіндеп азайту және тапсырманы бірнеше кезеңге бөлу баланың қозғалыс әрекетін меңгеруін жеңілдетеді. Жүктемені жоспарлау кезінде баланың шаршау белгілерін, тыныс алуын, қозғалыс қарқынын және жалпы көңіл күйін бақылау маңызды, өйткені шамадан тыс жүктеме сабақтың түзете-дамыту мақсатына кері әсер етуі ықтимал. Сабақтың құрылымында дайындық кезеңі, негізгі қозғалыс тапсырмалары және қалпына келтіру әрекеттері өзара сабақтасып, баланың функционалдық жағдайына сәйкес ұйымдастырылғаны жөн. Мұндай тәсіл дене жаттығуларын жүйелі орындауға жағдай жасап, балаға сабақтың мазмұнын түсінуге және әрекеттер арасындағы байланысты сезінуге көмектеседі. Қауіпсіз әрі қолжетімді орта қалыптасқан кезде бала қозғалысқа белсенді қатысып, жаңа тапсырмаларды орындауға батылырақ кіріседі, ал мұғалім әр тәрбиеленушінің даму динамикасын сенімді түрде бақылауға мүмкіндік алады.

Бейімделген спорттың нәтижелі болуы баламен жүргізілетін жеке жұмыстың аясында ғана емес, оны қоршаған ересектердің өзара түсіністігі мен бірлескен әрекеті арқылы қамтамасыз етіледі. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінде дене шынықтыру мұғалімі педагог-психологпен, логопедпен, арнайы педагогпен, қажет болған жағдайда медициналық мамандармен және баланың ата-анасымен жүйелі байланыс орнатуы маңызды. Әр маман баланың дамуына өз кәсіби бағыты бойынша үлес қосқанымен, олардың жұмысындағы ортақ мақсат — тәрбиеленушінің функционалдық мүмкіндіктерін кеңейту, дербестігін арттыру және әлеуметтік ортаға бейімделуіне жағдай жасау. Мысалы, логопед баланың нұсқауды түсінуі мен сөйлеу арқылы қарым-қатынас жасауын жетілдірсе, дене шынықтыру мұғалімі сол нұсқауларды қозғалыс тапсырмаларында қолдануға мүмкіндік береді. Педагог-психолог баланың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлық ерекшеліктерін ескеруге көмектесіп, сабақ барысында туындауы мүмкін қиындықтарды алдын ала болжауға жағдай жасайды. Ата-анамен байланыс орнату да осы жұмыстың ажырамас бөлігі болып табылады, себебі бала кабинетте меңгерген дағдысын күнделікті өмірде қолдана алғанда ғана оның практикалық маңызы арта түседі. Үй жағдайында қарапайым қозғалыс жаттығуларын орындау, серуендеу, доппен ойнау, баспалдақпен қауіпсіз көтерілу немесе тұрмыстық әрекеттерге қатысу баланың белсенділігін қолдайтын пайдалы тәжірибеге айналуы мүмкін. Дегенмен ата-аналарға ұсынылатын тапсырмалар баланың денсаулық жағдайына және мамандар берген ұсынымдарға сәйкес келуі керек. Мұғалім ата-анамен сөйлескенде баланың кемшіліктерін тізбелемей, оның қол жеткізген нәтижелерін, жаңа дағдыларын және алдағы даму мүмкіндіктерін түсінікті тілмен жеткізуі маңызды. Осындай қарым-қатынас ата-ананың педагогикалық үдеріске деген сенімін нығайтып, баланың жетістігін қолдауға деген ынтасын арттырады. Мамандар арасындағы ақпарат алмасу да баланың даму динамикасын біртұтас бағалауға мүмкіндік береді, өйткені бір салада байқалған оң өзгеріс екінші саладағы жұмыстың нәтижесіне де ықпал етуі мүмкін. Сондықтан бейімделген дене шынықтыруды жеке маманның оқшау қызметі ретінде емес, баланың жан-жақты дамуына бағытталған командалық қолдау жүйесінің маңызды бөлігі ретінде ұйымдастыру қажет.

Бейімделген спорттың әлеуметтік мәні баланың қозғалыс мүмкіндіктерін жетілдірумен шектелмейді, өйткені ол ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың қоғамдық өмірге қатысуына, өз қабілеттерін көрсетуіне және өзгелермен тең дәрежеде қарым-қатынас орнатуына жол ашады. Қоғамда кейде баланың мүмкіндігін оның диагнозымен немесе сыртқы ерекшелігімен ғана бағалау үрдісі кездеседі, ал мұндай көзқарас тұлғаның шынайы әлеуетін көруге кедергі келтіреді. Спорттық және дене шынықтыру әрекеттері осы қалыптасқан түсінікті өзгертуге ықпал ететін орта бола алады, себебі мұнда баланың қандай қиындықтары

бар екенінен бұрын, оның қандай әрекеттерді орындай алатыны және қандай жетістікке қол жеткізе алатыны көрінеді. Ортақ ойынға қатысу, шағын жарыстарға дайындалу, команда мүшесі болу және белгіленген ережелерді сақтау баланың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді. Мұндай шаралар міндетті түрде жоғары спорттық нәтиже көрсетуге бағытталмауы керек, өйткені олардың негізгі құндылығы — әр баланың қатысу мүмкіндігін қамтамасыз ету және өз жетістігін сезіндіру. Бейімделген спорт осы мақсатқа жетудің пәрменді жолдарының бірі бола алады, өйткені ол адамдарды ортақ әрекет төңірегінде біріктіріп, өзара құрмет пен түсіністікке негізделген қарым-қатынас қалыптастырады. Баланың спорттық әрекетке қатысуы оның қоғамда өз орны бар екенін сезінуіне, өзгелердің қолдауын қабылдауына және өзі де ортақ іске үлес қоса алатынын түсінуіне мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда бейімделген спорттың нәтижесі тек физикалық көрсеткіштермен өлшенбейді, оның әлеуметтік құндылығы баланың қоғам өміріне белсенді араласуымен, дербестігімен және тұлғалық мүмкіндіктерінің кеңеюімен айқындалады.

Бейімделген спорт — ерекше балаларға арналған жеке бағыт қана емес, адам мүмкіндіктерінің алуан түрлілігін мойындайтын және әр баланың дамуға құқығын құрметтейтін ізгі педагогикалық ұстанымның көрінісі. Оның басты құндылығы баланың бойындағы шектеулерді алға тартпай, қолжетімді мүмкіндіктерді анықтауында, физикалық белсенділікті тұлғалық және әлеуметтік дамумен ұштастыруында жатыр. Психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінде жұмыс істейтін бейімделген дене шынықтыру мұғалімі осы үдерістің маңызды ұйымдастырушысы ретінде әр тәрбиеленушінің жеке ерекшелігін ескеріп, қауіпсіз орта қалыптастырып, оның жетістігіне сеніммен қарауы қажет. Жүйелі әрі ғылыми негізделген жұмыс баланың қозғалыс дағдыларын жетілдіруге, өзіне деген сенімін нығайтуға, әлеуметтік байланыстарын кеңейтуге және күнделікті өмірдегі дербестігін арттыруға жағдай жасайды. Ең бастысы, әр баланың даму жолы өзіндік ерекшелікке ие екенін ұмытпай, оның кішкентай жетістігін үлкен мүмкіндікке бастайтын маңызды қадам ретінде бағалай білу қажет. Өйткені ерекше баланың мүмкіндігі оның өзгелерге ұқсастығымен емес, өзінің қайталанбас әлеуетін аша алуымен өлшенеді. Бейімделген спорттың шынайы миссиясы да — сол әлеуетті танып, дамыту және әр балаға өз мүмкіндігінің шегін кеңейтуге жол ашу.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 4 бұйрығы.

2. Лях, В. И. Физическая культура: учебник для общеобразовательных организаций / В. И. Лях. — М.: Просвещение, 2016.

3. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health: Children & Youth Version (ICF-CY). — Geneva: World Health Organization, 2007.

Калыбекова Роза Токтасыновна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
“№97 жалпы орта білім беретін мектебі” КММ
Шымкент қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушыға білім берумен қатар, сол білімді өмірлік жағдаяттарда қолдана алатын, ақпаратты талдайтын, өздігінен шешім қабылдайтын және ойын дәлелдей білетін тұлға қалыптастыру. Бұл міндет бастауыш білім беру кезеңінде ерекше маңызға ие, өйткені дәл осы уақытта оқушының оқу әрекеті, ойлау мәдениеті және білімді тәжірибеде қолдану дағдыларының негізі қаланады.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы оқыту үдерісін ұйымдастыруға жаңа мүмкіндіктер ұсынып отыр. Соның ішінде жасанды интеллект құралдары мұғалімге оқу материалдарын түрлендіруге, тапсырмаларды оқушының деңгейіне бейімдеуге, мәтіндер мен жағдаяттық есептер әзірлеуге және оқу үдерісіне шығармашылық сипат беруге көмектеседі.

Функционалдық сауаттылық – оқушының оқылым, жазылым, математикалық ойлау және ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын нақты өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілеті. Сондықтан оны дамыту үшін оқушыларға тек ережелер мен дайын ақпаратты меңгерту жеткіліксіз. Олар күнделікті өмірге жақын тапсырмаларды орындап, мәселені анықтап, бірнеше шешімді салыстырып, өз қорытындысын дәлелдеуге үйренуі қажет.

Мақаланың мақсаты – жасанды интеллект пен инновациялық оқыту әдістерін кіріктіру арқылы бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттырудың тиімді жолдарын көрсету.

Мақаланың міндеттері – функционалдық сауаттылықты дамытудың педагогикалық маңызын ашу, жасанды интеллектіні сабақта қолдану мүмкіндіктерін сипаттау, практикалық тапсырма үлгілерін ұсыну және цифрлық құралдарды қауіпсіз әрі мақсатты пайдалануға қатысты әдістемелік ұсыныстар әзірлеу.

Функционалдық сауаттылықты дамытудың теориялық негіздері

Функционалдық сауаттылық – білім алушының меңгерген білімін, білігі мен дағдыларын күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешу үшін қолдана білу қабілеті. Ол оқушының мәтінді түсінуін, ақпаратты талдауын, математикалық есептеулер жүргізуін, дәлелді пікір айтуын және шешім қабылдауын қамтиды. Бүгінгі білім беру үдерісінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру оқушыны өмір бойы білім алуға бейімдеудің маңызды алғышарты болып саналады.

Бастауыш сыныпта бұл қабілетті дамыту үшін оқыту мазмұнын өмірлік жағдаяттармен байланыстыру қажет. Мысалы, математикалық есептерді дүкендегі сатып алумен, мәтіндерді қоршаған орта мәселелерімен, ал зерттеушілік тапсырмаларды табиғатты бақылаумен байланыстыруға болады.

Функционалдық сауаттылық бірнеше өзара байланысты дағдыдан тұрады. Оқылым сауаттылығы ақпаратты түсініп, негізгі ойды анықтауға бағытталса, математикалық сауаттылық сандық мәліметтерді пайдаланып, есептерді шешуге көмектеседі. Ақпараттық сауаттылық дереккөздердің сенімділігін бағалауды және қажетті ақпаратты іріктеуді қамтиды.

Осы дағдыларды жүйелі дамыту үшін мұғалім сабақта проблемалық сұрақтар, жағдаяттық есептер, шағын зерттеулер, жұптық және топтық жұмыстарды ұйымдастыра алады. Оқушының жауапты қалай тапқанына, қандай дәлел келтіргеніне және білімін қандай жағдайда қолданғанына назар аудару маңызды.

Жасанды интеллектінің бастауыш білім берудегі мүмкіндіктері

Жасанды интеллект – ақпаратты өңдеу, заңдылықтарды анықтау және берілген нұсқаулар негізінде мәтін, тапсырма немесе басқа да мазмұн түрлерін құрастыруға қабілетті технологиялар жиынтығы. Білім беру саласында оның мүмкіндіктері оқу материалдарын дайындау, тапсырмаларды түрлендіру, мәтіндер құрастыру, түсіндіру үлгілерін ұсыну және кері байланыс ұйымдастыру сияқты жұмыстарда көрінеді.

Бастауыш сынып мұғалімі жасанды интеллектіні оқу материалының бірнеше нұсқасын әзірлеу үшін пайдалана алады. Мысалы, бір мәтіннің жеңілдетілген және күрделендірілген нұсқаларын дайындап, оқушыларға олардың оқу деңгейіне сәйкес тапсырмалар ұсынуға болады. Сондай-ақ оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай логикалық есептер, мәтінді түсінуге арналған сұрақтар, шығармашылық тапсырмалар және өмірлік жағдаяттарға негізделген жаттығулар құрастыруға көмектеседі.

Жасанды интеллектінің маңызды мүмкіндіктерінің бірі – оқу мазмұнын әртүрлі форматта ұсынуға жәрдемдесуі. Бір тақырып бойынша әңгіме, сұрақ-жауап, кесте, жағдаяттық есеп немесе рөлдік ойын әзірлеуге болады.

Дегенмен жасанды интеллект ұсынған ақпараттың барлығы бірдей дұрыс бола бермейді. Ол кейде қате мәлімет беруі, есептің шешімін дұрыс көрсетпеуі немесе оқушының жасына сәйкес келмейтін мазмұн ұсынуы мүмкін.

Бастауыш сыныпта жасанды интеллектіні оқушының орнына тапсырма орындататын құрал ретінде емес, оның ойлауын жетілдіруге көмектесетін қосымша ресурс ретінде қолданған дұрыс. Оқушы алдымен өз жауабын ұсынып, содан кейін оны берілген үлгімен салыстырып, қатесін анықтап, қорытынды жасауы тиіс. Мұндай ұйымдастыру баланың дербестігін сақтап, ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект пен инновациялық әдістерді кіріктіру

Жасанды интеллектіні инновациялық оқыту әдістерімен үйлестіру оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл жерде технология мен педагогикалық әдістің міндеттері өзара толықтырылуы қажет. Жасанды интеллект оқу материалын әзірлеуге көмектессе, проблемалық оқыту, жобалық жұмыс, зерттеушілік тапсырмалар және топтық талқылау оқушының сол материалмен белсенді әрекет жасауын қамтамасыз етеді.

Проблемалық оқыту барысында мұғалім оқушыларға шешімін бірден табу мүмкін емес сұрақ немесе жағдаят ұсынады. Мысалы, «Мектепте суды қалай үнемдеуге болады?» деген мәселе бойынша оқушылар өз ұсыныстарын әзірлейді. Жасанды интеллект осы тақырыпқа қатысты бастапқы идеялар немесе талқылау сұрақтарын дайындауға көмектесуі мүмкін.

Жобалық оқытуда жасанды интеллект белгілі бір тақырып бойынша жоспар, сұрақтар немесе ақпаратты жүйелеуге арналған үлгі ұсынуға пайдаланылады. Алайда жобаның негізгі мазмұнын анықтау, бақылау жүргізу, нәтижені түсіндіру және қорытынды жасау оқушылардың өз әрекеті арқылы жүзеге асуы тиіс

Саралап оқыту кезінде жасанды интеллект мұғалімге бір оқу мақсатына арналған әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар дайындауға көмектеседі. Бір оқушыға негізгі ақпаратты табу

ұсынылса, екінші оқушыға бірнеше деректі салыстыру, ал үшінші оқушыға өз шешімін дәлелдеу тапсырылуы мүмкін.

Ойын технологияларын қолдану да функционалдық сауаттылықты дамытуға қолайлы. Мысалы, «Ақылды дүкен», «Ақпаратты тексер», «Экологиялық зерттеуші» сияқты ойын түріндегі тапсырмалар арқылы оқушылар математикалық есептеулер жүргізеді, мәтіндермен жұмыс істейді және күнделікті өмірге қатысты шешімдер қабылдайды. Жасанды интеллект мұндай ойындардың мазмұнын түрлендіруге көмектіргенімен, оқушының белсенді қатысуы мен мұғалімнің кері байланысы шешуші рөл атқарады.

Жасанды интеллект арқылы функционалдық сауаттылықты дамытудың практикалық жолдары

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда теориялық білімді өмірлік жағдаяттармен байланыстыратын тапсырмалардың маңызы зор. Мұндай тапсырмалар оқушыны ақпаратты түсінуге, мәселені анықтауға, шешім қабылдауға және өз ойын дәлелдеуге үйретеді. Жасанды интеллект мұғалімге осы мақсаттарға сәйкес тапсырмалар әзірлеуге, олардың мазмұнын түрлендіруге және оқушылардың жас ерекшеліктеріне бейімдеуге көмектеседі.

«Ақпаратты тексер» тапсырмасы. Бұл тапсырманың мақсаты – оқушылардың оқылым және ақпараттық сауаттылығын, сыни ойлау қабілетін дамыту. Мұғалім жасанды интеллект көмегімен белгілі бір тақырып бойынша қысқа мәтін дайындап, оның мазмұнына қатысты бірнеше тұжырым ұсынады.

«Ақылды дүкен» тапсырмасы. Бұл жұмыс математикалық сауаттылықты дамытуға бағытталған. Оқушыларға азық-түлік немесе оқу құралдарының атаулары мен бағалары көрсетілген тапсырма беріледі. Мысалы, оқушының 1500 теңгесі бар. Ол 400 теңгелік дәптер, 350 теңгелік қаламдар жиынтығы және 500 теңгелік сурет дәптерін сатып алғысы келеді.

Шешуі: 400 + 350 + 500 = 1250 теңге. Қалған ақша: 1500 – 1250 = 250 теңге.

Оқушы есептеуді орындағаннан кейін өз шешімін түсіндіреді және қалған ақшаға тағы қандай зат сатып алуға болатынын ұсынады. Жасанды интеллект мұғалімге осындай есептердің әртүрлі нұсқаларын әзірлеуге көмектеседі.

«Экологиялық зерттеуші» тапсырмасы. Бұл тапсырма жаратылыстану бағытындағы функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған. Оқушыларға су мен электр энергиясын үнемдеу туралы мәселе ұсынылады. Олар күнделікті өмірде ресурстарды үнемдеудің жолдарын анықтап, өз ұсыныстарын топта талқылайды. Жасанды интеллект көмегімен тақырыпқа қатысты сұрақтар мен бастапқы идеялар әзірленуі мүмкін. Оқушылар ұсынылған ақпаратты талдап, өз тәжірибесіне сәйкес келетін шешімдерді таңдайды.

«Қатені тап және түсіндір» тапсырмасы. Мұғалім жасанды интеллект көмегімен дұрыс және қате жауаптардан тұратын жаттығулар әзірлейді. Мысалы, оқушыларға «18 + 27 = 35» деген тұжырым беріледі. Олар қатені анықтап, дұрыс жауабын табады: 18 + 27 = 45. Оқушының міндеті тек дұрыс нәтижені көрсету емес, қатенің себебін түсіндіру.

«Мәтіннен өмірлік шешімге» тапсырмасы. Оқушыларға күнделікті өмірге қатысты қысқа мәтін ұсынылады. Мысалы, мектеп оқушыларының дұрыс тамақтануы немесе қоршаған ортаны қорғауы туралы мәтін беріледі. Оқушылар негізгі ойды анықтап, мәтіндегі ақпаратқа сүйене отырып, мәселені шешудің жолдарын ұсынады. Жасанды интеллект мұғалімге мәтіннің бірнеше деңгейдегі нұсқасын дайындауға көмектеседі.

Осы тапсырмаларды ұйымдастыру кезінде мұғалім оқушының дайын жауапты қайталауына емес, өз бетінше ойлануына, ақпаратты тексеруіне және шешімін түсіндіруіне басымдық беруі қажет. Жасанды интеллект тапсырманы әзірлеу мен түрлендіруде көмекші құрал қызметін атқарады, ал оқу мақсатын белгілеу, мазмұнды тексеру және білім нәтижесін бағалау мұғалімнің жауапкершілігінде қалады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын бағалау

Функционалдық сауаттылықты бағалау кезінде оқушының дұрыс жауап беруімен қатар, ақпаратты түсінуі, мәселені шешу жолын таңдауы, өз шешімін дәлелдеуі және алған білімін

жаңа жағдаятта қолдануы ескерілуі керек. Бағалау өлшемдері тапсырманың мақсатына сәйкес алдын ала анықталғаны жөн.

Мұғалім оқушының жұмысын бірнеше бағыт бойынша талдай алады: ақпаратты дұрыс түсінуі, қажетті деректерді іріктеуі, есептеулерді орындауы, қорытынды жасауы және ойын дәлелді жеткізуі.

Қалыптастырушы бағалау барысында бақылау парақтары, қысқа тесттер, ауызша сұрақтар, өзін-өзі бағалау және өзара бағалау тәсілдері қолданылуы мүмкін. Мысалы, оқушы тапсырманы орындағаннан кейін «Мен ақпаратты тексердім», «Мен шешімімді түсіндірдім», «Мен қатемді түзеттім» деген өлшемдер бойынша өз жұмысын бағалайды. Мұғалім осы нәтижелерге сүйеніп, келесі сабақтың тапсырмаларын жоспарлайды.

Жасанды интеллект оқушы жұмысына арналған кері байланыстың бастапқы нұсқасын дайындауға көмектесе алады. Алайда кері байланыс нақты, түсінікті және баланың жасына сай болуы керек.

Бағалаудың негізгі мақсаты – оқушыларды бір-бірімен салыстыру емес, олардың жеке оқу жетістігін анықтау және алдағы дамуына бағыт беру.

Жасанды интеллектіні қауіпсіз және тиімді қолдану талаптары

Жасанды интеллектіні білім беру үдерісіне енгізу оқушылардың цифрлық сауаттылығын қалыптастырумен қатар, ақпараттық қауіпсіздік пен жауапкершілік мәселелерін де назарда ұстауды талап етеді. Бастауыш сынып оқушылары цифрлық технологияларды қолдану кезінде ересектердің бағыттауына мұқтаж болғандықтан, мұғалім мен ата-ананың қолдауы маңызды.

Ең алдымен, жасанды интеллект ұсынған ақпаратты тексеру дағдысын қалыптастыру қажет. Оқушыларға кез келген жауаптың дұрыс болмауы мүмкін екенін түсіндіріп, ақпаратты оқулықпен, сенімді дереккөздермен және нақты дәлелдермен салыстыруға үйреткен жөн.

Екінші маңызды талап – жеке деректерді қорғау. Оқушылардың толық аты-жөнін, мекенжайын, телефон нөмірін, фотосуретін және басқа да жеке мәліметтерін рұқсатсыз цифрлық платформаларға енгізуге болмайды. Мұғалім қолданылатын құралдың қауіпсіздік талаптарын алдын ала зерделеп, мектептің ішкі ережелеріне және балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес пайдалануы қажет.

Үшіншіден, жасанды интеллект оқушының дербес ойлауын алмастырмауы тиіс. Тапсырманы орындау барысында бала алдымен өз болжамын жасап, шешімін ұсынуы, содан кейін ғана қосымша ақпаратты салыстырып, қорытынды жасауы керек.

Мұғалімдерге арналған әдістемелік ұсыныстар

Жасанды интеллект пен инновациялық әдістерді тиімді кіріктіру үшін мұғалімге төмендегі бағыттарды басшылыққа алу ұсынылады.

Біріншіден, әр сабақтың мақсаты нақты белгіленіп, жасанды интеллектіні қолданудың қажеттілігі анықталуы керек. Егер тапсырманы дәстүрлі әдіспен орындау тиімді болса, цифрлық құралды міндетті түрде қолданудың қажеті жоқ. Технология оқу мақсатына қызмет етуі тиіс.

Екіншіден, жасанды интеллект көмегімен дайындалған материалдар мұғалім тарапынан тексеріліп, оқушылардың жас ерекшеліктеріне, оқу бағдарламасына және тақырып мазмұнына бейімделуі қажет. Қажет болған жағдайда мәтін жеңілдетіліп, тапсырманың күрделілігі өзгертіледі.

Үшіншіден, функционалдық сауаттылықты дамыту үшін өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмаларға басымдық берген жөн. Мысалы, отбасылық бюджетті есептеу, азық-түлік бағаларын салыстыру, мәтіндегі ақпаратты тексеру, табиғи ресурстарды үнемдеу және күнделікті мәселелерді шешу оқушыларға білімді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді.

Төртіншіден, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сараланған тапсырмалар ұсынылуы керек. Кейбір оқушыларға қысқа нұсқаулық пен үлгі қажет болса, басқаларына бірнеше шешім жолын салыстыру немесе өз жобасын әзірлеу ұсынылады.

Бесіншіден, бағалау барысында тек соңғы жауапқа емес, тапсырманы орындау үдерісіне де назар аудару маңызды. Оқушының ақпаратты қалай таңдағаны, қандай дәлел келтіргені, қатесін қалай түзеткені және қорытындысын қалай түсіндіргені бағалануы тиіс.

Алтыншыдан, мұғалімдер өзара тәжірибе алмасып, тиімді цифрлық тапсырмалардың әдістемелік қорын қалыптастыра алады. Сабақ нәтижелерін талдау және оқушылардың кері байланысын ескеру қолданылатын әдістерді жетілдіруге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, жасанды интеллект пен инновациялық оқыту әдістерін үйлесімді пайдалану бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға жаңа мүмкіндіктер ашады. Жасанды интеллект мұғалімге оқу материалдарын әзірлеуге, тапсырмаларды түрлендіруге және оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескеруге көмектеседі. Ал проблемалық оқыту, зерттеушілік тапсырмалар, жобалық жұмыс және ойын технологиялары оқушының білімді белсенді меңгеруіне, ақпаратты талдауына және шешім қабылдауына жағдай жасайды.

Функционалдық сауаттылықты дамыту үшін оқушының білімін күнделікті өмірмен байланыстыру ерекше маңызды. Математикалық есептерді тұрмыстық жағдаяттармен, мәтіндік тапсырмаларды ақпаратты талдаумен, ал зерттеушілік жұмыстарды қоршаған орта мәселелерімен байланыстыру баланың алған білімін тәжірибеде қолдануына мүмкіндік береді.

Сонымен бірге жасанды интеллектіні қолдану барысында ақпараттың дұрыстығын тексеру, жеке деректерді қорғау және оқушының дербес ойлауын сақтау талаптары орындалуы қажет. Технология мұғалімнің кәсіби шеберлігін алмастырмайды, керісінше, оны толықтыратын көмекші құрал ретінде қарастырылуы тиіс.

Осылайша, жасанды интеллект пен инновациялық әдістерді педагогикалық тұрғыдан сауатты кіріктіру оқушылардың сыни ойлауын, ақпараттық және математикалық сауаттылығын, шығармашылық қабілетін дамытуға ықпал етеді. Ең басты нәтиже – технологияны пайдалана білетін ғана емес, алған білімін өмірде қолданатын, ақпаратты бағалайтын және өз шешімін дәлелдей алатын тұлға қалыптастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілде, № 319-III.
2. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023.
3. UNESCO. *AI Competency Framework for Teachers*. Paris: UNESCO, 2024.
4. OECD. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*. Paris: OECD Publishing, 2023.
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламалары.

Қатбаева Қызжібек Жомартқызы
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
“№97 жалпы орта білім беретін мектебі” КММ
Шымкент қаласы

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ТИІМДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖОЛДАРЫ

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы цифрлық өзгерістер білім беру жүйесінің мазмұны мен оқыту әдістерін жаңартуды талап етеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы білім алушыларға ақпаратты қабылдаудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынып, мұғалімнің кәсіби қызметіне тың бағыттар енгізуде.

Бастауыш білім беру кезеңінде оқушының оқу әрекетіне қызығушылығы, өздігінен білім алу дағдысы, логикалық ойлауы мен ақпаратпен жұмыс істеу қабілеті қалыптасады. Сондықтан сабақ барысында көрнекі, интерактивті және оқушыны белсенді әрекетке тартатын цифрлық ресурстарды қолдану ерекше маңызға ие. Электрондық оқулықтар, бейнематериалдар, интерактивті жаттығулар мен білім беру платформалары оқу мазмұнын түсінікті жеткізуге, оқушылардың білімін бекітуге және жедел кері байланыс ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Дегенмен цифрлық технологияларды қолдану өздігінен жоғары оқу нәтижесіне кепілдік бермейді. Оның тиімділігі мұғалімнің әдістемелік шеберлігіне, оқу мақсатының нақтылығына және таңдалған ресурстың мазмұнға сәйкестігіне байланысты. Цифрлық құралдарды мақсатсыз немесе шамадан тыс пайдалану оқушының назарын негізгі оқу міндетінен алшақтатуы мүмкін.

Мақаланың мақсаты – білім беру үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолданудың әдістемелік жолдарын сипаттау және оларды бастауыш сынып сабақтарында пайдалануға арналған практикалық ұсыныстар әзірлеу.

Мақаланың міндеттері – цифрлық білім беру ресурстарының оқу үдерісіндегі мүмкіндіктерін анықтау, оларды сабақ кезеңдерінде қолдану тәсілдерін көрсету, оқушылардың танымдық белсенділігі мен функционалдық сауаттылығын дамытудағы рөлін негіздеу және қауіпсіз әрі нәтижелі пайдалануға қатысты ұсыныстар беру.

Цифрлық білім беру ресурстарының мәні мен оқытудағы мүмкіндіктері

Цифрлық білім беру ресурстары – оқу ақпаратын электрондық форматта ұсынуға, білімді меңгеруге, тәжірибелік тапсырмаларды орындауға және оқу нәтижелерін бағалауға арналған цифрлық материалдар мен құралдар жиынтығы. Оларға электрондық оқулықтар, бейнесабақтар, интерактивті жаттығулар, онлайн тесттер, виртуалды зертханалар және білім беру платформалары жатады.

Цифрлық ресурстардың негізгі ерекшелігі – оқу материалын түрлі форматта ұсыну мүмкіндігі. Мәтін, сурет, дыбыс, бейне және анимацияны үйлестіру арқылы оқушының тақырыпты түсінуін жеңілдетуге болады. Мысалы, дүниетану сабағында табиғи құбылыстарды бейнематериал арқылы көрсету, математика сабағында есептің шешу жолын интерактивті тапсырмалармен бекіту, ал қазақ тілі сабағында аудиоматериалдар арқылы тыңдалым дағдысын дамыту тиімді.

Цифрлық ресурстар оқушының сабаққа қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның белсенді оқу әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Интерактивті тапсырмаларды орындау барысында оқушы жауап таңдайды, ақпаратты салыстырады, қатесін анықтайды және өз шешімін тексереді. Мұндай әрекеттер білім алушының дербестігін арттырып, оқу үдерісіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді.

Цифрлық құралдардың тағы бір маңызды мүмкіндігі – жедел кері байланыс ұйымдастыру. Онлайн тесттер мен электрондық тапсырмалар оқушының нәтижесін қысқа уақыт ішінде анықтауға көмектеседі. Мұғалім алынған нәтижелерге сүйене отырып, қай тақырыпты қайталау қажеттігін белгілейді және оқушыларға қосымша қолдау көрсетеді.

Сонымен қатар цифрлық ресурстар саралап оқытуға мүмкіндік береді. Оқушылардың білім деңгейі мен оқу қарқыны әртүрлі болғандықтан, тапсырмаларды күрделілік деңгейіне қарай ұсыну маңызды. Бір оқушыға тақырыпты бекітуге арналған қарапайым жаттығулар берілсе, екінші оқушыға талдауды, салыстыруды және қорытынды жасауды қажет ететін күрделі тапсырмалар ұсынылуы мүмкін.

Цифрлық ресурстарды сабақ кезеңдерінде қолдану әдістемесі

Цифрлық білім беру ресурстарын тиімді қолдану сабақтың әр кезеңін алдын ала жоспарлаудан басталады. Мұғалім оқу мақсатын анықтап, оқушының қандай білім мен дағдыны меңгеруі керектігін белгілейді.

Сабақтың басында оқушылардың қызығушылығын ояту үшін тақырыпқа қатысты суреттер, қысқа бейнематериалдар, интерактивті сұрақтар немесе сөзжұмбақтар пайдалануға болады. Мысалы, жаңа тақырыпқа байланысты суретті көрсетіп, «Бұл суреттен нені байқадың?», «Қандай қорытынды жасауға болады?» деген сұрақтар қою оқушыны ойлануға жетелейді.

Жаңа материалды түсіндіру кезінде электрондық оқулықтар, слайдтар, анимациялар және білім беру бейнелері қолданылады. Көрнекі материал күрделі ұғымдарды қарапайым түрде түсіндіруге көмектеседі.

Білімді бекіту кезеңінде интерактивті жаттығулар, сәйкестендіру тапсырмалары, электрондық тесттер және ойын элементтері қолданылуы мүмкін. Мұндай тапсырмалар оқушылардың меңгерген білімін тексеруге және қателерін дер кезінде анықтауға мүмкіндік береді. Мұғалім тапсырманың нәтижесін талдап, қажет болған жағдайда түсіндіру жұмысын қайта ұйымдастырады.

Сабақтың қорытынды кезеңінде цифрлық ресурстар арқылы рефлексия жүргізуге болады. Оқушылар сабақта не үйренгенін, қандай тапсырма қиын болғанын және қай білімнің пайдалы болғанын қысқаша жазады немесе таңдау арқылы көрсетеді.

Цифрлық ресурстарды қолданудың практикалық үлгілері

Цифрлық білім беру ресурстарының тиімділігі оларды нақты оқу міндеттерімен байланыстыра қолданғанда айқын көрінеді. Бастауыш сынып сабақтарында цифрлық құралдар оқушының білімін бекітуге, өздігінен жұмыс істеуіне, ақпаратты талдауына және алған білімін өмірлік жағдаяттарда пайдалануына мүмкіндік береді.

Математика сабағында цифрлық ресурстарды қолданудың тиімді үлгісі – «Ақылды дүкен» тапсырмасы. Оқушыларға бірнеше тауардың атауы мен бағасы көрсетілген электрондық сурет ұсынылады. Мысалы, дәптер – 250 теңге, қарындаштар жиынтығы – 300 теңге, сызғыш – 200 теңге. Оқушы осы заттарды сатып алуға қажетті ақшаны есептеп, берілген сомамен салыстырады. Егер оның 1000 теңгесі болса, заттардың жалпы құны 750 теңгені құрайды, ал 250 теңге қалады. Тапсырманы интерактивті тақтада немесе цифрлық жаттығу

түрінде орындау оқушының есептеу дағдысын дамытып, математикалық білімін күнделікті өмірде қолдануға үйретеді.

Қазақ тілі сабағында «Мәтінді зерттеуші» тапсырмасын ұйымдастыруға болады. Оқушыларға экранда қысқа мәтін ұсынылады. Олар мәтіннің негізгі ойын анықтап, тірек сөздерді белгілейді және мазмұны бойынша сұрақтарға жауап береді. Мұғалім интерактивті тапсырма арқылы оқушылардың жауаптарын тексеріп, мәтіндегі ақпаратты дәлел ретінде қолдануға бағыттайды.

Жаратылыстану сабағында «Бақыла және қорытынды жаса» тапсырмасын қолдануға болады. Мысалы, өсімдіктің өсу кезеңдері бейнематериал немесе слайдтар арқылы көрсетіледі. Оқушылар тұқымның өнуінен бастап өсімдіктің қалыптасуына дейінгі өзгерістерді ретімен орналастырып, әр кезеңнің ерекшелігін түсіндіреді. Мұғалім оқушылардың бақылауларын талқылап, олардың себеп-салдарлық байланыстарды анықтауына көмектеседі.

Цифрлық ресурстарды қалыптастырушы бағалау кезінде де пайдалануға болады. Wordwall немесе LearningApps платформаларында сәйкестендіру, топтастыру, сөздерді ретімен орналастыру сияқты тапсырмалар әзірленеді. Google Forms арқылы қысқа тест ұйымдастыруға болады. Ал Kahoot платформасы сұрақ-жауап форматындағы белсенді тапсырмаларды өткізуге мүмкіндік береді. Платформаны таңдау кезінде оның қолжетімділігі, оқушылардың жас ерекшелігі және сабақ мақсаты ескерілуі қажет.

Цифрлық ресурстарды пайдалануда мұғалім оқушының тек дұрыс жауап беруіне ғана емес, сол жауапқа қалай келгеніне де назар аударуы керек. Оқушы өз шешімін түсіндіріп, дәлел келтіріп, қажет болған жағдайда қатесін түзетуі тиіс.

Цифрлық білім беру ресурстары арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту

Функционалдық сауаттылық – білім алушының алған білімін күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешу үшін қолдана білу қабілеті. Ол ақпаратты түсіну, талдау, салыстыру, шешім қабылдау және өз ойын дәлелдеу дағдыларын қамтиды. Цифрлық білім беру ресурстары осы қабілеттерді дамытуға бағытталған тапсырмаларды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Мысалы, оқушыларға су мен электр энергиясын үнемдеу туралы ақпарат ұсынылып, одан маңызды деректерді анықтау тапсырылады. Олар ақпаратты оқып, үнемдеу жолдарын салыстырады және өз ұсыныстарын білдіреді. Мұндай тапсырма оқушының мәтінмен жұмыс істеу дағдысын дамытып қана қоймай, білімін өмірлік жағдаяттармен байланыстыруына көмектеседі.

Сыни ойлауды дамыту үшін цифрлық ортада ұсынылған ақпараттың дұрыстығын тексеру тапсырмаларын ұйымдастыру маңызды. Мұғалім оқушыларға екі түрлі дерек немесе бір дұрыс, бір қате тұжырым ұсынып, олардан дәлелдер арқылы дұрыс жауапты анықтауды сұрайды. Оқушылар оқулықтағы мәліметтермен салыстырып, қорытындысын түсіндіреді.

Цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану оқушылардың ынтымақтастық дағдыларын да дамытады. Жұптық және топтық тапсырмалар барысында білім алушылар ортақ шешім іздеп, пікір алмасып, бір-бірінің ойын тыңдайды

Цифрлық ресурстарды қолданудағы қиындықтар және оларды шешу жолдары

Цифрлық білім беру ресурстарының мүмкіндіктері мол болғанымен, оларды оқу үдерісінде қолдану барысында бірқатар қиындықтар кездеседі. Олардың қатарына интернет байланысының тұрақсыздығы, техникалық құралдардың жеткіліксіздігі, оқушылардың цифрлық дағдыларының әртүрлі деңгейде болуы және экран алдында ұзақ уақыт отыру мәселелері жатады.

Интернет байланысы болмаған жағдайда электрондық материалдарды алдын ала жүктеп алу, бейнематериалдарды офлайн режимде дайындау немесе тапсырмалардың қағаз нұсқасын пайдалану тиімді. Ал құрылғылар саны шектеулі болса, оқушыларды шағын топтарға бөліп, кезектесіп жұмыс істеуге мүмкіндік беруге болады.

Келесі маңызды мәселе – цифрлық ресурстарды мақсатсыз пайдалану. Кейде сабақта бірнеше платформа қатар қолданылып, оқушының назары негізгі оқу міндетінен алшақтауы мүмкін. Сондықтан мұғалім ресурстың мазмұнын, тапсырманың күрделілігін және оны орындауға қажетті уақытты алдын ала анықтауы керек. Әр цифрлық тапсырма нақты оқу мақсатына қызмет етуі тиіс.

Оқушылардың ақпараттық қауіпсіздігін сақтау да ерекше назар аударуды қажет етеді. Білім алушыларға жеке мәліметтерін жарияламау, күмәнді сілтемелерді ашпау, бейтаныс адамдармен жеке ақпарат бөліспеу және интернеттегі ақпаратты тексеру ережелерін түсіндіру маңызды. Мұғалім оқушылар қолданатын цифрлық платформалардың жас ерекшелігіне сәйкестігін және құпиялық талаптарын ескергені жөн.

Қорытынды

Қорытындылай келе, білім беру үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану – оқыту сапасын арттыруға, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға және білім алуға деген қызығушылығын қалыптастыруға мүмкіндік беретін маңызды әдістемелік бағыт. Цифрлық құралдар оқу материалын көрнекі ұсынуға, интерактивті тапсырмалар ұйымдастыруға, білімді бекітуге және оқу нәтижелеріне жедел кері байланыс беруге жағдай жасайды.

Бастауыш сынып сабақтарында электрондық оқулықтарды, мультимедиалық материалдарды, интерактивті жаттығулар мен онлайн бағалау құралдарын мақсатты қолдану оқушылардың ақпаратпен жұмыс істеу, салыстыру, талдау, қорытынды жасау және алған білімін күнделікті өмірде қолдану дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Әсіресе өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар баланың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Сонымен бірге цифрлық ресурстарды қолдану кезінде оқушылардың жас ерекшеліктерін, жеке мүмкіндіктерін және ақпараттық қауіпсіздігін ескеру қажет. Мұғалім цифрлық құралдарды оқу мақсатына сәйкес таңдап, оларды дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлестіргенде ғана күтілетін нәтижеге қол жеткізе алады.

Осыған байланысты цифрлық білім беру ресурстарын педагогикалық тұрғыдан сауатты пайдалану қазіргі мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің маңызды бөлігі болып табылады. Технологияны орынды қолдану оқушының өздігінен білім алуына, шығармашылық қабілетін дамытуына және заманауи қоғам талаптарына бейімделуіне мүмкіндік береді. Демек, цифрлық ресурстардың негізгі құндылығы – технологияның өзінде емес, оның оқушының сапалы білім алуына және тұлғалық дамуына қызмет етуінде.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілде, № 319-III.
2. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms?* Paris: UNESCO, 2023.
3. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023.
4. OECD. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*. Paris: OECD Publishing, 2023.
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
6. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім беру деңгейінің үлгілік оқу бағдарламалары.

Ізбасарова Әсем Нұрбергенқызы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні оқытушысы
Қ.Дүтбаева атындағы Атырау гуманитарлық колледжі
Атырау қаласы

ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ЖӘҢГІР ХАН БЕЙНЕСІ

Аңдатпа. Мақалада қазақ поэзиясында Жәңгір ханның бейнесі кеңінен қарастырылады. Махамбет поэзиясында Жәңгір ханның бейнесі озбырлықтың, қатыгездіктің, залымдықтың бейнесі ретінде көрініс тапса, ал сарай ақындары арқылы ханның жаңашыл бағыттағы прогрессивті істері жырланады.

Негізгі сөздер: Жәңгір хан, бейне, Махамбет, сарай ақындары, Жасқұс.

Кіріспе

XIX ғасырдың басында құба қалмақтар кеткеннен кейін Павел патшаның жарлығымен Еділ-Жайық арасынан Нұралы хан ұлы Бөкейге жер бөлініп, онда Ішкі немесе Бөкей Ордасы құралады. Еуропаша білім алып, тәрбиеленген Бөкей мұрагері Жәңгір бұл өлкеде жиырма жылдан астам билік құрды. Жәңгір ханның заманы қандай болса, өз тағдыры да сондай күрделі болды. Хан болып ел басқару оңай шаруа емес, Жәңгірдің өз халқымен қарым-қатынасындағы қателіктері бір басына жетерлік. Хан бейнесін стреотипті қабылдауға заманындағы Махамбеттің жалынды өлеңдерінің әсері болғаны да белгілі. Дегенмен, оның прогрессивтік істері, елінің мәдениетін көтеруге тырысуы, ел басқарудағы іскерлік шеберлігін көрсетеді. Осы мәселелер хақында бір жағынан кеңес уақытында, сөзсіз, сол кездегі идеологияның әсерінен қалыптасқан пікірлер болса, екінші жағынан соңғы кезде көріне бастаған сол бір жақты пікірлерге қарсы жаңаша көзқарастар бар.

Негізгі бөлім

Жәңгір хан бейнесі қазақ поэзиясында жан-жақты бейнеленген.

Аңыз болсын, ақиқат болсын, әйтеуір о баста Жәңгір мен Махамбет қазақтың қашанғы халықтың қасиеті – ағайыншылықтан ағайыншылықтан ажырамаған адамдар. Жәңгір ел басқарған хан болса, Махамбет от ауызды, орақ тілді шешен болған. Ал осы ынтымақ қалай бұзылған? Араздық жауласуға дейін қалай жеткен?

Бұл туралы ақиқат та бар, әр алуан аңыз да көп. Жұрт жадында сақталған бір аңызға бақсақ, Махамбет пен Жәңгір бір-біріне бетпе-бет келіп кінәласқанда, тіктесе беруге шыдамай, амалы құрып хан ақынға:

- Алдым жалын, артым өрт, екі оттың ортасында жүрмін, қайтейін...-депті.

Артымдағы өрт деп отырғаны ханға билік бергенсіп, сол арқылы қазаққа деген бодандық бұғауын қысқан үстіне қыса түскен орыс патшасының зымиян саясаты болса, алдымдағы

жалын деп отырғаны хан арқылы қан қақсатып бара жатқан отаршылдық езгіге – қорлық пен зорлыққа қарсы кек кернеген қазақ халқының азаттық жолындағы айықпас айқасы мен шайқасы [4].

Мұндай жағдайда хан мен халық арасында қандай ынтымақ болуы мүмкін? Ендеше, халық қолын бастаған Исатай-Махамбет пен Жәңгір хан арасындағы араздық жауласуға дейін қалай жетпесін!

Махамбет:

Айтса да айныман

Көлденеңнің сөзіне,- деп көпшілікке берген антын бұзбай өлді.

Ақынның ханға деген айбарлы сөздерінің сыры, Махамбеттің Жәңгір ханмен жау болып, өлеңдерінде келеңсіз бейнеде суреттеуінің басты себебі – оның хан болғандығы, үстем тап өкілі болғандығынан емес, жүргізіп отырған саясатының қара халыққа жайсыздығы, бастысы ол саясаттың отаршылдыққа қарсы сипатының мардымсыздығына қарсы болып табылады [1].

Ақын мен Жәңгірдің арасында бұрын достық, сыйластық қарым-қатынас болған. Олардың бір-бірінен алыстап, оның арты көтеріліске ұласты. Осы жылдардағы ақынның Жәңгір хан турасында айтқан өлеңдеріне тоқталайық.

Махамбеттің Орда маңында болған кезінде Жәңгір ханға айтқан өлеңнің ханмен жігі ашылуын айқындауда үлкен мән бар.

Хан емессің, қасқырсың,
Қас албасты басқырсың,
Достарың келіп табалап,
Дұшпаның сені басқа ұрсын.
Хан емессің, ылаңсың,
Қара шұбар жылансың.
Хан емессің, аярсың,

Айыр құйрық шаянсың!-деп қара халықтың басында ерлік, билік жоқтығын білетін ақын Жәңгірдің қатыгездігін қасқырға, жыланға, шаянға теңеп, халық арасына ылаң салатын, жексұрын түрінде бейнелеу арқылы ханды бітіспейтін жауы, ел жауы ретінде көрсетіп, өзінің ащы да отты сөздерін ханға қарсы күреске жұмсайды [2].

Дегенмен, көк бөрі-түркілердің, ал айдahар-жылан шығыстағы көршіміздің символы болғанын ескерсек «Махамбеттің Жәңгірдің осал адам еместігін мойындағаны» деп түсіндірудің қисын дәлелдігінің ең төмені болмас.

Махамбеттің әйгілі осы өлеңіндегі:

Еділдің бойы ен тоғай,
Ел қондырсам деп едім.
Жағалай жатқан сол елге,

Мал толтырсам деп едім,- деген арман-тілегі сайып келгенде бүкіл Бөкей ұрпағының арманы емес пе, Жәңгірдің бүкіл саясаты осыған бағытталған жоқ па?!

Жәңгір хан туралы сол кездердегі ақындар арасында басқа пікір болғанын біреу біліп, біреу білмейді деуге болады. Ханның халқына істеген әрекетін, жақсылығын көріп, өз жырларында тілге тиек еткен сарай маңында жақын белгілі жыраулар – Жанұзақ пен Байтоқ болды. Алдымен, оларды тамсандырған ханның Жасқұстағы бас ордасының ағылшын мәнерімен салынған ландшафтық саябағының тұрпаты, ондағы саясат пен мәжіліс-мерекелер және басқа да орданың осындай сән-салтанаты еді. Байтоқ жырау:

Алтын сарай ақ мешіт
Әуелгі хандар салмаған.
Салмағанның белгісі,
Артында мұра қалмаған,- деп айтса, Жанұзақ:
Ал Шығыстың қай ұлында бар еді,
Жазғы кібіт құраған,- деп жазғы қонысты дәлме-дәл түстеп алады да:
Фирмазы салған көк алауы,

Төбесін зихфранның суымен сылаған,
Мұржасын алтынның буымен бұлаған.
Қималы кібіт, қиюлы ою,
Қиып салған ұстасы,

Көк алалы биік ару-ау,- деп ханның елінің мәдениет дамуындағы үлесін жырына қосып көркем айшықтармен сүйсіне жырлайды. Сарай ақындары осындай өлең жолдары арқылы ханның жаңашыл бағыттағы прогрессивті істерін құптағандығын байқаймыз. Байтоқ ақынның Жәңгір ханды жоқтауында:

Атадан аса туған Жәңгір хан
Екінші Исмагилдай алғыр хан.
Атасынан артықшылығын онан білем,
Ол салдырған сарайдың
Айналасы айшылық,
Көлденеңі күншілік
Көргендер көзі қиып кете алмас,-деген үзіндіден көреміз.

Ақындар ханның тек сарай сәулетін ғана мақтап қоймай, оның басқа да оңды істерін жырға қосады. Олардың ішінде Байтоқтың жырында «Бақшалар қандай ектірген, Жетпіс түрлі жемістің ұрықтарын төктірген», -деп орда жерінде бау-бақша салдырғанын, «Хан бардағы уақыттай, Халықтағы шешен, шайырлар, Енді ордаға барып, халық алдына жиылар ма?» -деп, хан сарайының елдің рухани орталығына айналып, өнер адамдарына қамқор болғанын еске алады. Сонымен қатар, ханның «ақ мешіттерді» тек салтанат үшін салдырмағанын, мұсылман елдерінен діни ұстаздар жинап, мешіттерде «Намазға күнінде жүз мың шәкірт жиылған, Баршасы бір имамға ұйыған, Күннен нұрлар құйылған»,-деген Байтоқ жырау жолдарында орда халқын имандылыққа бастайтын руханияттық қызметтерге қуанышын жасырмай қолдау білдіріледі [3].

Қорытынды

Махамбет поэзиясындағы Жәңгір ханның бейнесі озбырлықтың, қатыгездіктің, залымдықтың бейнесі ретінде көрініс табады.

Байтоқ пен Жанұзақ жырларында хан ордасын Жасқұсты абаттандыру, елді имандылыққа үйіруден басқа ханның тікелей жеке басының қасиеттері де айтылады. Мәселен, «Исмагилдей алғырлығын», көп істері «Бұқара байтақ халық үшін», «Жарлы мен байды тең көрген, Жалғыз бен көпті теңгерген» әділдігі, «Жиылған күнде қазаққа Жүзден асау шалдырған, Сосын ақ шайымен қандырған» жомарттығы жырланады.

Екі ақын да осындай өлең жолдары арқылы отырықшылыққа ден қойған, қала салдырған, мәдениетке, имандылыққа бастаған ханның жаңашыл бағыттағы прогрессивті істерін құптағандығын байқаймыз [2,483 б].

Қорыта айтқанда, Жәңгір хан – бойында жақсылығы мен жамандығы жарыса өріліп, атқарған ісінен орайына қарай осының екеуі де көрініс беріп тұратын күрделі тұлға [5]. Дегенмен, Жәңгір ханның халқымыздың тарихында өзіндік орны бар екені сөзсіз. Жәңгір хан халық санасында өшпес бейне болып қала бермек!

Әдебиеттер тізімі:

1. Аманшин Б. Жыр-семсер. Арыс. Алматы. 2004. -280 б.
2. Сарай Ә. Екі тарлан Арыс. Алматы. 2003. - 424 б.
3. Бораш Б.Т. Фольклор мен ақын-жырау поэзиясындағы хандар бейнесі. Алматы. Білім. 2007. -512 б.
4. Даумов С. Махамбет пен Жәңгір хан. Жас Алаш. 2003. № 2. - 7 б.
5. Досанов С. Ақсұңқар ақын. Әдебиет айдыны. 2006. № 8. - 10 б.

Курмашова Гулфарис Серикбаевна
Математика пәнінің мұғалімі
"№63 орта мектебі" КММ
Қызылорда облысы, Арал ауданы, Ақбай ауылы

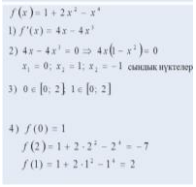

ФУНКЦИЯНЫҢ КЕСІНДІДЕГІ ЕҢ ҮЛКЕН ЖӘНЕ ЕҢ КІШІ МӘНДЕРІ

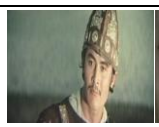
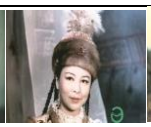
Бөлім:	**Туындының қолданылуы**
Педагогтің аты-жөні:	**Курмашова Гулфарис Серикбаевна**
Күні:	
Сынып: 10	Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндері
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	10.4.1.34 - функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндерін табу;
Сабақтың мақсаты:	**Функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндерінің анықтамасын түсіну.** **Оқушыларға функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндерін табу алгоритмін үйрету.** **Алынған мәндерді салыстыру арқылы функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндерін анықтау.** **«Қыз Жібек» жырының үзінділері арқылы логикалық есептер құрастыру**
Құндылыққа баулу	**Құндылық: Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік** **Апта дәйексөзі: «Болашағы зор мамандықтар жоқ, тек болашағы зор мамандар бар»** **Дәйексөз:** «Ей, Төлеген, Төлеген! Сенің басың — функция, менің басым — айнымалы...» **Еңбекқорлық:** Оқушылар оқу барысында табандылық танытып, берілген тапсырмаларды жауапкершілікпен орындайды, қиындықтарды жеңуге ұмтылады және өз нәтижесін жақсарту үшін жүйелі түрде еңбектенеді. **Кәсіби біліктілік:** Оқушылар білім мен дағдыларын сапалы меңгеруге талпынып, алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдана біледі, уақытты тиімді пайдаланып, өз ісіне ұқыптылық пен жауапкершілікпен қарайды.

Уақыты/ кезеңдері	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Ұйымдастыру кезеңі 3мин	**1.(Ұ). Ұйымдастыру кезеңі:** 1.Мұғалім оқушылармен сәлемдеседі. 2.Мұғалім оқушыларды түгендейді топқа бөледі. Оқушыларды жыр кейіпкерлері бойынша топқа бөлу. **«Максимум» тобы (Төлеген):** Мақсаты — ең биік шыңға, яғни Жібекке жету (Ең	Сұрақтарға жауап береді, өткенді қайталайды.	Жарайсың!	Оқу құралдары https://wordwall.net/kk/resource/111348930/%D0%B0%D1%82%D

	үлкен мән). **«Минимум» тобы (Бекежан):** Мақсаты — қарсыласының жолын кесіп, төмендету (Ең кіші мән). **«Туынды» тобы (Шеге):** Екі жақты байланыстырушы, жылдамдық пен бағыттың символы. 3."Миға шабуыл": өткен тақырыпты пысықтайды 3.1Функцияның сындық нүктелер дегеніміз не? 3.2Функцияның экстремум нүктелері дегенімз не? 3.3Функцияның дөңестігі мен ойыстығының айырмашылығы? 4. Бағалау парақтарын таратып береді			0%B0%D1%83%D1%81%D1%8B%D0%B71
Сабақтың басы 10 минут	**2.Мұғалім сөзі:** Бүгінгі жаңа сабағымызды «Қыз Жібек» жыры мен байланыстырып көрейік ендеше. «Төлегеннің Жібекке жету жолы — үлкен кесінді [a; b]. Осы жолда ол биік асулардан өтіп, терең сайларға түсті. Біздің бүгінгі мақсатымыз — осы жолдағы Төлегеннің ең биік max және ең төмен min нүктелерді тауып, Жібектің сұлулығын математикалық тілмен сипаттап көреміз». Жаңа тақырыпты слайдпен түсіндіру Функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндері **Функцияның берілген кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндерін табу үшін келесі алгоритмді жырдағы кейіпкерлердің іс-әрекетімен түсіндірейік:** 1.f`(x) функциясының туындысын табу. **Туынды табу f'(x):** Бұл — Жібектің Төлегенге қойған талаптары мен сындары. Өзгеріс жылдамдығы, яғни Төлегеннің махаббат жолындағы талпынысы. 2.f `(x) =0 теңдеуін шешіп, сындық нүктелерін анықтау. 3.Осы кесіндіге тиісті сындық нүктелерді анықтау. **Сындық нүктелер f'(x) = 0** Бұл — Төлегеннің керуені тоқтап, таңдау жасайтын немесе демалатын стратегиялық бекеттері. 4. 4.Кесіндінің шеткі нүктелеріндегі және осы аралыққа тиісті сындық нүктелеріндегі функцияның мәнін есептеу. 5. 5.Функцияның табылған мәндерін салыстырып, ең үлкен және ең кіші мәндерін анықтаймыз. **Кесінді шеттері (a және b):** Төлегеннің өз елінен шыққан сәті мен Жібектің ауылына жеткен сәті. 1-мысал **Төлеген Жібекпен кездесу үшін** $f(x) = 1 + 2x^2 - x^4$ **функциясымен жүреді. Жырдың басынан аяғына**	-Алгоритмнің әр қадамын түсініп, туынды арқылы сындық нүктелерді табады. – Шеткі және сындық нүктелердегі мәндерді салыстырып, ең үлкен және ең кіші мәндерді анықтайды. Теорияны дәптерге жазады, сызбаларды сызады. **Дескрипторы:** – Функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндерін табу алгоритмін	Белсенді оқушыларды мадақтау арқылы бағалау: Жарайсың! Өте жақсы!	Тақта; Слайд; 10 сыныбына арналған оқулық

Тапсырмалар блогы 8 минут	**дейінгі [0;2] кесіндісінде Төлеген мен Жібектің кездесуі және Төлегеннің қазасы қайсысы ең үлкен және ең кіші мәндерін болады?** Жауабы: 6. **Кесінді:** Жырдың басынан аяғына дейінгі оқиғалар желісі. [0; 2] 7. **Максимум нүктесі:** Төлеген мен Жібектің кездесуі, махаббаттың шарықтау шегі. X=2 **Минимум нүктесі:** Төлегеннің қазасы, Жібектің қайғысы.x=-7 **3.Тапсырмалар блогы:** **«Жыр желісімен есеп шығару»** **«Төлегеннің керуені» жеке жұмыс №51.1** **1.**Төлегеннің керуені жүріп өткен таулы аймақтың биіктігі f(x) = 7x-14 функциясымен сипатталады. Сапардың [0; 4] күндері аралығындағы ең биік шыңды анықтаңыздар. **2.**Төлеген Жібектің ауылына жету үшін f(x)=-0,2x+0,4 траекториясымен жүреді. Оның [1;3] уақыт аралығындағы ең биік нүктесін (максимум) және ең төменгі нүктесін (минимум) анықтаңыздар . **3**. Төлеген Жібектің ауылына жету үшін биік тау жотасынан өтуі керек. Жолдың биіктік профилі мынадай функциямен берілген: $f(x)=-2x^3$ Оның [-1, 1] кесіндісіндегі **ең биік асуды** (ең үлкен мән) және **ең терең сайды** (ең кіші мән) анықтаңыздар	қолданады. – Шеткі және сындық нүктелердегі мәндерді есептеп, салыстырады **Оқушы әрекеті:** – Туындыны пайдаланып, сындық нүктелерді анықтайды. – Кесінді шеттері мен сындық нүктелердегі мәндерді есептеп, ең үлкен және ең кіші мәндерін табады.	**Дескрипторы:** – Функцияның кесіндідегі ең үлкен және ең кіші мәндерін табу алгоритмін қолданады. – Шеткі және сындық нүктелердегі мәндерді есептеп, салыстырады	 Слайдта Төлегеннің суреті Тақта Бор Кітап Дәптер
Сергіту сәті 3 минут	**4 . Сергіту сәті:** **«Жырдан үзінді — графиктен бейне»** **Сұрақ:** «Осы сәттегі эмоцияны функция графигі ретінде елестетсек, ол max ба әлде min бе?»	**Оқушылар бейне баянға қарап сұраққа жауап береді**		https://youtu.be/ctUKuEKBUDc?si=_KZ7PmhCT4g5jhJq
Топтық жұмыс 8 минут	**5.«Жібектің керуені» топтық жұмыс** Керуен жүрген жолдың бедері f(x) = 2sin x + cos 2x функциясы. [0, π] аралығындағы ең биік нүктені табыңыздар. **1. Туындыны табу** Функцияның экстремум нүктелерін (төбелері мен ойпаттарын) анықтау үшін туындыны нөлге теңестіреміз: f'(x) = (2sin x + cos 2x)' f'(x) = 2cos x - 2sin 2x Мұндағы sin 2x = 2sin x cos x екенін ескерсек: f'(x) = 2cos x - 4sin x cos x = 2cos x (1 - 2sin	**Оқушы әрекеті:** – Туындыны пайдаланып, сындық нүктелерді анықтайды. – Кесінді шеттері мен сындық нүктелердегі мәндерді есептеп, ең үлкен және ең	**Дескрипторы:** 1.Функцияның туындысын ережеге сай дұрыс есептейді. 2.Туындыны нөлге теңестіріп, тригонометриялық теңдеуді шешеді.	

9 минут	x) **2. Сындық нүктелерді анықтау** f'(x) = 0теңдеуін шешеміз: cos x = 0 x = π /2 1 - 2sin x = 0 sin x = 1/2 x = π /6 x = 5 π /6 Барлық үш нүкте де [0, П] аралығына тісті. **3. Функция мәндерін салыстыру** Ең биік нүктені табу үшін сындық нүктелер мен кесіндінің шеткі нүктелеріндегі мәндерді есептейміз: **Шеткі нүктелер:** f(0) = 2sin(0) + cos(0) = 0 + 1 = 1 f(π) = 2sin π + cos(2π) = 0 + 1 =1 **Сындық нүктелер:** f(π/2) = 2sin(π/2) + cos(π)= 2(1) - 1 =1 f(π/6)= 2sin(π/6)+ cos(2*(π/6) = 2*1/2+ 2/1= 1 + 0.5 = 1,5 f((5π/6)= = 2sin(5π/6) + cos(2*(π/6) = 2*1/2 + 1/2 = 1,5 **Жауабы:** Керуен жолының ең биік нүктесі **6.«Бекежанның тосқауылы» жұптық жұмыс** **№51.10** Бекежан Төлегенді аңдып жүргендегі оның көңіл-күйі мен зұлымдық жоспарының деңгейі мына функциямен берілген: f(x) = x^3 – 12x + 1 кесіндісі [0; 1]. Осы аралықтағы Бекежанның ең айлакер (максимум) және ең әлсіз (минимум) сәттерін табыңыз. **1Туындыны табамыз:** f'(x) = 3x^2 - 12 **2Сындық нүктелерді анықтаймыз f'(x) = 0:** 3x^2 - 12 = 0 3x^2 = 12 x^2 = 4 $x_1 = 2$ $x_2 = -2$ нүктелері [0, 1] аралығына **жатпайды**. **Аралықтың шеткі нүктелеріндегі мәндерді есептейміз:** f(0) = 0^3 - 12(0) + 1 = 1 (Ең айлакер сәті / Максимум) f(1) =1^3 - 12(1) + 1 = 1 - 12 + 1 = -10 (Ең әлсіз сәті / Минимум) **Жауабы:** Максимум: 1; Минимум: -10 **№51.11** Бекежан Төлегенге кедергі келтіру үшін ең төменгі ойпатты таңдауы керек. f(x)=x^4-8x-2 функциясының [−2;1] аралығындағы ең кіші мәнін табыңыз. **Туындыны табамыз:** f'(x) = 4x^3 – 8	кіші мәндерін табады.	3.Табылған нүктелердің берілген [0, П] аралығына тиістілігін анықтайды. 4. Шеткі нүктелер мен сындық нүктелердегі функция мәндерін дұрыс табады. **Дескрипторы:** 1.Функцияның туындысын дәрежелік функция ережесімен дұрыс табады. 2.Туындыны нөлге теңестіріп, теңдеудің сындық нүктелерін анықтайды. 3.Функцияның шеткі нүктелердегі (және аралықтағы сындық нүктелердегі) мәнін есептейді. 4. Есептің шартына сай ең үлкен (максимум) және ең кіші (минимум) мәндерін көрсетеді.	 Слайдта Бекежанның суреті Тақта Бор Кітап Дәптер

	Кризистік нүктелер: 4x^3 - 8 = 0 x^3 = 2 x = $\sqrt[3]{2}$ x= 1.26 нүктесі [-2, 1] аралығына **жатпайды**. **Шеткі нүктелерді тексереміз:** f(-2) = (-2)^4 - 8(-2) - 2 = 16 + 16 - 2 = 30 f(1) = 1^4 - 8(1) - 2 = 1 - 8 - 2 = -9 **Жауабы:** Функцияның ең кіші мәні: -9 №51.11 2.Бекежан нысананы көздеп, садақтан жебе атады. Жебенің жерден биіктігі h уақытқа t байланысты келесі функциямен сипатталады: f(x)=-x^4− 4x^3 +3 Бекежан жебенің ұшуын [0, 4] секунд аралығында бақылайды. Осы уақыт кесіндісінде жебенің **ең биік көтерілген нүктесін** және осы аралықтағы **ең төменгі биіктігін** табыңыз. **Туындыны табамыз:** f'(x) = -4x^3 - 12x^2 **Сындық нүктелер:** -4x^2(x + 3) = 0 x = 0, x = -3 x = -3 аралықтан тыс жатыр, x = 0 аралықтың шеткі нүктесі. **Шеткі нүктелерді есептейміз:** f(0) = -0^4 - 4(0)^3 + 3 = 3 (Ең биік нүкте) f(4) = -4^4 - 4(4^3) + 3 = -256 - 256 + 3 = -509 (Ең төменгі биіктік) **Жауабы:** Ең биік:3; Ең төменгі:-509. **7.«Математикалық махаббат диалогы» топтық жұмыс** «Экстремум нүктесіндегі кездесу» **Төлеген мен Жібектің диалогы**	Оқушы әрекеті: Оқушылар математикалық терминдерді пайдаланып диалог құрастырады.		
2 минут	Қорытындылау тапсырмасы Дұрыс/бұрыс 1. Функцияның ең үлкен мәні тек кризистік нүктеде болады. 2. Кесіндідегі шеткі нүктелер міндетті түрде тексеріледі. 3. Ең үлкен мән ең үлкен функция мәніне тең.	**Оқушы әрекеті:** – Берілген тұжырымдарды оқып, олардың дұрыстығын анықтайды. – Негіздеп жауап беріп, қорытынды жасайды.	Функцияның ең үлкен және ең кіші мәндері туралы тұжырымдарды дұрыс талдайды. – Теориялық білімін қолданып, дұрыс және бұрыс пікірлерді ажыратады.	Слайд
Сабақтың соңы 2 минут	 Түсіндім; түсінбеген жерлер бар; түсінбедім деп Кері байланыс алады. Үй тапсырмасын береді Бүгінгі сабақта алған бағаларын айтады	**Үйге тапсырма:** **№51.3 (А)** **№51.12(В)** **№51.18(С)**	Бағалау парақтары бойынша жинаған ұпайларына қарай мұғалім 1-10 баллмен бағалайды	Слайд

Аскарова Шырынгул Бердибаевна
Әдіскер
"Тенгиз" бөбекжай-балабақшасы
Түркістан облысы, Отарар ауданы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ӘДІСКЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту сапасын арттырудағы әдіскердің кәсіби қызметінің мазмұны, негізгі бағыттары және ұйымдастырушылық-педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Әдіскердің мектепке дейінгі ұйымдағы білім беру үдерісін ғылыми-әдістемелік тұрғыдан сүйемелдеуі, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытуы, озық педагогикалық тәжірибені жинақтауы мен таратуы, оқу-тәрбие жұмысының сапасын бағалауы және педагогикалық ұжымның кәсіби ынтымақтастығын қалыптастыруы талданады. Сонымен қатар әдістемелік жұмысты жоспарлау, педагогтердің қажеттіліктерін анықтау, тәлімгерлік ұйымдастыру, сабақтар мен тәрбиелік іс-шараларды бақылау, нәтижелерді талдау және педагогтерге кері байланыс беру жолдары сипатталады. Мақалада мектепке дейінгі ұйымдағы сапаны арттырудың үздіксіз үдеріс ретіндегі маңызы ашылып, әдіскердің қызметін жетілдіруге арналған практикалық ұсыныстар беріледі. Ұсыныстар Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту саласындағы нормативтік құжаттары және педагогикалық зерттеулер негізінде құрастырылған.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, әдіскер, білім беру сапасы, әдістемелік жұмыс, педагогтердің кәсіби дамуы, педагогикалық мониторинг, тәлімгерлік, озық тәжірибе, рефлексия, сапаны басқару.

Кіріспе

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту – баланың тұлғалық қалыптасуына, танымдық қызығушылығының дамуына, әлеуметтік ортаға бейімделуіне және болашақта білім алуына негіз қалайтын білім беру жүйесінің маңызды кезеңі. Осы кезеңде ұйымдастырылатын педагогикалық жұмыстың сапасы балаларға ұсынылатын білім беру мазмұнына ғана емес, педагогтердің кәсіби даярлығына, әдістемелік қолдаудың тиімділігіне, дамытушы ортаның ұйымдастырылуына және ұйым ішіндегі басқару мәдениетіне де байланысты. Сондықтан мектепке дейінгі ұйым қызметінде әдіскердің рөлі ерекше мәнге ие. Ол педагогтерге әдістемелік көмек көрсететін маман ғана емес, білім беру сапасын жүйелі жетілдіруге бағыт беретін, педагогикалық тәжірибені талдайтын және кәсіби дамуды ұйымдастыратын маңызды тұлға болып табылады.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жағдайында әдіскердің қызметі бұрынғыдай дайын жоспарлар мен нұсқаулықтарды ұсынумен шектелмеуі керек. Ол педагогтердің нақты қажеттіліктерін анықтап, олардың кәсіби өсуіне жағдай жасап, балалардың даму

ерекшеліктеріне сәйкес тиімді әдістерді таңдауға көмектесуі қажет. Әдіскердің жұмысы педагогтің күнделікті тәжірибесін жетілдіруге, балалардың дербестігін қолдауға, ойын арқылы оқыту мүмкіндіктерін кеңейтуге, тәрбиелеу мен оқыту үдерісінің нәтижелерін талдауға бағытталғанда ғана мазмұнды болады.

Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту саласындағы мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты білім беру мазмұнына, тәрбиеленушілердің даму бағыттарына және күтілетін нәтижелерге қойылатын негізгі талаптарды белгілейді. Ал мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы осы талаптарды білім беру үдерісінде жүзеге асыруға бағдар береді.

Осы нормативтік негіздерді педагогтердің күнделікті тәжірибесіне дұрыс енгізу, олардың мазмұнын түсіндіру және қолданылуын әдістемелік тұрғыдан қолдау – әдіскердің маңызды міндеттерінің бірі.

Мектепке дейінгі ұйымдағы сапаны арттыру бір реттік тексерумен немесе есептік құжаттарды рәсімдеумен қамтамасыз етілмейді. Ол жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау, талдау, түзету және нәтижені қайта бағалау кезеңдерінен тұратын үздіксіз үдеріс болуы тиіс. Мұндай жұмыста әдіскер педагогикалық ұжымның күш-жігерін ортақ мақсатқа бағыттап, әр педагогтің кәсіби әлеуетін дамытуға мүмкіндік жасайды.

Мақаланың мақсаты – мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту сапасын арттырудағы әдіскер қызметінің негізгі бағыттарын ғылыми-әдістемелік тұрғыдан ашып көрсету және мектепке дейінгі ұйым тәжірибесінде қолдануға болатын нақты ұсыныстар әзірлеу.

1. Әдіскер қызметінің мазмұны мен мектепке дейінгі білім беру сапасын қамтамасыз етудегі рөлі

Мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің кәсіби қызметі – тәрбиелеу-білім беру үдерісін ғылыми-әдістемелік тұрғыдан сүйемелдеуге, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға және ұйымдағы педагогикалық жұмыстың сапасын жүйелі жетілдіруге бағытталған көпқырлы қызмет. Әдіскер педагогикалық ұжымның жұмысын үйлестіреді, тәрбиешілердің әдістемелік сұраныстарын анықтайды, білім беру бағдарламаларын жүзеге асыруға көмектеседі, тиімді педагогикалық тәжірибелерді зерделейді және оларды күнделікті жұмысқа енгізуге жағдай жасайды. Осы тұрғыдан алғанда, әдіскердің қызметін тек құжаттарды тексеру немесе іс-шараларды ұйымдастырумен шектеу дұрыс емес. Оның басты міндеті – педагогтердің кәсіби өсуіне ықпал етіп, балалардың жан-жақты дамуына қолайлы жағдай қалыптастыру.

Білім беру сапасы бірнеше өзара байланысты құрамдастан тұрады. Оларға білім беру мазмұнының нормативтік талаптарға сәйкестігі, педагогтердің кәсіби даярлығы, балалардың жас ерекшеліктерінің ескерілуі, дамытушы заттық-кеңістіктік ортаның ұйымдастырылуы, ата-аналармен серіктестік және тәрбиеленушілердің даму динамикасы жатады. Әдіскер осы құрамдастарды өзара байланысты қарастырып, олардың әрқайсысының ұйымның жалпы нәтижесіне ықпалын талдауы керек. Мысалы, топтағы ойын материалдарының мол болуы өздігінен сапалы білім беруді қамтамасыз етпейді. Педагог сол материалдарды балалардың бастамашылдығын, дербестігін, қарым-қатынасын және зерттеушілік белсенділігін дамытуға бағыттап қолдана білуі қажет.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығымен бекітілген мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты білім беру мазмұнына, тәрбиеленушілердің оқу жүктемесіне және күтілетін нәтижелерге қойылатын талаптарды айқындайды. Стандарт мектепке дейінгі ұйымдарда баланың жан-жақты дамуына жағдай жасауды, дамытушы ортаны ұйымдастыруды және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қажетті жағдайлар қарастыруды да көздейді.

Әдіскер осы талаптардың мазмұнын педагогтерге түсіндіріп, олардың нақты педагогикалық тәжірибеде орындалуына әдістемелік қолдау көрсетуі тиіс.

Әдіскердің кәсіби қызметінде ұйымдастырушылық, ақпараттық, кеңесшілік, талдамалық және инновациялық бағыттар өзара сабақтасады. Ұйымдастырушылық бағыт әдістемелік

жұмыстың жылдық және айлық жоспарларын әзірлеуді қамтиды. Ақпараттық бағыт педагогтерді нормативтік құжаттардағы өзгерістермен, жаңа әдістемелік материалдармен және кәсіби даму мүмкіндіктерімен таныстыруға негізделеді. Кеңесшілік бағыт педагогтерге нақты қиындықтарды шешуге көмектесуді көздейді. Талдамалық бағыт педагогикалық үдерістің нәтижелерін зерделеп, жетілдіруді қажет ететін мәселелерді анықтаумен байланысты. Инновациялық бағыт жаңа тәсілдерді орынды іріктеу, сынақтан өткізу және нәтижесін бағалау арқылы жүзеге асады.

Әдіскердің жұмыс сапасын өткізілген іс-шаралар санымен ғана өлшеу жеткіліксіз. Негізгі өлшем – әдістемелік қолдаудың педагогтердің күнделікті жұмысына қаншалықты ықпал еткені. Егер семинардан кейін тәрбиеші балалардың сөйлеуін дамытуға арналған жаңа тәсілді қолданса, ойын ортасын өзгертсе немесе ата-аналармен жұмыстың нәтижелі түрін енгізсе, бұл әдістемелік жұмыстың практикалық әсерін көрсетеді. Демек, әдіскердің кәсіби тиімділігі педагогтердің тәжірибесінде байқалатын оң өзгерістермен және балалардың даму қажеттіліктеріне жауап беретін жағдайлардың қалыптасуымен бағалануы керек.

2. Әдістемелік жұмысты жоспарлау және педагогтердің кәсіби қажеттіліктерін анықтау

Мектепке дейінгі ұйымдағы әдістемелік жұмыстың нәтижелілігі оның нақты қажеттіліктерге негізделіп жоспарлануына байланысты. Жоспарлау тек оқу жылының басында іс-шаралар тізімін жасаумен шектелмеуі тиіс. Ол ұйымның педагогикалық жағдайын зерделеуді, өзекті мәселелерді анықтауды, басым бағыттарды таңдауды, күтілетін нәтижелерді белгілеуді және орындалған жұмыстарды талдауды қамтитын жүйелі үдеріс ретінде ұйымдастырылуы қажет. Әдіскер жоспар құрған кезде ұйымның даму мақсатын, педагогтердің кәсіби деңгейін, балалардың жас ерекшеліктерін, ата-аналардың сұраныстарын және білім беру саласындағы нормативтік талаптарды ескереді.

Жоспарлаудың бастапқы кезеңі – педагогикалық қажеттіліктерді диагностикалау. Бұл мақсатта әдіскер тәрбиешілермен жеке әңгімелесу, сауалнама жүргізу, педагогикалық бақылау, ұйымдастырылған іс-әрекетке қатысу, педагогтердің өзіндік талдау материалдарын зерделеу және әдістемелік құжаттарды қарастыру тәсілдерін қолдана алады. Мысалы, бақылау барысында кейбір педагогтердің балаларға дайын жауапты жиі ұсынатыны, ал балалардың өздігінен сұрақ қоюына немесе тәжірибе жасауына жеткілікті мүмкіндік бермейтіні анықталуы мүмкін. Мұндай жағдайда жылдық әдістемелік жұмыстың басым бағыттарының бірі ретінде ойын арқылы оқыту, зерттеушілік әрекет және баланың бастамашылдығын қолдау тақырыптарын таңдауға болады.

Диагностикалау кезінде педагогтердің кемшіліктерін тізіп шығу емес, олардың кәсіби өсуіне қажетті қолдауды анықтау басты мақсат болуы керек. Педагогтің қиындықтары жұмыс тәжірибесінің аздығынан, әдістемелік ресурстардың жеткіліксіздігінен, белгілі бір тәсілді қолдану тәжірибесінің болмауынан немесе кәсіби сенімсіздіктен туындауы мүмкін. Сондықтан бірдей мәселе барлық тәрбиешіге бірдей әдіспен шешім ұсынуды қажет етпейді. Бір педагогке практикалық шеберлік сабағы пайдалы болса, екіншісіне тәжірибелі әріптестің сабағын бақылау, жеке кеңес немесе әдістемелік материалдар жинағы қажет болуы ықтимал.

Әдістемелік жоспарды әзірлеуде мақсат, міндет, жұмыс түрі, жауапты тұлға, орындау мерзімі және күтілетін нәтиже өзара сәйкестендірілуі керек. Мысалы, «педагогтердің кәсіби шеберлігін арттыру» деген жалпы мақсат нақты әрекеттермен толықтырылуы қажет: ойын технологиялары бойынша семинар өткізу, тәжірибелік шеберлік сағатын ұйымдастыру, педагогтердің өзара сабаққа қатысуын жоспарлау, әдістемелік ұсыныстар дайындау және кейінгі тәжірибені қайта бақылау. Осылайша жоспар тек әкімшілік құжат емес, педагогикалық өзгерісті басқарудың жұмыс құралына айналады.

Жоспарлаудың маңызды қағидаларының бірі – икемділік. Оқу жылы барысында жаңа сұраныстар пайда болуы мүмкін. Мысалы, инклюзивті білім беру бойынша қолдау қажеттілігі анықталса немесе ата-аналармен қарым-қатынаста қайталанатын мәселе байқалса, әдіскер

жоспарға тиісті түзетулер енгізе алады. Мұндай өзгерістер негізгі мақсатты жоғалтпай, нақты қажеттілікке жауап беру үшін жасалуы тиіс.

Жоспарланған жұмыстардың орындалуы тұрақты талданғанда ғана олардың тиімділігі анықталады. Әдіскер әр тоқсанның соңында қандай іс-шаралар өткізілгенін ғана емес, педагогтердің тәжірибесінде қандай өзгерістер болғанын, қандай қиындықтар сақталғанын және келесі кезеңде нені жетілдіру керектігін қарастыруы қажет. Осылайша диагностика, жоспарлау, іске асыру және талдау біртұтас жүйе құрап, әдістемелік жұмыстың мазмұнын нақты әрі нәтижеге бағдарланған етеді.

3. Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту және әдістемелік қолдау көрсету

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту сапасын арттырудың негізгі шарттарының бірі – педагогтердің кәсіби құзыреттілігін жүйелі дамыту және олардың күнделікті тәжірибесіне бағытталған әдістемелік қолдау көрсету. Мектепке дейінгі ұйым педагогі тек білім беру бағдарламасын жүзеге асырушы маман ғана емес, сонымен қатар баланың жеке ерекшеліктерін түсінетін, оның қызығушылығын қолдайтын, дамуына қолайлы жағдай жасайтын және тәрбиелеу үдерісінде педагогикалық шешімдерді саналы қабылдайтын кәсіби тұлға болып табылады. Сондықтан әдіскердің қызметі педагогтерге дайын әдістемелік нұсқаулар ұсынумен шектелмей, олардың кәсіби ойлауын, дербестігін, шығармашылығын және өз тәжірибесін жетілдіру қабілетін дамытуға бағытталуы керек.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігі бірнеше өзара байланысты құрамдастан тұрады. Оларға пәндік-әдістемелік білім, педагогикалық және психологиялық сауаттылық, коммуникативтік қабілет, ұйымдастырушылық шеберлік, цифрлық құзыреттілік, инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу дағдылары және рефлексиялық мәдениет жатады. Бұл құрамдастар бір-бірінен оқшау қалыптаспайды. Мысалы, тәрбиеші мектепке дейінгі жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін жақсы білгенімен, олардың қызығушылығына сәйкес ойын ортасын ұйымдастыра алмаса, теориялық білімі күнделікті тәжірибеде толық көрініс таппайды. Сол сияқты, педагог жаңа технологияларды меңгергенімен, оларды балалардың даму қажеттіліктеріне сәйкестендіре алмаса, күтілетін педагогикалық нәтиже төмен болуы мүмкін.

Осыған байланысты әдіскер педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытуда білім, әрекет және рефлексия арасындағы байланысты қамтамасыз етуі қажет. Педагог алдымен белгілі бір әдіс туралы ақпарат алады, кейін оны практикалық жағдайда қолданады, содан соң нәтижесін талдап, қажет болған жағдайда өз әрекетіне өзгеріс енгізеді. Бұл үдеріс қайталанып отырған кезде кәсіби білім тәжірибелік дағдыға айналады. Демек, әдістемелік жұмыс педагогтің ақпарат алуымен ғана емес, оны қолдануымен және нәтижесін бағалауымен аяқталуы тиіс.

3.1. Педагогтердің кәсіби қажеттіліктерін анықтау және жеке даму бағытын белгілеу

Әдістемелік қолдаудың тиімділігі педагогтердің нақты қажеттіліктерін дұрыс анықтаудан басталады. Ұйымдағы барлық педагогке бірдей тақырыпта семинар өткізу кей жағдайда пайдалы болғанымен, әр маманның тәжірибесі, кәсіби дайындығы, қызығушылығы және қиындықтары әртүрлі болатынын ескеру қажет. Бір тәрбиеші балалардың тілдік белсенділігін дамыту әдістерін жетілдіруге мұқтаж болса, екіншісі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау, үшіншісі ата-аналармен тиімді қарым-қатынас орнату немесе балалардың зерттеушілік қабілетін дамыту бойынша әдістемелік көмекке мұқтаж болуы мүмкін. Сондықтан әдіскер кәсіби қолдауды педагогтің жеке қажеттілігіне сәйкестендіргені дұрыс.

Педагогтердің қажеттіліктерін анықтау үшін бірнеше әдісті кешенді қолдануға болады. Олардың қатарында сауалнама, жеке сұхбат, өзіндік бағалау парақтары, педагогикалық бақылау, ұйымдастырылған іс-әрекетті талдау және педагогтердің әдістемелік сұраныстарын жинақтау бар. Мысалы, әдіскер тәрбиешілерге «Қандай педагогикалық мәселені шешуде қиындықтарға кездесесіз?», «Қай әдісті тәжірибеде қолдануды үйренгіңіз келеді?», «Балалардың дамуындағы қандай ерекшеліктер қосымша әдістемелік қолдауды қажет етеді?»

деген сұрақтар ұсына алады. Жауаптарды талдау арқылы ұйымдағы ортақ кәсіби қажеттіліктер анықталып, әдістемелік жұмыстың басым бағыттары белгіленеді.

Сонымен қатар педагогтің өзіндік бағалауы сыртқы бақылаумен толықтырылуы қажет. Кейде маман өзінің кәсіби күшті жақтарын жоғары бағалауы мүмкін, бірақ нақты тәжірибеде балалардың белсенділігін қолдау, тапсырмаларды саралау немесе оқу нәтижелерін талдау барысында қиындықтар кездеседі. Керісінше, кейбір педагогтер өз мүмкіндіктерін төмен бағалап, жақсы меңгерген әдістерін көрсетуге сенімсіздік танытуы мүмкін. Осы себепті әдіскер әртүрлі дереккөзден алынған ақпаратты салыстырып, педагогтің даму бағытын объективті әрі қолдаушы түрде анықтауы керек.

Кәсіби қажеттіліктер анықталғаннан кейін жеке даму жоспарын әзірлеуге болады. Мұндай жоспарға педагогтің жетілдіретін бағыты, нақты мақсаты, қолданылатын әдістемелік жұмыс түрлері, күтілетін нәтиже және оны бағалау тәсілдері енгізіледі. Мысалы, жас тәрбиешінің мақсаты балалардың дербес ойын әрекетін ұйымдастыру дағдыларын дамыту болса, жоспарға тәжірибелі әріптестің жұмысын бақылау, ойын ортасын ұйымдастыру бойынша шеберлік сағатына қатысу, өз тобында жаңа тәсілді қолдану және нәтижесін әдіскермен бірге талдау енгізілуі мүмкін.

Жеке даму жоспары педагогті қосымша есеп беруге міндеттейтін құжатқа айналмауы керек. Оның негізгі мақсаты – маманға кәсіби өсу жолын түсінуге және алға жылжуын бақылауға көмектесу. Әдіскер белгілі бір уақыттан кейін бастапқы жағдай мен қол жеткізілген нәтижелерді салыстырып, келесі қадамдарды педагогпен бірге анықтайды. Осылайша кәсіби даму кездейсоқ іс-шараларға емес, нақты қажеттілікке негізделген жүйелі үдеріске айналады.

3.2. Әдістемелік жұмыстың мазмұны мен формаларын тиімді ұйымдастыру

Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту үшін әдістемелік жұмыстың әртүрлі формаларын мақсатқа сай үйлестіру қажет. Дәстүрлі әдістемелік кеңестер, семинарлар мен педагогикалық оқылымдар педагогтердің теориялық білімін кеңейтуге мүмкіндік береді. Ал практикалық шеберлік сағаттары, іскерлік ойындар, педагогикалық жағдаяттарды талдау, өзара тәжірибе алмасу және ашық іс-әрекеттер нақты дағдыларды қалыптастыруға бағытталады. Әдіскер осы формаларды таңдағанда тақырыптың мазмұнын, педагогтердің тәжірибесін және күтілетін нәтижені ескеруі керек.

Мысалы, «Мектепке дейінгі жастағы балалардың байланыстырып сөйлеуін дамыту» тақырыбындағы әдістемелік семинарды қарастырайық. Егер семинар тек сөйлеуді дамытудың теориялық маңызын түсіндірумен шектелсе, тәрбиешілер алған білімін тәжірибеде қолданудың нақты жолдарын толық меңгермеуі мүмкін. Сондықтан әдіскер семинар барысында сурет бойынша әңгіме құрастыру, ертегіні жалғастыру, сұрақ қою арқылы баланың сөйлеуін ынталандыру, сюжеттік-рөлдік ойындарды пайдалану сияқты практикалық тапсырмалар ұйымдастырғаны жөн. Әр педагог белгілі бір әдісті таңдап, оны өз тобының жас ерекшелігіне бейімдеп, қысқа жоспар әзірлей алады.

Әдістемелік жұмыстың тағы бір маңызды формасы – кәсіби пікірталас. Оның барысында педагогтер бір мәселені бірнеше қырынан қарастырып, өз тәжірибелерін салыстырады және ортақ шешім іздейді. Мысалы, «Балалардың дербестігін дамытуда педагогтің көмегі қай кезде қажет?» деген сұрақ бойынша пікір алмасу тәрбиешілерге ересектің араласуы мен баланың өздігінен әрекет етуі арасындағы тепе-теңдікті түсінуге мүмкіндік береді. Мұндай талқылауларда әдіскер дайын жауапты бірден ұсынбай, педагогтерді дәлел келтіруге, нақты мысалдармен сөйлеуге және өз ұстанымдарын қайта қарастыруға ынталандырады.

Әдістемелік жұмыстың тиімділігін арттыру үшін қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді әрекеттерді байланыстыру маңызды. Мәселен, белгілі бір тақырып бойынша семинар өткізілгеннен кейін педагогтерге жаңа тәсілді тәжірибеде қолдануға уақыт беріледі. Одан кейін тәжірибе алмасу кездесуі ұйымдастырылып, қандай нәтиже байқалғаны, қандай қиындықтар туындағаны және қандай өзгерістер енгізілгені талданады. Бұл тәсіл кәсіби дамудың үздіксіздігін қамтамасыз етеді.

Әдіскер әдістемелік материалдардың қолжетімділігін де назарда ұстауы керек. Тәрбиешілер пайдалана алатын электрондық немесе қағаз түріндегі ресурстар қорында ойындар жинағы, жас ерекшеліктеріне сай тапсырмалар, бақылау парақтары, ата-аналармен жұмыс үлгілері, көрнекі материалдар және қауіпсіздік жөніндегі ұсынымдар жинақталуы мүмкін. Мұндай қор педагогтердің уақытын үнемдеп қана қоймай, тиімді тәжірибені жүйелі қолдануға көмектеседі. Дегенмен материалдар дайын үлгілерді механикалық көшіруге емес, оларды балалардың нақты қажеттіліктеріне бейімдеп пайдалануға бағытталуы тиіс.

3.3. Тәлімгерлік және жас мамандарды кәсіби қолдау

Мектепке дейінгі ұйымға жаңадан келген педагогтің кәсіби бейімделуі әдіскердің ерекше назарын қажет етеді. Жас маман педагогикалық білім алғанымен, нақты топтағы балалармен жұмыс істеу, күн тәртібін ұйымдастыру, ата-аналармен қарым-қатынас жасау, әртүрлі мінез-құлық жағдайларына жауап беру және құжаттарды жүргізу барысында қиындықтарға кездесуі мүмкін. Теориялық білімді нақты жағдайларда қолдану үшін тәжірибе, бақылау және кәсіби кеңес қажет. Осы тұрғыдан алғанда, тәлімгерлік жас педагогтің кәсіби дамуына көмектесетін маңызды әдістемелік құрал болып табылады.

Тәлімгерлік жүйесінде тәжірибелі педагог жас маманға өзінің жұмыс тәжірибесін көрсетіп қана қоймай, белгілі бір педагогикалық шешімнің себебін түсіндіруі керек. Мысалы, балалар ұйымдастырылған іс-әрекет кезінде тапсырманы орындауға қызығушылық танытпаса, тәлімгер жас маманмен бірге тапсырманың күрделілігін, көрнекіліктердің сәйкестігін, балалардың белсенді қатысу мүмкіндігін және педагогтің нұсқауларының түсініктілігін талдай алады. Осы арқылы жас маман мәселені бір ғана себеппен түсіндіруге емес, бірнеше факторды ескеруге үйренеді.

Тәлімгерлік жұмыс белгілі бір жоспар бойынша ұйымдастырылғаны дұрыс. Алғашқы кезеңде жас педагогтің қажеттіліктері анықталып, кәсіби мақсаттары белгіленеді. Кейін тәжірибелі маманның жұмысын бақылау, бірлескен жоспар әзірлеу, ұйымдастырылған іс-әрекетті өткізу, педагогикалық жағдаяттарды талдау және жеке кеңес беру жұмыстары жүргізіледі. Белгілі бір уақыт өткеннен кейін жас маманның өз тәжірибесіне талдау жасалып, жетістіктері мен әлі де қолдауды қажет ететін бағыттары анықталады.

Бұл үдерісте әдіскердің рөлі тәлімгер мен жас маманның өзара жұмысын үйлестірумен шектелмейді. Ол тәлімгерлік жоспарының мазмұнын нақтылауға, қажетті ресурстарды ұсынуға, кездесулердің жүйелілігін қамтамасыз етуге және кәсіби бейімделу нәтижелерін талдауға қатысады. Сонымен бірге жас педагогке қиындықтарын ашық айтуға мүмкіндік беретін қолайлы орта қалыптастыруы қажет. Егер жас маман әрбір қатесі үшін сынға ұшыраймын деп қауіптенсе, ол көмек сұраудан және жаңа тәсілдерді сынаудан тартынуы мүмкін.

Тәлімгерлік барысында жас маманға біртіндеп дербестік беру маңызды. Алғашқы кезеңде тәлімгер нақты үлгілер мен нұсқаулар ұсынса, кейін жас педагогтің өз шешімін негіздеуіне, жоспарды өздігінен әзірлеуіне және жұмыс нәтижесін өзі бағалауына жағдай жасағаны жөн. Бұл кәсіби сенімділікті арттырып, тәлімгерге тәуелділіктің қалыптасуына жол бермейді.

Тәлімгерлік нәтижесін тек жас маманның құжаттарды дұрыс рәсімдеуімен бағалау жеткіліксіз. Оның балалармен қарым-қатынас орнату қабілеті, педагогикалық жағдайларға икемді жауап беруі, кәсіби сұрақтар қоя білуі, тәжірибесін талдауы және әдістемелік ұсыныстарды орынды қолдануы да ескерілуі керек. Осындай жүйелі қолдау жас маманның ұйым жұмысына бейімделуін жеңілдетіп, педагогикалық ұжымның тұрақты кәсіби дамуына ықпал етеді.

3.4. Педагогикалық рефлексия және кәсіби тәжірибені жетілдіру

Педагогтің кәсіби дамуы өз тәжірибесін талдау және қабылдаған шешімдерінің нәтижесін бағалау қабілетімен тығыз байланысты. Бұл үдеріс педагогикалық рефлексия деп аталады. Рефлексия барысында тәрбиеші өзінің не істегенін ғана емес, не себепті дәл солай әрекет еткенін, оның балаларға қалай әсер еткенін және келесі жолы нені өзгертуге болатынын

қарастырады. Әдіскердің міндеті – педагогтерге рефлексияны жүйелі кәсіби дағды ретінде қалыптастыруға көмектесу.

Педагогикалық рефлексияны ұйымдастыру үшін әдіскер тәрбиешілерге нақты әрі мазмұнды сұрақтар ұсына алады. Мысалы: «Іс-әрекеттің мақсатына қаншалықты қол жеткізілді?», «Балалардың қайсысы белсенді қатысты?», «Қандай тапсырмалар балалар үшін күрделі болды?», «Қандай балаларға қосымша қолдау қажет еді?», «Қолданылған әдіс балалардың дербестігін арттырды ма?», «Келесі жолы қандай өзгеріс енгізуге болады?» Мұндай сұрақтар педагогті жалпы әсермен шектелмей, нақты әрекеттер мен нәтижелерді байланыстыра талдауға жетелейді.

Рефлексияны тек ұйымдастырылған іс-әрекеттен кейінгі әңгімемен шектеудің қажеті жоқ. Тәрбиеші қысқа күнделікті жазбалар жүргізіп, балалардың қызығушылығы мен әрекетіндегі өзгерістерді тіркей алады. Мысалы, жаңа ойын ортасы енгізілгеннен кейін балалардың өздігінен ойын таңдау жиілігі артты ма, бұрын аз сөйлейтін балалардың топтық әрекетке қатысуы өзгерді ме немесе балалар материалдарды бірлесіп пайдалану кезінде қандай қиындықтарға кездесті деген мәселелер талданады. Мұндай бақылаулар педагогтің келесі қадамын жоспарлауына көмектеседі.

Әдіскер рефлексияны ұйымдастырғанда педагогтің өзін қорғауға мәжбүр болмауын қамтамасыз етуі маңызды. Егер талдау тек кемшіліктерді атауға бағытталса, педагог шынайы қиындықтарын жасыруы немесе өз әрекетін ақтауға тырысуы мүмкін. Ал кәсіби диалог сенімге негізделгенде, тәрбиеші тәжірибесін ашық талқылап, басқа шешімдерді қарастыруға дайын болады. Сондықтан әдіскер алдымен педагогтің сәтті әрекеттерін атап, кейін жетілдіруді қажет ететін тұстарды нақты мысалдар арқылы талқылағаны жөн.

Рефлексия жеке және ұжымдық түрде жүзеге асуы мүмкін. Жеке рефлексияда педагог өз жұмысын талдап, келесі мақсаттарын белгілейді. Ұжымдық рефлексияда бірнеше тәрбиеші ортақ педагогикалық мәселені талқылап, тәжірибелерін салыстырады. Мысалы, балалардың топтық ойын кезінде өзара келісімге келуіне көмектесу мәселесі қарастырылса, әр педагог қолданған тәсілдерін сипаттап, олардың тиімділігі туралы пікір алмасады. Мұндай жұмыс кәсіби тәжірибені байытып, бірлескен шешім қабылдау мәдениетін дамытады.

Рефлексияның нәтижесі нақты әрекетке ұласуы керек. Егер тәрбиеші балаларға тапсырма орындау кезінде тым көп көмек беретінін байқаса, келесі жолы ашық сұрақтарды көбірек қолданып, балалардың өздігінен шешім қабылдауына уақыт бөлуі мүмкін. Кейін бұл өзгерістің нәтижесі қайта қарастырылады. Осылайша рефлексия тәжірибені үздіксіз жетілдіру цикліне айналады.

3.5. Инклюзивті білім беру жағдайындағы кәсіби құзыреттілікті дамыту

Қазіргі мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың жеке ерекшеліктерін, даму қарқынын, тілдік мүмкіндіктерін және ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеру маңызды. Әр баланың білім беру үдерісіне қатысуына жағдай жасау үшін педагогтерге инклюзивті тәсілдерді меңгеру, тапсырмаларды бейімдеу, қолжетімді орта құру және баламен қарым-қатынас жасаудың тиімді жолдарын таңдау қажет. Сондықтан әдіскердің кәсіби қолдауы инклюзивті білім беру құзыреттілігін дамыту бағытын да қамтуы тиіс.

Әдіскер педагогтерге балалардың мінез-құлқындағы немесе оқу әрекетіндегі қиындықтарды бірден тұрақты белгі ретінде қабылдамауға үйретуі керек. Баланың белгілі бір тапсырманы орындауда қиналуы оған ұсынылған нұсқаудың күрделілігімен, материалдың қолжетімсіздігімен, тілдік кедергімен немесе қосымша қолдаудың қажеттілігімен байланысты болуы мүмкін. Сондықтан педагог баланың әрекетін әртүрлі жағдайда бақылап, оның қандай көмек түрімен нәтижелі жұмыс істейтінін анықтауы қажет. Қажет болған жағдайда ұйымның тиісті мамандарымен және ата-аналарымен бірлесіп әрекет ету маңызды.

Кәсіби оқыту барысында тәрбиешілерге тапсырмаларды бейімдеу, визуалды тіректерді пайдалану, әрекетті шағын қадамдарға бөлу, қосымша уақыт беру және балаларға жауап берудің әртүрлі мүмкіндіктерін ұсыну жолдары көрсетілуі мүмкін. Мысалы, барлық балаға бірдей көлемдегі ауызша жауап талап етілген жағдайда кейбір тәрбиеленушілер өз мүмкіндігін

толық көрсете алмауы ықтимал. Ал сурет, заттық әрекет, таңдау картасы немесе қысқа сөздік жауап сияқты балама тәсілдер баланың қатысуына көмектеседі. Бұл тәсілдер оқу мақсатын сақтай отырып, тапсырманы орындауға қолжетімді жағдай жасауға бағытталады.

Әдіскер инклюзивті тәжірибені дамыту үшін педагогикалық жағдаяттарды талдау, мамандардың кеңесін ұйымдастыру, тәжірибелік семинарлар өткізу және қолжетімді дамытушы ортаны бірлесіп бағалау жұмыстарын жүргізе алады. Сонымен қатар педагогтердің ата-аналармен әдепті қарым-қатынас жасауына, баланың жеке ақпаратын қорғауына және әр баланың қадір-қасиетін құрметтеуіне ерекше назар аударуы қажет.

Инклюзивті білім беру бойынша әдістемелік қолдаудың нәтижесі тек педагогтің жаңа терминдерді білуімен өлшенбейді. Нақты көрсеткіштерге балалардың ортақ әрекетке қатысу мүмкіндіктерінің кеңеюі, тапсырмалардың қолжетімді болуы, педагогтің икемді тәсілдерді қолдануы және балалар арасындағы өзара сыйластықтың қалыптасуы жатады. Сондықтан әдіскер педагогтердің кәсіби білімін тәжірибелік әрекетпен байланыстырып, енгізілген өзгерістердің балаларға ықпалын жүйелі талдауы тиіс.

3.6. Цифрлық құзыреттілік және әдістемелік ресурстарды пайдалану

Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытуда цифрлық сауаттылықтың маңызы артып келеді. Цифрлық құралдар әдістемелік материалдарды іздеуге, педагогтер арасында тәжірибе алмасуға, құжаттарды жүйелеуге және кәсіби оқуға мүмкіндік береді. Дегенмен цифрлық құзыреттілік тек компьютерді немесе белгілі бір бағдарламаны қолдана білумен шектелмейді. Ол ақпараттың сенімділігін бағалауды, балалардың дербес деректерін қорғауды, авторлық құқықты сақтауды және цифрлық ресурстарды педагогикалық мақсатқа сай пайдалануды да қамтиды.

Әдіскер педагогтерге электрондық әдістемелік қор қалыптастыруға көмектесе алады. Мұндай қорда оқу бағдарламасына қатысты құжаттар, әдістемелік ұсынымдар, балалардың жас ерекшеліктеріне сай ойындар, бақылау парақтары, ата-аналарға арналған ақпараттық материалдар және педагогтердің өздері әзірлеген тиімді жұмыс үлгілері жинақталуы мүмкін. Материалдар тақырыптар мен жас топтары бойынша жүйеленсе, тәрбиешілер қажетті ресурсты жылдам тауып, жұмысын жоспарлауда пайдалана алады.

Цифрлық құралдарды қолдану барысында ақпарат көздерінің сапасына назар аудару керек. Әлеуметтік желілерде немесе интернет платформаларында жарияланған кез келген әдістемелік материал ғылыми тұрғыдан негізделген немесе балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес бола бермейді. Сондықтан әдіскер педагогтерге ресми нормативтік құжаттарды, сенімді ғылыми жарияланымдарды және кәсіби ұйымдардың ұсынымдарын пайдаланудың маңызын түсіндіруі қажет. Сонымен бірге дайын материалды өзгеріссіз көшірмей, ұйымның жағдайына және балалардың қажеттіліктеріне бейімдеу дағдысын дамыту керек.

Жасанды интеллект құралдары мәтіннің бастапқы нұсқасын әзірлеуге, идеяларды жүйелеуге, тапсырма нұсқаларын ұсынуға немесе әдістемелік жоспарды құрылымдауға көмектесуі мүмкін. Бірақ мұндай құралдар ұсынған ақпаратты педагог міндетті түрде тексеріп, мазмұнның дұрыстығын, қауіпсіздігін және мектепке дейінгі білім беру талаптарына сәйкестігін бағалауы керек. Балалардың жеке мәліметтерін ашық сервистерге енгізбеу, тексерілмеген ұсыныстарды автоматты түрде қолданбау және педагогтің кәсіби шешімін технологияға толық тапсырмау маңызды.

Цифрлық құзыреттілікті дамыту үшін әдіскер практикалық шеберлік сағаттарын өткізіп, педагогтерге электрондық материалдарды құрастыру, ақпаратты жүйелеу, презентация әзірлеу және цифрлық қауіпсіздік ережелерін қолдану жолдарын көрсете алады. Сонымен қатар педагогтер өздері жасаған материалдарды ортақ қорда жариялап, әріптестерінен кері байланыс алуға мүмкіндік алады.

Осылайша цифрлық ресурстарды мақсатты пайдалану педагогтердің кәсіби дамуын қолдап, әдістемелік ақпаратқа қолжетімділікті арттырады. Алайда цифрлық технологияның тиімділігі оның жаңалығымен емес, педагогтің жұмысын жеңілдетуімен, кәсіби шешімдерінің сапасын арттыруымен және балалардың қажеттіліктеріне жауап беруімен бағалануы тиіс.

3.7. Кәсіби дамудың нәтижесін бағалау және үздіксіз жетілдіру

Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту жұмысы нақты нәтижелерді бағалаумен аяқталуы керек. Егер әдіскер бірнеше семинар өткізіп, педагогтерді курстарға жібергенімен, олардың күнделікті тәжірибесіндегі өзгерістерді талдамаса, кәсіби дамудың нақты әсерін анықтау қиын болады. Сондықтан бағалау жүйесі педагогтің біліміндегі, дағдыларындағы және тәжірибесіндегі өзгерістерді анықтауға бағытталуы қажет.

Кәсіби дамудың нәтижесін бағалау үшін бірнеше дереккөзді қолдануға болады. Оларға педагогтің өзіндік бағалауы, ұйымдастырылған іс-әрекетті бақылау, әдістемелік материалдарды талдау, әріптестердің кері байланысы және енгізілген тәсілдердің қолданылуын бақылау жатады. Мысалы, педагогтерге балалардың зерттеушілік белсенділігін қолдау бойынша семинар өткізілсе, кейінгі кезеңде тәрбиешілердің ашық сұрақтарды қаншалықты қолданатыны, балаларға болжам жасауға мүмкіндік беретіні және тәжірибе нәтижесін талқылауға жағдай жасайтыны қарастырылады.

Бағалау критерийлері алдын ала белгіленгені дұрыс. Мысалы, педагог жаңа әдісті түсіндіре ала ма, оны жас ерекшелігіне бейімдей ме, балалардың дербес әрекетіне мүмкіндік бере ме және жұмыстың нәтижесін талдай ала ма деген өлшемдер пайдаланылуы мүмкін. Мұндай критерийлер бағалауды жалпы әсерге емес, нақты әрекеттерге негіздеуге көмектеседі. Сонымен қатар бағалау нәтижесі педагогті басқа мамандармен салыстыруға емес, оның жеке кәсіби даму динамикасын анықтауға бағытталуы керек.

Кәсіби дамудың нәтижесін бағалауда балалардың әрекетіндегі өзгерістерді де ескеруге болады. Мысалы, педагог ойын арқылы оқытудың жаңа тәсілін енгізгеннен кейін балалардың тапсырмаға қызығушылығы, өздігінен шешім қабылдауы немесе құрдастарымен ынтымақтастығы қалай өзгергені бақыланады. Дегенмен балалардың дамуындағы кез келген өзгерісті бір ғана әдістемелік шараның нәтижесі деп біржақты түсіндіруге болмайды. Баланың жағдайына жас ерекшелігі, отбасылық орта, эмоционалдық күй және басқа да факторлар әсер етуі мүмкін. Сондықтан қорытынды бірнеше бақылау мен деректерді салыстыру негізінде жасалғаны дұрыс.

Бағалау нәтижелері келесі кезеңнің әдістемелік жұмысын жоспарлауға пайдаланылады. Егер педагогтер жаңа тәсілді меңгергенімен, оны тәжірибеде тұрақты қолдануда қиындық көрсе, қосымша практикалық кеңес немесе тәлімгерлік ұйымдастыруға болады. Егер белгілі бір әдіс жақсы нәтиже берсе, оны басқа педагогтермен бөлісу және ұйымның әдістемелік қорына енгізу ұсынылады. Ал күтілетін нәтиже байқалмаса, қолданылған тәсілдің мазмұны мен жағдайларын қайта қарастыру қажет.

Осылайша кәсіби дамуды бағалау бір реттік қорытынды емес, үздіксіз жетілдіру циклі ретінде қарастырылады. Қажеттілікті анықтау, мақсат қою, кәсіби қолдау көрсету, тәжірибеде қолдану, нәтижені талдау және жаңа міндеттер белгілеу кезеңдері бір-бірімен байланысқан кезде әдістемелік жұмыс жүйелі сипат алады.

Қорытындылай келе, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту – мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің негізгі әрі үздіксіз міндеттерінің бірі. Нәтижелі әдістемелік қолдау педагогтің жеке қажеттілігін ескеруге, теориялық білімді тәжірибемен ұштастыруға, тәлімгерлік пен рефлексияны дамытуға, инклюзивті және цифрлық құзыреттілікті жетілдіруге, сондай-ақ кәсіби дамудың нәтижелерін нақты деректер негізінде бағалауға сүйенеді. Осындай жүйелі жұмыс педагогтердің кәсіби дербестігін арттырып, мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбиелеу мен оқыту сапасын тұрақты жетілдіруге мүмкіндік береді.

4. Педагогикалық бақылау, мониторинг және білім беру сапасын талдау

Мектепке дейінгі ұйымдағы білім беру сапасын арттыру үшін әдіскер педагогикалық үдерісті жүйелі бақылап, жиналған ақпаратты талдай білуі қажет. Педагогикалық бақылаудың негізгі мақсаты – тәрбиешінің жұмысынан кемшілік іздеу немесе оның қызметін тексеру ғана емес, білім беру үдерісінің күшті жақтарын анықтау, балалардың қажеттіліктерін байқау және педагогке тәжірибесін жетілдіруге көмектесу. Осыған байланысты бақылау кәсіби қолдау

көрсету, нақты деректерге сүйеніп шешім қабылдау және педагогикалық жұмысты дамыту құралы ретінде қарастырылуы тиіс.

Әдіскер бақылауды алдын ала белгіленген мақсатқа сәйкес ұйымдастырады. Мысалы, белгілі бір кезеңде балалардың дербестігін қолдау, сөйлеу белсенділігін дамыту, ойын әрекетін ұйымдастыру немесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың қатысу мүмкіндіктерін қамтамасыз ету мәселесі зерделенуі мүмкін. Бақылау мақсаты нақты болғанда, әдіскер қандай әрекеттерге назар аудару керектігін және қандай деректерді жинайтынын алдын ала анықтай алады. Бұл бақылаудың кездейсоқ әсерлерге емес, педагогикалық тұрғыдан маңызды белгілерге негізделуіне мүмкіндік береді.

Бақылау барысында балалардың іс-әрекетке қатысу белсенділігі, өздігінен таңдау жасау мүмкіндігі, педагогтің сұрақ қою тәсілдері, балалар арасындағы қарым-қатынас, қолданылатын материалдардың қолжетімділігі және тапсырмалардың жас ерекшелігіне сәйкестігі қарастырылуы мүмкін. Мысалы, ұйымдастырылған іс-әрекет кезінде тәрбиеші балалардың жауаптарын өзі толықтырып, әр қадамды нұсқаумен орындауды талап етсе, әдіскер балалардың дербес ойлануына және шешім қабылдауына жеткілікті мүмкіндік берілген-берілмегенін талдайды. Бақылау қорытындысында педагогке нақты ұсыныс беріліп, қажет болса, осы бағыт бойынша әдістемелік кеңес ұйымдастырылады.

Мониторинг – белгілі бір көрсеткіштер бойынша ақпаратты жүйелі жинау, салыстыру және талдау үдерісі. Мектепке дейінгі ұйымда мониторинг балалардың даму ерекшеліктерін түсінуге, педагогикалық қолдауды жоспарлауға және қолданылған әдістердің тиімділігін бағалауға көмектеседі. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты балалардың даму нәтижелеріне бағдарлануды және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қажетті жағдай жасауды көздейді.

Сондықтан мониторинг нәтижелерін балаларды бір-бірімен салыстыру немесе оларды тұрақты санаттарға бөлу үшін емес, әр баланың даму бағытын түсіну және тиісті педагогикалық қолдау ұйымдастыру үшін қолдану қажет.

Мониторинг деректерін талдағанда бір ғана көрсеткішке сүйенуге болмайды. Мысалы, баланың белгілі бір тапсырманы орындамауы оның қабілетінің жеткіліксіздігін білдірмейді. Оған тапсырманың күрделілігі, қызығушылығы, эмоционалдық жағдайы, тілдік ерекшелігі немесе қосымша қолдаудың қажеттілігі әсер етуі мүмкін. Сондықтан әдіскер тәрбиешінің бақылау жазбаларын, күнделікті әрекет барысындағы деректерді, педагогикалық әңгімелесуді және баланың әртүрлі жағдайдағы әрекеттерін кешенді қарастыруға бағыт береді.

Бақылау нәтижелері нақты шешімдермен аяқталуы тиіс. Егер балалардың дербес ойын ұйымдастыруы қиын болса, топтағы ойын материалдарын қайта қарастыруға және педагогтерге ойын ортасын ұйымдастыру бойынша кеңес беруге болады. Егер балалардың сөздік қоры мен байланыстырып сөйлеуінде қолдау қажеттілігі байқалса, көркем әдебиет оқу, әңгімелесу және сюжеттік ойындарды кіріктіру жөнінде әдістемелік жұмыс жоспарланады. Кейінгі бақылау енгізілген өзгерістердің тиімділігін анықтауға мүмкіндік береді.

Осылайша педагогикалық бақылау мен мониторинг жоспарлау, әдістемелік қолдау және қайта бағалау кезеңдерімен байланысқанда ғана білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Ең маңыздысы – жиналған деректердің педагогке нақты көмек көрсетуге және балалар үшін қолайлы білім беру жағдайларын жақсартуға қызмет етуі.

5. Инновациялық педагогикалық тәжірибені енгізу және дамытушы ортаны жетілдіру

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру тәжірибесінде ойын технологиялары, зерттеушілік әрекет, жобалық жұмыс, шығармашылық тапсырмалар, цифрлық ресурстар және инклюзивті тәсілдер кеңінен қарастырылады. Дегенмен кез келген жаңа әдісті енгізу білім беру сапасын автоматты түрде арттырмайды. Оның тиімділігі педагогикалық мақсатқа сәйкестігіне, балалардың жас ерекшеліктеріне, қауіпсіздігіне және нақты оқу-тәрбие міндеттерін шешуге қаншалықты көмектесетініне байланысты. Сондықтан әдіскердің міндеті – жаңашылдықты

жай ғана енгізу емес, оны ғылыми-әдістемелік тұрғыдан негіздеп, тәжірибеде орынды қолдануға жағдай жасау.

Инновациялық жұмысты ұйымдастыру бірнеше кезеңнен тұруы мүмкін. Алдымен әдіскер педагогикалық мәселені анықтайды. Мысалы, балалардың зерттеуге қызығушылығын арттыру немесе өздігінен ойын таңдау мүмкіндіктерін кеңейту қажеттілігі туындауы ықтимал. Одан кейін осы мақсатқа сәйкес әдістер мен ресурстар іріктеледі. Педагогтермен бірге шағын тәжірибелік жұмыс жоспары жасалып, жаңа тәсіл белгілі бір топта сынақтан өткізіледі. Жұмыс барысында балалардың әрекеті бақыланып, педагогтердің пікірлері мен кездескен қиындықтары талданады. Соңында әдістің тиімділігі бағаланып, оны кеңейту немесе өзгерту туралы шешім қабылданады.

Мысалы, табиғи материалдар арқылы зерттеушілік қабілетті дамыту жобасында әдіскер тәрбиешілерге су, құм, жапырақ, тұқым және тас сияқты қауіпсіз материалдарды қолдануға арналған тапсырмалар әзірлеуге көмектеседі. Балалар материалдарды бақылап, салыстырып, болжам жасап, тәжірибе нәтижесін өз сөздерімен сипаттайды. Әдіскер бұл жұмыстың балалардың қызығушылығына, дербестігіне және қарым-қатынасына ықпалын зерделеп, педагогтерге тәжірибені жетілдіру жөнінде ұсыныстар береді. Осылайша жаңашылдық нақты педагогикалық міндетпен байланысады.

Дамытушы заттық-кеңістіктік ортаны жетілдіру де әдіскердің маңызды жұмыстарының бірі. Орта балалардың ойын таңдауына, материалдарды еркін пайдалануына, шығармашылық әрекетіне және құрдастарымен қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беруі керек. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты мектепке дейінгі ұйымда баланың жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасауды және дамытушы ортаны ұйымдастыруды көздейді.

Әдіскер топ бөлмелеріндегі ойын, шығармашылық, кітап оқу, құрастыру және зерттеу аймақтарының қолжетімділігін талдап, оларды балалардың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне қарай толықтыру жөнінде кеңес береді.

Цифрлық ресурстарды қолдану да мақсатқа сай болуы тиіс. Мысалы, табиғат құбылыстарының бейнесін көрсету, балаларға арналған аудиоматериалдарды тыңдату немесе педагогтерге әдістемелік материалдарды қолжетімді ету пайдалы болуы мүмкін. Бірақ цифрлық құралдар баланың тікелей әрекетін, қозғалысын, қарым-қатынасын және нақты заттармен тәжірибе жасауын алмастырмауы керек. Мектепке дейінгі жаста баланың белсенді ойынға, қозғалысқа және ересектермен тірі қарым-қатынасқа қажеттілігі ескерілуі қажет.

Инновациялық тәжірибені тарату кезінде әдіскер педагогтерге нәтижелі жұмыстарын көрсетуге мүмкіндік береді. Ашық іс-әрекет, шеберлік сағаты, әдістемелік жинақ, кәсіби талқылау және тәжірибе алмасу кездесулері педагогтердің өзара үйренуіне жағдай жасайды. Алайда тәжірибені тарату алдында оның нәтижелері мен шектеулерін талдау маңызды. Әр топтың құрамы, балалардың даму ерекшеліктері және материалдық жағдайы әртүрлі болғандықтан, бір ұйымдағы тиімді тәсілді екінші ортаға бейімдеусіз көшіру әрдайым нәтижелі бола бермейді.

Демек, әдіскер инновациялық жұмысты мақсат, тәжірибе, бақылау және талдау сабақтастығы арқылы ұйымдастыруы керек. Осындай жүйелі тәсіл педагогикалық жаңашылдықтың сән үшін енгізілмей, балалардың дамуына және білім беру үдерісінің сапасын арттыруға нақты қызмет етуін қамтамасыз етеді.

6. Ата-аналармен серіктестік және педагогикалық ұжымдағы ынтымақтастықты дамыту

Мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбие мен оқыту сапасы педагогтердің кәсіби қызметімен қатар отбасы мен балабақша арасындағы өзара қарым-қатынасқа да байланысты. Бала күнделікті өмірінде отбасынан және мектепке дейінгі ұйымнан түрлі тәжірибе жинақтайды. Егер осы екі ортадағы тәрбие тәсілдері бірін-бірі толықтырып, ересектер арасында өзара түсіністік қалыптасса, баланың әлеуметтік дағдыларын, дербестігін, эмоционалдық тұрақтылығын және танымдық қызығушылығын қолдау жеңілдейді. Сондықтан әдіскер ата-

аналармен жұмысты тек жиналыс өткізу немесе хабарландыру тарату деңгейінде қалдырмай, өзара серіктестікке негізделген жүйе ретінде ұйымдастыруы қажет.

Әдіскердің міндеті – тәрбиешілерге ата-аналармен тиімді қарым-қатынас орнатудың әдістемелік жолдарын көрсету. Ата-аналармен әңгімелесу кезінде баланың тек қиындықтарын емес, оның жетістіктерін, қызығушылықтарын және дамуындағы оң өзгерістерді де атап өткен маңызды. Мысалы, бала бұрын топтық ойынға қатысудан тартынса, кейін құрдастарына қосылып, ортақ тапсырма орындауға талпынса, бұл өзгерісті ата-анамен бөлісу оның баланың мүмкіндіктеріне сенімін арттырады. Сонымен қатар тәрбиеші баланың мінез-құлқына қатысты мәселені талқылағанда айыптау немесе салыстыру тәсілінен аулақ болып, нақты бақылауға және бірлескен шешім іздеуге сүйенуі керек.

Ата-аналармен жұмыстың мазмұны олардың қажеттіліктеріне сәйкес таңдалғаны дұрыс. Практикалық семинарлар, тақырыптық кеңестер, отбасылық шығармашылық жобалар, ашық есік күндері, бірлескен ойындар, сауалнамалар және жеке консультациялар өзара байланысты түрде ұйымдастырылуы мүмкін. Мысалы, «Баланың дербестігін дамытудағы отбасының рөлі» тақырыбында кездесуде ата-аналарға баланың жасына сәйкес өздігінен киінуіне, ойыншықтарын жинауына, қарапайым таңдау жасауына және күнделікті әрекеттерге қатысуына мүмкіндік берудің жолдары түсіндіріледі. Мұндай жұмыстар ата-аналарға жалпы кеңес берумен шектелмей, оны үй жағдайында қолдануға көмектеседі.

Әдіскер педагогикалық ұжым ішіндегі ынтымақтастықты да қолдауы тиіс. Педагогтер арасында тәжірибе алмасу, бірлескен жоспарлау, ортақ мәселелерді талдау және өзара көмек көрсету мәдениеті қалыптасқанда әдістемелік жұмыс нәтижелі болады. Мысалы, бір тәрбиеші балалардың тілдік белсенділігін арттыруда тиімді тәсіл қолданса, оны әдістемелік отырыста таныстырып, басқа топтардың жағдайына бейімдеу жолдарын бірге талқылауға болады. Бұл педагогтердің жеке тәжірибесін ұжымдық кәсіби ресурсқа айналдырады.

Серіктестік қарым-қатынастың маңызды шарты – ақпараттың құпиялылығын және педагогикалық әдепті сақтау. Баланың жеке ерекшеліктерін басқа ата-аналармен талқылауға, оны өзге балалармен салыстыруға немесе отбасылық жағдай туралы қажетсіз ақпарат таратуға жол берілмеуі керек. Әдіскер тәрбиешілерге осы қағидаларды түсіндіріп, ата-аналармен өзара құрметке негізделген байланыс орнатуға көмектеседі.

Осылайша, ата-аналармен серіктестік және педагогикалық ұжымдағы ынтымақтастық білім беру сапасын арттырудың маңызды тетіктеріне айналады. Әдіскер осы екі бағытты бір жүйеге біріктіріп, балаға қатысты шешімдерді өзара түсіністікпен қабылдауға және тәрбиелеу мен оқытудағы ортақ жауапкершілікті нығайтуға ықпал етеді.

7. Әдіскер қызметінің тиімділігін арттыруға арналған практикалық ұсынымдар

Мектепке дейінгі ұйымдағы әдістемелік жұмысты жетілдіру үшін әдіскердің күнделікті қызметі нақты мақсаттарға, педагогтердің қажеттіліктеріне және талдау нәтижелеріне сүйенуі қажет. Іс-шаралардың көп болуы әрдайым сапалы әдістемелік жұмыстың белгісі бола бермейді. Маңыздысы – жоспарланған жұмыстың педагогтердің кәсіби тәжірибесіне, білім беру ортасына және балалардың даму мүмкіндіктеріне ықпал етуі. Осыған байланысты әдіскердің қызметін жетілдіру бірнеше өзара байланысты бағыт бойынша жүзеге асырылуы мүмкін.

Біріншіден, әдістемелік жұмысты педагогтердің нақты сұраныстарына негіздеу қажет. Оқу жылының басында тәрбиешілердің кәсіби қажеттіліктерін анықтап, олардың қай бағытта қосымша қолдауға мұқтаж екенін зерделеген дұрыс. Ол үшін сауалнама, жеке әңгімелесу, өзіндік бағалау және педагогикалық бақылау нәтижелері пайдаланылады. Жиналған мәліметтер негізінде ұйымның әдістемелік басымдықтары анықталып, жылдық жоспар әзірленеді. Бұл жұмыс әдіскерге жалпы сипаттағы іс-шараларды көбейтудің орнына нақты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Екіншіден, әрбір әдістемелік іс-шараның практикалық нәтижесі алдын ала белгіленуі керек. Мысалы, семинардың нәтижесі педагогтердің белгілі бір тақырып бойынша ақпарат алуы ғана емес, жаңа әдісті сабақта немесе ойын әрекетінде қолдануға дайын болуы арқылы

бағалануы мүмкін. Сондықтан теориялық баяндамамен қатар практикалық тапсырмалар, жағдаяттарды талдау, әдістемелік өнім әзірлеу және кейінгі тәжірибені бақылау қарастырылғаны жөн.

Үшіншіден, педагогтерге көрсетілетін қолдауды олардың тәжірибесіне сәйкес саралау маңызды. Жас мамандарға тәлімгерлік, сабақ жоспарлау бойынша көмек және жеке консультациялар қажет болуы мүмкін. Тәжірибелі педагогтер үшін авторлық әдістемелік материалдар әзірлеу, озық тәжірибені тарату, кәсіби қауымдастық жұмысына қатысу және инновациялық жобаларды сынақтан өткізу бағыттары тиімді болуы ықтимал. Мұндай саралау әр педагогтің кәсіби әлеуетін дамытуға жағдай жасайды.

Төртіншіден, әдіскер бақылау нәтижелерін педагогпен бірлесіп талдауы керек. Бақылаудан кейінгі әңгіме нақты деректерге сүйеніп, педагогтің күшті жақтарын анықтаудан және жетілдіруге болатын тұстарды талқылаудан басталғаны дұрыс. Ұсыныстар түсінікті, орындалатын және нақты мерзіммен байланыстырылған болуы қажет. Кейінгі бақылау енгізілген өзгерістердің қаншалықты нәтижелі болғанын анықтауға көмектеседі.

Бесіншіден, әдістемелік материалдардың қолжетімді қорын қалыптастыру пайдалы. Электрондық немесе қағаз түріндегі әдістемелік жинақта үлгілік жоспарлар, ойындар топтамасы, бақылау парақтары, ата-аналарға арналған кеңестер, қауіпсіздік талаптары, педагогикалық жағдаяттар және тиімді тәжірибе үлгілері жинақталуы мүмкін. Материалдарды жүйелі жаңарту олардың күнделікті жұмыста қолданылуын жеңілдетеді.

Алтыншыдан, әдіскер өзіндік кәсіби дамуға да уақыт бөлуі қажет. Нормативтік құжаттардағы өзгерістерді қадағалау, ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді зерделеу, кәсіби семинарларға қатысу және әріптестермен тәжірибе алмасу әдіскердің білімін жаңартуға мүмкіндік береді. Өз жұмысын талдап, нәтижелеріне баға беру арқылы ол әдістемелік қызметінің тиімділігін біртіндеп арттыра алады.

Осы ұсынымдарды жүйелі жүзеге асыру әдіскердің қызметін есептік және ұйымдастырушылық жұмыстар жиынтығынан педагогикалық сапаны дамытуға бағытталған кәсіби жүйеге айналдыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту сапасын арттыруда әдіскердің қызметі педагогикалық ұжымның кәсіби дамуын ұйымдастыру, білім беру үдерісін әдістемелік сүйемелдеу, педагогикалық тәжірибені талдау және балалардың жан-жақты дамуына қажетті жағдайларды жетілдіру бағыттарымен сипатталады. Әдіскердің жұмысы мектепке дейінгі ұйымның барлық педагогикалық үдерістерін өзара байланыстырып, ортақ мақсатқа бағыттауға мүмкіндік береді. Сондықтан оның қызметі тек құжаттарды рәсімдеу, іс-шаралар өткізу немесе педагогтердің жұмысын бақылаумен шектелмеуі тиіс.

Зерттеу мазмұнын талдау әдіскер қызметінің нәтижелілігі бірнеше маңызды шартқа байланысты екенін көрсетеді. Біріншіден, әдістемелік жұмыс ұйымның нақты қажеттіліктеріне және педагогтердің кәсіби сұраныстарына негізделуі қажет. Екіншіден, кәсіби даму шаралары теориялық ақпарат берумен шектелмей, практикалық әрекетпен, тәжірибені сынақтан өткізумен және рефлексиямен толықтырылуы керек. Үшіншіден, педагогикалық бақылау мен мониторинг жазалау немесе салыстыру құралы ретінде емес, білім беру ортасын жетілдіру және педагогтерге қолдау көрсету тетігі ретінде қолданылуы тиіс.

Сонымен қатар әдіскер педагогтердің өзара ынтымақтастығын қалыптастыруға, жас мамандарға тәлімгерлік ұйымдастыруға, ата-аналармен серіктестік орнатуға және тиімді педагогикалық тәжірибені таратуға ерекше назар аударуы қажет. Инновациялық технологияларды енгізу барысында олардың жаңашылдығына ғана емес, балалардың жас ерекшеліктеріне, қауіпсіздігіне және педагогикалық мақсатқа сәйкестігіне мән берілуі маңызды.

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің кәсіби қызметі – білім беру сапасын үздіксіз жетілдіруге бағытталған жүйелі жұмыс. Әдіскер нақты мақсат қойып,

педагогтерге қажетті әдістемелік қолдау көрсетіп, тәжірибе нәтижелерін талдап, анықталған мәселелер бойынша түзету жұмыстарын ұйымдастырған жағдайда педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуеті артады. Ал кәсіби дамуға жағдай жасалған, балалардың жеке ерекшеліктері ескерілген және педагогикалық ынтымақтастық қалыптасқан орта мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың сапасын арттыруға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319-III «Білім туралы» Заңы. Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі.

2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы». Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде №29031 болып тіркелген.

3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 31 тамыздағы №385 бұйрығы. «Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы». Құжаттың қолданыстағы редакциясын «Әділет» жүйесінен қарау қажет.

4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 12 тамыздағы №499 бұйрығы. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы». Қолданыстағы редакциясын жариялау алдында тексеру ұсынылады.

5. Выготский Л. С. Мышление и речь. – Москва: Лабиринт, 1999.

6. Fullan, M. The New Meaning of Educational Change. 5th ed. – New York: Teachers College Press, 2016.

7. OECD. Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care. – Paris: OECD Publishing, 2021.

8. Siraj-Blatchford, I., Sylva, K., Muttock, S., Gilden, R., Bell, D. Researching Effective Pedagogy in the Early Years. – London: Department for Education and Skills, 2002.

9. UNICEF. A World Ready to Learn: Prioritizing Quality Early Childhood Education. – New York: UNICEF, 2019.

Атшыбаева Гульфия Анесовна
Биология пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
«№6 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Маңғыстау облысы Жаңаөзен қаласы

«ECO-SENEK: СЕНЕК ЛАНДШАФТЫ МЕН БИОАЛУАНТҮРЛІЛІГІ» АВТОРЛЫҚ ЖОБАСЫ АРҚЫЛЫ ӨҢІРЛІК КОМПОНЕНТ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада жалпы орта білім беретін мектептердің 8-сынып оқушыларына арналған «Eco-Senek: Сенек ландшафты мен биоалуантүрлілігі» 34 сағаттық өлкетанулық-биологиялық элективті курсының ғылыми-әдістемелік негіздері жан-жақты қарастырылған. Авторлық бағдарлама Маңғыстау облысы Қарақия ауданына қарасты Сенек ауылының бірегей эко-ландшафтын (қызғылт құм төбелері, Шерқала тауы, аридті флора мен фауна) зерделеу арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған. Сондай-ақ мақалада оқу процесінде далалық сапарларды (fieldwork), микроскопиялық зерттеулерді, фитомелиорациялық тәжірибелерді және жасанды интеллект (ЖИ) элементтерін кіріктірудің тиімділіктері мен нәтижелері талданады.

Түйін сөздер: Eco-Senek, аридті экожүйе, өлкетану, далалық зерттеу, фитомелиорация, білім берудегі жасанды интеллект.

Білім беру жүйесінің басты басымдықтарының бірі — оқушыларға дайын теориялық ақпаратты берумен шектелмей, оларды нақты өмірлік жағдаяттарда дербес ізденуге, табиғи құбылыстарды ғылыми тұрғыдан талдауға және практик-зерттеуші ретінде қалыптастыруға бағыттау. Мектептегі биология курсында аридті зонаның экожүйелеріне және аймақтық экологиялық проблемаларға берілетін сағат көлемінің шектеулі болуы оқушылардың жергілікті табиғи нысандарды терең зерттеуіне белгілі бір дәрежеде кедергі келтіреді. Осы олқылықтың орнын толтыру мақсатында әзірленген «Eco-Senek: Сенек ландшафты мен биоалуантүрлілігі» авторлық бағдарламасы өңірлік компонентті оқу үдерісіне тікелей кіріктіруге мүмкіндік береді.

Бұл авторлық элективті курс 8-сынып оқушыларына (13–14 жас) арналған және жылына 34 сағатқа (аптасына 1 сағат) есептелген. Бағдарламаның маңызды ерекшелігі — оқу уақытының 14 сағаты теорияға, ал 20 сағаты практикалық-зертханалық және далалық жұмыстарға бөлінген.

Оқу мазмұны төрт өзара байланысты модульден тұрады:

І бөлім. Сенек аймағының экожүйесі және абиотикалық факторлар (8 сағат): Шөлейт биогеоценозы, климаттық ерекшеліктер, топырақ жамылғысы, жел эрозиясы және Шерқала тауы маңындағы палеоэкологиялық сипаттамалар зерттеледі.

II бөлім. Сенек өңірінің флорасы: Аридті аймаққа бейімделу механизмдері (10 сағат): Ксерофиттер мен галофиттердің анатомиялық құрылысы, қара сексеуіл (Haloxylon aphyllum), жусан, изен және баялыш өсімдіктерінің тамыр жүйесі мен су режимі зерделенеді. Мұнда оқушылар зертханалық микроскопия мен гербарий жасау әдістерін меңгереді.

III бөлім. Сенек өңірінің фаунасы: Экстремальды ортадағы адаптациялар (8 сағат): Шөл жануарларының терморегуляциясы, этологиялық (мінез-құлықтық) ерекшеліктері, орнитофауна және деструктор ағзалардың трофикалық торлардағы маңызы қарастырылады.

IV бөлім. Популяциялық экология және биомониторинг (8 сағат): Антропогендік факторлардың әсері, бұзылған экожүйелерді қалпына келтірудің фитомелиорациялық әдістері, су ресурстарының тапшылығы және биоиндикация әдістері қамтылады.

Бағдарламаның басты тұжырымдамасы — оқушыны енжар тыңдаушыдан белсенді «зерттеуші-эколог-биолог» деңгейіне көтеру. Курс барысында оқушылар Сенек ауылының бірегей құм төбелері мен ландшафтына далалық сапарлар жасап, топырақ ылғалдылығы мен механикалық құрамын экспресс-тестер арқылы анықтайды, өсімдіктердің жапырақ сойылмаларын микроскоппен зерттейді. Нәтижесінде оқушылар «Сенек флорасының гербариін» жасап, топырақ эрозиясына қарсы фитомелиорациялық карта-жобалар дайындайды.

Оқу үдерісін заманауи талаптарға сай ұйымдастыру үшін бағдарламаға цифрлық құралдар мен ЖИ элементтері кіріктірілген:

Оқушылардың білім алуын қолдау үшін арнайы AI-Тьютор (LLM бот) қарастырылған. Бұл ассистент оқушыларға дайын жауап бермей, Сократтық диалог әдісі арқылы жетелеуші сұрақтар қою арқылы сыни ойлауды дамытады.

PISA форматындағы контекстік тапсырмалар мен цифрлық платформалар (Kahoot, Quizizz, PhET виртуалды зертханалары) арқылы білім алушылардың функционалдық сауаттылығы тексеріліп, нәтижелері жүйелі түрде мониторингтен өтеді.

«Eco-Senek» авторлық бағдарламасы мектеп оқушыларының туған өлкеге деген сүйіспеншілігін арттырып қана қоймай, олардың ғылыми-зерттеушілік, жобалау және практикалық дағдыларын кешенді түрде қалыптастырады. Курс соңында оқушылар өз зерттеу жобаларын ғылыми-практикалық конференцияда (Demo Day) қорғап, өңірдің биологиялық алуантүрлілігін сақтауға бағытталған нақты ұсыныстарын ұсынады. Бұл бастама жас ұрпақтың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда маңызды әдістемелік құрал болып табылады.

Етенбаева Алтынгүл Нұржанқызы
Учитель русского языка и литературы
КГУ "Бестамакская средняя школа"
Актюбинская область Алгинский район

ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

Аннотация: в статье рассматриваются инновационные цифровые решения на базе искусственного интеллекта, применяемые в преподавании русского языка для развития речевых навыков учащихся. Рассмотрены возможности индивидуализации обучения, повышение мотивации, формирование функциональной грамотности и коммуникативной компетенции школьников. Показаны преимущества использования интерактивных платформ, мультимедийных инструментов и аналитических систем для организации учебного процесса и повышения его результативности.

Ключевые слова: искусственный интеллект, цифровые технологии, русский язык, речевые навыки, функциональная грамотность, интерактивные упражнения, адаптивное обучение, мотивация учащихся, аналитика учебного процесса, проектные задания.

Современное образование переживает эпоху цифровой трансформации, когда традиционные методы преподавания уступают место инновационным подходам, основанным на использовании информационно-коммуникационных технологий и искусственного интеллекта (ИИ). В обучении русскому языку особое значение приобретает развитие речевых навыков, включающих грамотное устное и письменное выражение мыслей, богатый словарный запас, умение строить связные тексты и аргументированно выражать собственную позицию. Применение ИИ в образовательном процессе открывает новые возможности для индивидуализации обучения, повышения мотивации и формирования функциональной грамотности учащихся.

Использование ИИ в преподавании русского языка позволяет создавать адаптивные образовательные среды, которые учитывают уровень подготовленности, интересы и скорость усвоения материала каждого ученика. Программные платформы с элементами ИИ анализируют результаты работы учащихся в режиме реального времени, предоставляют персонализированные задания, рекомендуют дополнительные упражнения и формируют обратную связь, способствующую самокоррекции. Например, интерактивные диктанты, автоматические редакторы текстов и чат-боты для диалоговых упражнений позволяют учащимся отрабатывать орфографические, пунктуационные и синтаксические навыки в индивидуальном темпе.

Цифровые инструменты, оснащенные алгоритмами обработки естественного языка, дают возможность развивать коммуникативные компетенции. Ученики участвуют в интерактивных диалогах с виртуальными собеседниками, учатся строить связные тексты, формулировать аргументы и выстраивать логическую последовательность мыслей. Анализ ошибок, выявляемых ИИ, позволяет педагогам оперативно корректировать процесс обучения, направляя внимание учащихся на проблемные зоны. Такой подход способствует не только формированию навыков правильной речи, но и развитию критического мышления и самостоятельной работы с текстом.

Применение инновационных цифровых решений повышает мотивацию и интерес к изучению русского языка. Игровые платформы, квесты, интерактивные проекты и мультимедийные упражнения делают обучение увлекательным и наглядным, что особенно важно для младших школьников. Элементы геймификации позволяют учащимся получать мгновенную обратную связь, отслеживать прогресс, участвовать в конкурсах и проектах, что стимулирует их активное участие в учебном процессе.

Важным аспектом внедрения ИИ является возможность анализа больших объемов учебных данных и принятие педагогических решений на основе объективной информации. Электронные журналы, системы отслеживания успеваемости, аналитика текста и речевых упражнений позволяют учителю выявлять тенденции, оценивать эффективность методик и корректировать образовательные стратегии. Это повышает качество обучения и обеспечивает более точное соответствие образовательного процесса индивидуальным потребностям каждого ученика.

Интеграция ИИ в обучение русскому языку способствует развитию не только речевых, но и функциональных навыков учащихся. Они учатся работать с информацией, структурировать знания, планировать текстовые высказывания, обосновывать свои мысли и применять языковые нормы на практике. Комплексный подход к развитию речи через цифровые технологии формирует готовность школьников к успешной коммуникации в учебной, профессиональной и социальной сферах.

Особое внимание следует уделять педагогической этике и ответственности при использовании ИИ. Учитель обеспечивает безопасное применение цифровых решений, защищает личные данные учащихся и контролирует нагрузку, чтобы технологии оставались вспомогательным инструментом, а не заменой живого общения. Важна роль педагога как наставника, направляющего процесс обучения, поддерживающего мотивацию и стимулирующего самостоятельное развитие навыков. Использование искусственного интеллекта в преподавании русского языка позволяет создавать индивидуальные траектории обучения, учитывая уровень подготовки и интересы каждого ученика. Цифровые платформы с элементами ИИ предлагают адаптивные упражнения по орфографии, пунктуации, синтаксису и развитию словарного запаса, что способствует формированию функциональной грамотности. Ученики могут отрабатывать навыки устной и письменной речи через интерактивные диалоги с виртуальными собеседниками, писать тексты с автоматической проверкой ошибок и получать персонализированные рекомендации.

Интерактивные и мультимедийные инструменты повышают мотивацию учащихся и делают обучение более увлекательным. Игровые задания, квесты, проектные работы и цифровые упражнения позволяют детям видеть прогресс, участвовать в коллективных и индивидуальных проектах, что стимулирует активное вовлечение в образовательный процесс. Эти технологии формируют навыки самостоятельного анализа текста, структурирования знаний и критического мышления. Применение ИИ также облегчает работу учителя. Электронные системы отслеживания успеваемости, аналитика текстовых упражнений и данных о выполнении заданий позволяют своевременно выявлять проблемные зоны у каждого ученика, корректировать методические подходы и принимать обоснованные педагогические решения. Таким образом, цифровые решения способствуют повышению качества обучения и

формированию у школьников необходимых компетенций для успешной учебной и профессиональной деятельности.

Использование искусственного интеллекта в обучении русскому языку позволяет интегрировать разнообразные формы работы с текстом, включая анализ художественных произведений, создание сочинений, формирование диалогов и дискуссий. Например, современные ИИ-платформы могут автоматически оценивать качество написанного текста, выявлять повторяющиеся ошибки, предлагать синонимы и исправления, что позволяет учащимся совершенствовать навыки письма и расширять словарный запас. Такой подход повышает самостоятельность и ответственность учащихся за результат своей работы, формирует умение работать с информацией и развивает критическое мышление. Цифровые решения способствуют дифференциации обучения. Учитель может назначать индивидуальные задания с учетом уровня подготовленности каждого ученика, что особенно важно для работы в смешанных классах с разным уровнем речевой компетенции. Например, для слабых учащихся ИИ может предлагать более простые упражнения на построение предложений, а для продвинутых — задания на создание связных текстов, аргументацию, использование сложных синтаксических конструкций и литературных средств языка.

Использование ИИ расширяет возможности интерактивного взаимодействия в классе. Ученики могут участвовать в виртуальных дискуссиях, выполнять командные проекты через цифровые платформы, создавать мультимедийные презентации и видеоролики на русском языке. Это способствует развитию коммуникативной компетенции, навыков работы в команде и презентации своих мыслей. Такой подход повышает мотивацию учащихся и вовлеченность в учебный процесс, делает обучение более разнообразным и динамичным. Особое значение имеет аналитическая составляющая применения ИИ. Цифровые платформы собирают данные о выполнении заданий, успеваемости и прогрессе каждого ученика, что позволяет учителю анализировать результаты обучения, выявлять тенденции, корректировать образовательные стратегии и своевременно вмешиваться при возникновении трудностей. Это обеспечивает системность и эффективность процесса обучения и позволяет учителю принимать обоснованные педагогические решения, ориентированные на конкретного ученика. Наконец, интеграция ИИ в обучение русскому языку формирует навыки цифровой грамотности у школьников. Работа с интерактивными платформами, редакторами текста и мультимедийными средствами развивает умение использовать современные технологии для обучения, анализа информации и самовыражения. Эти навыки являются ключевыми для успешной учебной, профессиональной и социальной деятельности учащихся в условиях цифрового общества.

Таким образом, инновационные цифровые решения на базе искусственного интеллекта открывают новые горизонты в преподавании русского языка. Они способствуют индивидуализации обучения, развитию речевых и функциональных навыков, повышают мотивацию учащихся и позволяют учителю принимать обоснованные методические решения. Использование ИИ в образовательном процессе становится неотъемлемым элементом современной школы, формирующим грамотную, самостоятельную и коммуникативно компетентную личность.

Использованные литературы:

1.UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. Paris: UNESCO Publishing, 2021. 168 p.

2.Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. London: Pearson, 2016. 220 p.

3.Kulikowski C., Greer J., Lajoie S. P. Advances in Intelligent Tutoring Systems for Language Learning. New York: Springer, 2019. 256 p.

4. Васильева И. А., Петрова О. В. Использование цифровых технологий в обучении русскому языку. Москва: Просвещение, 2020. 144 с.

Калиева Айгерим Куанбаевна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
«№5 мектеп-гимназия» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Маңғыстау облысы Жаңаөзен қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН «MATH-LAB» ЗЕРТХАНАЛЫҚ ФОРМАТЫ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: Мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалдық және математикалық сауаттылығын арттыруға бағытталған «Math-Lab» (математикалық зертхана) авторлық вариативтік курсының мазмұны мен әдістемелік ерекшеліктері қарастырылған. Дәстүрлі жаттау жүйесінен бас тартып, тәжірибелік-зерттеу жұмыстарына, өмірлік жағдаяттар мен кейс-тапсырмаларға сүйенетін бұл бағдарламаның тиімділігі оқу үдерісі мен тәжірибеде жан-жақты дәлелденген.

Түйінді сөздер: математикалық сауаттылық, «Math-Lab», функционалдық сауаттылық, бастауыш сынып, зертханалық тәсіл, олимпиада жетістіктері.

Білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі – оқушылардың тек теориялық білім алуын ғана емес, алған білімдерін күнделікті өмірлік жағдаяттарда тәжірибелік тұрғыдан қолдана білу қабілетін жан-жақты қалыптастыру. Осы өзекті мақсатты жүзеге асыру бағытында 2-сынып оқушыларына арналған «Math-Lab негізіндегі өмірлік дағдылар мен математикалық сауаттылық» атты 34 сағаттық авторлық вариативтік курс бағдарламасы әзірленді. Аталмыш бағдарламаның басты ерекшелігі – дәстүрлі жаттау жүйесінен түбегейлі бас тартып, «Math-Lab» форматы арқылы оқушының өз бетінше ізденуіне, өлшеуге, есептеуге және зерттеуге жағдай жасауға негізделген.

Курс мазмұны өзара тығыз байланысқан төрт негізгі бөлімді қамтиды: қарапайым математикалық есептеулер, геометриялық фигуралар мен шамалар, қызықты математикалық есептер және санның сыры – жүздікпен өрнектеу. Сабақ барысында Wordwall, LearningApps, Quizizz сияқты интерактивті цифрлық платформалар мен заманауи жасанды интеллект элементтері кеңінен қолданылып, оқушылардың жеке қабілеттері мен танымдық мүмкіндіктеріне қарай тапсырмалар икемді түрде бейімделеді. Сонымен қатар, ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін түс-кодталған разрядтық кестелер мен үлкен шрифтті карточкалар арқылы қажетті инклюзивті қолдау толық көлемде қамтамасыз етіледі.

Авторлық бағдарламаны мектеп қабырғасында апробациялау кезеңінде мектеп әкімшілігі мен тәжірибелі педагог-сарапшылар оның мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына толық сәйкес келетінін және оқушылардың танымдық белсенділігін ерекше арттыратынын жоғары бағалады. Жүргізілген мониторинг нәтижелері көрсеткендей, курсқа

қатысқан оқушылардың функционалдық сауаттылық көрсеткіштері бастапқы деңгеймен салыстырғанда орта есеппен 20–25%-ға артқаны анықталды. Оқушылардың пәнге деген тұрақты қызығушылығы мен терең білім алғанының айқын дәлелі ретінде олар республикалық және халықаралық байқауларда толағай табыстарға қол жеткізді. Атап айтқанда, оқушылар «Ақбота» және «Кенгуру» интеллектуальды марафондарында жүлделі орындарды өзара бөліссе, республикалық «Бастау» (логика 2-сынып) олимпиадасында қатысушылар жоғары дайындық пен белсенділік танытып, I орынды жеңіп алды. Бұл жетістіктер ұсынылған авторлық бағдарламаның практикалық тұрғыдан өте тиімді екенін айқын дәлелдейді.

Қорытындылай келе, «Math-Lab» негізіндегі бұл авторлық бағдарлама бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын жүйелі түрде дамытып, математикалық білімді күнделікті өмірмен тығыз байланыстыруға мүмкіндік беретін сапалы әрі маңызды оқу-әдістемелік құрал болып табылады. Оны жалпы білім беретін мектептерде факультатив немесе таңдау курсы ретінде кеңінен қолдану білім беру сапасын сапалы жаңа деңгейге көтеруге зор үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007 (толықтырулар мен өзгерістерімен).
2. Әбілқасымова А.Е. Бастауыш сыныптарда математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2020.
3. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
4. Оспанов Т.К. Бастауыш сыныптарда математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Өнер, 2018.

Искарина Жанат Искаковна
Учитель географии, педагог-эксперт
ГКП на ПХВ «Школа-гимназия №22» акимата города Астаны

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Аннотация. В статье рассматриваются актуальные вопросы формирования функциональной грамотности учащихся на уроках географии. Раскрываются педагогические подходы, направленные на применение географических знаний в реальных жизненных ситуациях. Особое внимание уделяется практико-ориентированным заданиям, развитию критического мышления, исследовательских навыков, картографической и экологической грамотности.

Ключевые слова: функциональная грамотность, география, практико-ориентированное обучение, критическое мышление, исследовательская деятельность, картографическая грамотность, цифровые технологии.

Введение

Современная система образования ориентирована не только на передачу учащимся теоретических знаний, но и на формирование способности применять полученную информацию в повседневной жизни. Одной из важнейших задач школьного образования становится развитие функциональной грамотности обучающихся.

Особое место в формировании функциональной грамотности занимает география. Предмет объединяет знания о природе, населении, хозяйстве, экологических процессах и пространственных закономерностях развития общества. География позволяет учащимся

анализировать информацию, понимать взаимосвязи природных и социально-экономических явлений, ориентироваться в пространстве и принимать обоснованные решения.

Значение функциональной грамотности в географическом образовании

Функциональная грамотность в географии предполагает способность применять знания для объяснения природных явлений, анализа экологических проблем и решения практических задач. Она включает картографическую грамотность — чтение карт и определение координат; естественно-научную — объяснение природных процессов; экологическую — осознание ответственности за природные ресурсы; информационную — поиск и интерпретацию данных; исследовательскую — выдвижение гипотез и формулирование выводов.

Развитие этих компетенций способствует формированию самостоятельной личности, способной ориентироваться в современных условиях и принимать ответственные решения.

Практико-ориентированный подход на уроках географии

Практико-ориентированные задания позволяют связать теоретические знания с реальными жизненными ситуациями, повышают мотивацию и развивают самостоятельность мышления.

Например, при изучении темы «Климат и погода» учащимся можно предложить проанализировать прогноз погоды на неделю и выбрать наиболее благоприятный день для экскурсии. Школьники сравнивают температуру, осадки и скорость ветра, аргументируют выбор. При изучении природных ресурсов Казахстана можно предложить выявить экологические проблемы региона и разработать рекомендации по рациональному использованию ресурсов.

Использование заданий в формате PISA

Подходы международного исследования PISA предполагают оценивание способности применять знания в реальной жизни. На уроках географии полезны задания, требующие анализа информации, интерпретации данных и обоснования решения.

Пример: «Экологическое состояние города». В условии указано повышение загрязнения воздуха в одном из районов. Учащиеся определяют возможные источники загрязнения, анализируют влияние транспорта и предприятий, объясняют роль направления ветра, предлагают меры улучшения ситуации и аргументируют наиболее эффективное решение.

Развитие картографической грамотности

Работа с картами формирует пространственное мышление и умение устанавливать взаимосвязи между географическими объектами. Эффективны определение координат, сравнение физических и тематических карт, анализ плотности населения, расчет расстояний по масштабу, составление маршрутов и изучение природных зон.

Интерактивные карты и геоинформационные инструменты делают обучение наглядным, поддерживают самостоятельный поиск информации и развитие цифровых навыков.

Формирование исследовательских навыков

Исследовательская деятельность развивает познавательную самостоятельность, критическое мышление и умение решать конкретные проблемы. Ее можно организовать в форме мини-проектов, наблюдений, анализа статистики и практических исследований.

Например, проект «Экологические проблемы моего населенного пункта» включает постановку проблемы, определение цели, сбор информации, анализ данных, формулирование выводов и представление результатов. Такая последовательность развивает навыки аргументации и публичного выступления.

Применение цифровых образовательных технологий

Интерактивные карты, электронные атласы, виртуальные экскурсии и мультимедийные материалы позволяют изучать географические объекты, анализировать статистику и визуализировать результаты исследований.

При изучении природных зон Казахстана цифровые карты помогают сравнивать климат, растительность, животный мир и особенности хозяйственной деятельности. Одновременно важно обучать критической оценке надежности цифровых источников.

Дифференцированный подход

С учетом различий в подготовке учащихся задания целесообразно распределять по уровням сложности. Базовый уровень включает поиск информации, чтение карт и определение объектов. Повышенный уровень предполагает сравнение данных и объяснение причинно-следственных связей. Высокий уровень ориентирован на решение проблемных ситуаций, исследование и аргументированную оценку вариантов решений.

Такой подход позволяет учитывать индивидуальные образовательные потребности и поддерживать продвижение каждого ученика.

Оценивание функциональной грамотности

При оценивании важно учитывать не только правильность ответа, но и способность анализировать данные, обосновывать позицию и применять знания в новой ситуации.

Критериями могут выступать понимание задания, корректное использование географических понятий, анализ картографических и статистических данных, логичность выводов и практическая применимость решения. Критерии и дескрипторы делают оценивание прозрачным и поддерживают самооценку учащихся.

Ожидаемые результаты

Систематическое применение практико-ориентированных заданий, исследовательских методов и цифровых ресурсов направлено на повышение интереса к географии, развитие навыков применения знаний в жизни, совершенствование картографической и информационной грамотности, формирование экологической культуры, самостоятельности и критического мышления.

Достижение результатов требует последовательной организации обучения и регулярного анализа образовательных достижений.

Заключение

Формирование функциональной грамотности на уроках географии — важное направление современного образования. География обладает значительным потенциалом для развития практических навыков, критического мышления, исследовательской деятельности и экологической ответственности.

Задача учителя географии — научить учащихся не только понимать окружающий мир, но и использовать полученные знания для решения практических задач, ответственного отношения к природе и обществу.

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования Республики Казахстан.
2. Типовые учебные программы по учебному предмету «География» для организаций среднего образования Республики Казахстан.
3. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. OECD Publishing, 2023.
4. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования.
5. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии.

Абетова Гүлсара Әуелбекқызы
Әдіскер
Астана қаласы әкімдігінің №24 «Айналайын» балабақшасы

ЖАС ПЕДАГОГТЕРМЕН ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жас педагогтермен әдістемелік жұмысты ұйымдастырудың өзекті мәселелері қарастырылады. Жас мамандардың кәсіби бейімделуіне жағдай жасау, педагогикалық құзыреттілігін дамыту, әдістемелік қолдау көрсету және тәлімгерлік жүйесін жетілдіру жолдары сипатталады. Сонымен қатар жас педагогтердің шығармашылық әлеуетін арттыруға, кәсіби қиындықтарын анықтауға және педагогикалық шеберлігін қалыптастыруға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдер ұсынылады.

Түйін сөздер: жас педагог, әдістемелік жұмыс, кәсіби бейімделу, тәлімгерлік, педагогикалық шеберлік, кәсіби құзыреттілік, мектепке дейінгі білім беру, әдістемелік қолдау.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту, шығармашылық әлеуетін арттыру және үздіксіз кәсіби жетілуіне жағдай жасау маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жас педагогтердің кәсіби қалыптасуы ерекше назар аударуды қажет етеді. Себебі еңбек жолын жаңадан бастаған маман теориялық білімін тәжірибемен ұштастыру, балалармен тиімді қарым-қатынас орнату, оқу-тәрбие үдерісін жоспарлау және ата-аналармен ынтымақтастық ұйымдастыру барысында түрлі қиындықтарға кездесуі мүмкін.

Осы кезеңде әдіскердің кәсіби қолдауы, тәжірибелі педагогтердің тәлімгерлігі және жүйелі ұйымдастырылған әдістемелік жұмыс жас маманның кәсіби дамуына ықпал етеді. Жас педагогпен әдістемелік жұмысты ұйымдастыру – тек кәсіби білім мен дағдыларды қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар педагогтің өз мамандығына деген сенімін нығайту, шығармашылық ізденісін дамыту және кәсіби жауапкершілігін арттыру үдерісі.

Жас педагогтермен әдістемелік жұмысты ұйымдастырудың мақсаты мен міндеттері

Негізгі мақсат – жас педагогтердің кәсіби бейімделуіне қолайлы жағдай жасау, педагогикалық құзыреттілігін қалыптастыру және әдістемелік қолдау арқылы кәсіби шеберлігін дамыту.

Осы мақсатқа жету үшін жас педагогтердің кәсіби қажеттіліктері мен қиындықтарын анықтау; педагогикалық қызметке бейімделуіне қолдау көрсету; тәлімгерлік жүйесін ұйымдастыру; оқу-тәрбие үдерісін жоспарлау дағдыларын қалыптастыру; заманауи педагогикалық технологияларды меңгерту; шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамыту; кәсіби рефлексия дағдыларын жетілдіру маңызды.

Аталған міндеттерді жүйелі жүзеге асыру жас педагогтердің кәсіби өсуіне және білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Жас педагогтердің кәсіби бейімделу ерекшеліктері

Жас педагогтің кәсіби бейімделуі – педагогикалық қызметке қажетті білім, білік және дағдыларды тәжірибеде меңгеру үдерісі. Мектепке дейінгі ұйымға жаңадан келген педагог балалардың жас ерекшеліктерін ескеруге, дамытушы ортаны ұйымдастыруға, тәрбиелеу мен оқыту үдерісін жоспарлауға, ата-аналармен қарым-қатынас орнатуға және педагогикалық құжаттамаларды жүргізуге үйренеді.

Кәсіби бейімделу кезеңінде жас маманға қолайлы психологиялық ахуал қалыптастыру ерекше мәнге ие. Әдіскер жас педагогтің жеке ерекшеліктерін, кәсіби дайындық деңгейін және әдістемелік қажеттіліктерін ескере отырып, жеке қолдау бағытын анықтауы қажет.

Жас маманның жетістіктерін уақытылы атап өту, кәсіби қиындықтарын бірлесіп талдау және тиімді кері байланыс ұсыну оның педагогикалық қызметке деген қызығушылығын арттырады.

Тәлімгерлік – кәсіби дамудың тиімді құралы

Тәлімгерлік жас педагогтерді кәсіби қолдаудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Тәлімгер – педагогикалық тәжірибесі мол, кәсіби шеберлігі қалыптасқан және жас маманға тәжірибелік көмек көрсете алатын педагог.

Тәлімгерлік жұмыста оқу-тәрбие үдерісін жоспарлауға көмектесу, ұйымдастырылған іс-әрекеттерді өткізу әдістерін үйрету, балалармен тиімді қарым-қатынас орнату жолдарын көрсету, педагогикалық құжаттамаларды жүргізуге бағыт беру, ата-аналармен жұмысты ұйымдастыруға қолдау көрсету және кәсіби қиындықтарды бірлесіп талдау маңызды.

Тәлімгер мен жас педагог арасындағы қарым-қатынас өзара сенімге, ынтымақтастыққа және кәсіби сыйластыққа негізделуі тиіс. Тәжірибелі педагогтің ұйымдастырылған іс-әрекетіне қатысу, бірлескен жоспар құру және педагогикалық жағдаяттарды талдау тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді.

Әдістемелік жұмыстың тиімді формалары

«Жас педагог мектебі» – жас мамандардың кәсіби дамуын жүйелі қолдауға арналған әдістемелік жұмыс формасы. Оның аясында семинарлар, практикумдар, тренингтер, шеберлік сабақтары және тәжірибе алмасу кездесулері ұйымдастырылады. «Тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігі», «Баламен тиімді қарым-қатынас», «Ұйымдастырылған іс-әрекетті жоспарлау» тақырыптары пайдалы.

Шеберлік сабақтарында тәжірибелі педагогтер дидактикалық ойындарды, шығармашылық тапсырмаларды және балалардың танымдық белсенділігін арттыру тәсілдерін көрсетеді. Мұндай жұмыстар жас мамандарға педагогикалық әдістерді тәжірибе жүзінде меңгеруге мүмкіндік береді.

Педагогикалық жағдаяттарды талдау жас педагогтердің кәсіби ойлауын және шешім қабылдау қабілетін дамытады. Мысалы, баланың іс-әрекетке қатысудан бас тартуы немесе ата-анамен түсініспеушілік туындауы сияқты жағдайларды талқылауға болады.

Коучинг пен тренингтер коммуникативтік қабілеттерді, кәсіби сенімділікті және шығармашылық белсенділікті арттырады. «Мен – заманауи педагогпін», «Педагогикалық қарым-қатынас мәдениеті», «Кәсіби күйзелістің алдын алу» тақырыптары жас мамандар үшін өзекті.

Жас педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту

Педагогтің кәсіби құзыреттілігі оның теориялық білімін, тәжірибелік дағдыларын, әдістемелік шеберлігін және тұлғалық қасиеттерін біріктіреді.

Әдістемелік құзыреттілік оқу-тәрбие үдерісін жоспарлауды және тиімді әдістерді таңдауды қамтиды. Коммуникативтік құзыреттілік балалармен, ата-аналармен және әріптестермен жағымды қарым-қатынас орнатуға бағытталады. Ақпараттық құзыреттілік цифрлық ресурстарды пайдаланумен байланысты.

Шығармашылық құзыреттілік жаңа идеялар ұсыну, авторлық ойындар мен дидактикалық материалдар әзірлеу арқылы дамиды. Рефлексиялық құзыреттілік өз қызметін талдау, жетістіктері мен қиындықтарын анықтау және кәсіби даму бағытын жоспарлау қабілетін білдіреді.

Әдіскердің жас педагогтермен жұмыстағы рөлі

Әдіскер мектепке дейінгі ұйымдағы педагогтердің кәсіби дамуын ұйымдастырушы және әдістемелік қолдау көрсетуші маман болып табылады. Оның негізгі міндеті – жас педагогтердің кәсіби қажеттіліктерін анықтау, қолайлы әдістемелік орта қалыптастыру және кәсіби дамуына жағдай жасау.

Әдіскер жас педагогтердің қызметіне бақылау жүргізумен ғана шектелмей, кеңесші, бағыттаушы және қолдаушы рөлін атқаруы қажет. Кәсіби жетістіктерді анықтау, қиындықтарды бірлесіп шешу және жеке даму жоспарын құру маңызды.

Сонымен қатар әдіскер жас педагогтердің шығармашылық бастамаларын қолдап, олардың кәсіби байқауларға, семинарларға және әдістемелік іс-шараларға қатысуына жағдай жасайды.

Жас педагогтермен жұмысты жоспарлау кезеңдері

Бірінші кезең – диагностикалық. Жас педагогтердің кәсіби дайындық деңгейі, қажеттіліктері мен қиындықтары сауалнама, әңгімелесу және бақылау арқылы анықталады.

Екінші кезең – бейімделу. Жас мамандар білім беру ұйымының жұмыс тәртібімен, педагогикалық құжаттамалармен, оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру ерекшеліктерімен танысады.

Үшінші кезең – тәжірибелік. Тәлімгерлік, шеберлік сабақтары, семинарлар, практикумдар және педагогикалық жағдаяттарды талдау жұмыстары жүргізіледі.

Төртінші кезең – шығармашылық. Жас педагогтер дидактикалық материалдар, авторлық ойындар және әдістемелік әзірлемелер дайындайды.

Бесінші кезең – қорытындылау. Жүргізілген жұмыстардың нәтижелері талданып, педагогтердің кәсіби жетістіктері мен алдағы даму бағыттары айқындалады.

Жас педагогтердің кәсіби дамуын бағалау

Жас педагогтермен әдістемелік жұмыстың тиімділігін анықтау үшін жүйелі мониторинг жүргізу маңызды. Бағалау барысында педагогтің кәсіби құзыреттілігі, әдістемелік дайындығы, шығармашылық белсенділігі және өз қызметін талдау қабілеті ескеріледі.

Мониторинг құралдары ретінде бақылау парақтарын, өзіндік бағалау сауалнамаларын, педагог портфолиосын және рефлексиялық тапсырмаларды қолдануға болады. Нәтижелер жеке жұмыс жоспарын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Күтілетін нәтижелер

Жас педагогтермен әдістемелік жұмысты жүйелі ұйымдастыру олардың кәсіби бейімделуін жеңілдетуге, педагогикалық қызметке деген сенімділігін арттыруға, әдістемелік және коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытуға бағытталады.

Сонымен қатар оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру сапасының жақсаруы, шығармашылық белсенділіктің артуы, тәлімгерлік пен тәжірибе алмасу мәдениетінің қалыптасуы күтіледі.

Қорытынды

Жас педагогтермен әдістемелік жұмысты ұйымдастыру – мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы педагогтердің кәсіби дамуын қамтамасыз ететін маңызды бағыттардың бірі. Жас маманның кәсіби қалыптасуы әдіскердің жүйелі қолдауына, тәжірибелі педагогтердің тәлімгерлігіне және білім беру ұйымында қалыптасқан жағымды психологиялық ахуалға байланысты.

Әдістемелік жұмыстың тиімді ұйымдастырылуы жас педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға, педагогикалық қызметке деген қызығушылығын нығайтуға және білім беру сапасын жетілдіруге ықпал етеді.

Жас педагогке көрсетілген әрбір әдістемелік қолдау – оның болашақ кәсіби жетістігінің негізі. Сондықтан жас педагогтермен жұмыстың басты ұстанымы бақылау мен талап қою ғана емес, кәсіби қолдау көрсету, ынтымақтастық орнату және үздіксіз дамуға мүмкіндік беру болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
3. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы.
4. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям.
5. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении.

Бекбасова Алтынай Махмедуновна
Қосымша білім беру бөлімінің басшысы
Астана қаласы әкімдігінің «Балаларға қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» КММ

«АДАЛ АЗАМАТ» БІРТҰТАС ТӘРБИЕ БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЖЫЛДЫҚ ЖОСПАРЫН ӘЗІРЛЕУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Мақалада «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында қосымша білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысының жылдық жоспарын әзірлеудің әдістемелік негіздері қарастырылады. Тәрбие жұмысын жүйелі жоспарлау, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды білім алушылардың бойына сіңіру, азаматтық жауапкершілікті қалыптастыру және тәрбиелік іс-шаралардың нәтижелілігін арттыру мәселелері талданады. Сонымен қатар директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарларының қызметін ұйымдастыру, жылдық жоспарды әзірлеу кезеңдері, тәрбие жұмысының негізгі бағыттары мен мониторинг жүргізу тәсілдері ұсынылады.

Түйін сөздер: «Адал азамат», біртұтас тәрбие бағдарламасы, қосымша білім беру, тәрбие жұмысы, жылдық жоспар, ұлттық құндылықтар, азаматтық жауапкершілік, әдістемелік қолдау, тәрбие жүйесі.

Кіріспе

Қазіргі қоғамда өскелең ұрпақтың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру, азаматтық жауапкершілігін арттыру, адалдық пен әділдік қағидаттарын орнықтыру білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысы баланың тұлғалық дамуына, әлеуметтік ортаға бейімделуіне және қоғамдық өмірге белсенді қатысуына ықпал етеді.

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында тәрбие жұмысын ұйымдастыру отансүйгіштік, еңбекқорлық, жауапкершілік, әділдік және қоғамдық белсенділік сияқты қасиеттерді дамытуға бағытталады. Қосымша білім беру ұйымдары балалардың шығармашылық қабілеттерін, қызығушылықтарын және жеке әлеуетін дамытуға мүмкіндік беретін ерекше білім беру ортасы саналады.

Мұндай ұйымдарда тәрбие жұмысы үйірмелер, шығармашылық жобалар, мәдени-көпшілік іс-шаралар, әлеуметтік бастамалар, спорттық жарыстар және қоғамдық пайдалы қызмет арқылы жүзеге асырылады. Сондықтан тәрбие жұмысын жүйелі жоспарлау және нәтижелілігін бағалау маңызды. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының ұйымдастырушылық және үйлестірушілік қызметі ерекше орын алады.

Қосымша білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысының ерекшеліктері

Қосымша білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысының басты ерекшелігі – білім алушылардың қызығушылықтары мен қабілеттеріне негізделген ерікті қатысу жағдайында жүзеге асырылуы. Балалар шығармашылық, зияткерлік, көркемдік, техникалық, спорттық және әлеуметтік бағыттағы бірлестіктерге қатысады. Бұл жеке тұлғаға бағдарланған тәсілді қолдануға мүмкіндік береді.

Негізгі міндеттер: ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыру; Отанға, туған жерге және мемлекеттік рәміздерге құрмет сезімін дамыту; адалдық, жауапкершілік, әділдік пен еңбекқорлықты тәрбиелеу; шығармашылық және әлеуметтік белсенділікті арттыру; қоғамдық пайдалы қызметке қатысу; экологиялық мәдениет пен қауіпсіз мінез-құлықты дамыту; ата-аналармен және әлеуметтік серіктестермен ынтымақтастықты нығайту.

«Адал азамат» бағдарламасының тәрбие жұмысындағы маңызы

«Адал азамат» бағдарламасының тәрбиелік идеясы – ұлттық құндылықтарды құрметтейтін, қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінетін, еңбекқор, әділ және белсенді тұлғаны қалыптастыру.

Тәуелсіздік және отаншылдық – ел тарихына, мәдени мұрасына және мемлекеттік рәміздерге құрмет; бірлік және ынтымақ – өзара сыйластық пен ұжымдық жауапкершілік; әділдік және жауапкершілік – өз әрекетіне жауап беру және адал шешім қабылдау; заң және тәртіп – құқықтық сауаттылық пен қауіпсіз мінез-құлық; еңбекқорлық және кәсіби біліктілік – еңбекті құрметтеу мен мақсатқа ұмтылу; жасампаздық және жаңашылдық – шығармашылық ойлау мен бастамашылдық.

Бұл құндылықтарды тәрбие жұмысының жылдық жоспарына енгізу тәрбиелік іс-шаралардың мазмұнын жүйелеуге мүмкіндік береді.

Тәрбие жұмысының жылдық жоспарын әзірлеудің негізгі қағидаттары

Жылдық жоспар – тәрбие қызметінің мақсаттарын, міндеттерін, негізгі бағыттарын және күтілетін нәтижелерін айқындайтын маңызды ұйымдастырушылық құжат.

Жүйелілік қағидаты іс-шаралардың өзара байланысын; сабақтастық қағидаты жас ерекшеліктеріне сәйкестігін; құндылыққа бағдарлану әр іс-шараның тәрбиелік мақсатын; практикалық бағыттылық білім алушылардың белсенді қатысуын; ынтымақтастық педагогтер, ата-аналар және серіктестердің өзара іс-қимылын; нәтижелілік нақты көрсеткіштер бойынша талдауды қамтамасыз етеді.

Жылдық жоспарды әзірлеу кезеңдері

Бірінші кезең – талдау және диагностика. Алдыңғы оқу жылындағы тәрбие жұмысының нәтижелері, іс-шаралардың тиімділігі, білім алушылардың белсенділігі, педагогтер мен ата-аналардың пікірлері зерделенеді.

Екінші кезең – мақсат пен міндеттерді айқындау. Олар ұйымның ерекшелігіне және «Адал азамат» бағдарламасының құндылықтарына сәйкес белгіленеді.

Үшінші кезең – тәрбие бағыттарын анықтау. Жоспарға патриоттық, рухани-адамгершілік, құқықтық, еңбек, экологиялық, мәдени және әлеуметтік бағыттар енгізіледі.

Төртінші кезең – іс-шараларды жоспарлау. Әр іс-шараның атауы, мақсаты, мерзімі, қатысушылары, жауапты тұлғалары және күтілетін нәтижелері көрсетіледі.

Бесінші кезең – келісу және бекіту. Жоспар педагогикалық ұжыммен талқыланып, ұйымның ішкі тәртібіне сәйкес бекітуге ұсынылады.

Алтыншы кезең – мониторинг және қорытындылау. Жоспардың орындалуы бақыланып, тоқсандық және жылдық нәтижелер талданады.

Тәрбие жұмысының негізгі бағыттары

Патриоттық тәрбие. «Менің Отаным – Қазақстан», «Туған жерге тағзым», «Елімнің ертеңі – мен» тақырыптарында шығармашылық жобалар, көрмелер, танымдық кездесулер ұйымдастыруға болады.

Рухани-адамгершілік тәрбие. «Адалдық – адамдықтың белгісі», «Жақсылық жасаудан жалықпа», «Мейірімді жүрек» тақырыптарында әлеуметтік акциялар, пікірталастар және шығармашылық тапсырмалар өткізу тиімді.

Құқықтық тәрбие. «Заң және тәртіп», «Менің құқығым және міндетім», «Қауіпсіз орта» тақырыптарында танымдық ойындар мен профилактикалық іс-шаралар ұйымдастыру ұсынылады.

Еңбек тәрбиесі. «Еңбек – табыс кілті», «Мамандықтар әлемі», «Шебер қолдар» тақырыптарында шеберлік сабақтары, көрмелер және кәсіби бағдар беру кездесулері өткізіледі.

Экологиялық тәрбие. «Таза Қазақстан», «Табиғатты аяла», «Жасыл әлем» тақырыптарында экологиялық акциялар, шығармашылық байқаулар және табиғатты қорғау жобалары іске асырылады.

Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарының рөлі

Директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасары тәрбие қызметінің жүйелі ұйымдастырылуын үйлестіреді. Оның міндеттеріне жылдық жоспарды әзірлеуді ұйымдастыру, іс-шаралардың орындалуын бақылау, педагогтерге әдістемелік қолдау көрсету, білім алушылардың белсенді қатысуына жағдай жасау, ата-аналармен және әлеуметтік серіктестермен ынтымақтастықты дамыту, нәтижелерге мониторинг жүргізу және жұмысты жетілдіру жолдарын анықтау жатады.

Тәрбие жұмысының нәтижелілігін бағалау

Тәрбие жұмысының нәтижелілігін анықтау үшін сандық және сапалық көрсеткіштерді кешенді түрде қолдану маңызды. Сандық көрсеткіштерге өткізілген іс-шаралар саны, қатысушылар үлесі, жүзеге асырылған жобалар және серіктестермен бірлескен жұмыстар жатады.

Сапалық көрсеткіштерге білім алушылардың бастамашылдығы, жауапкершілік танытуы, бірлескен қызметке қатысуы және әлеуметтік дағдыларының дамуы кіреді. Мониторингте сауалнама, бақылау, кері байланыс, шығармашылық жұмыстарды талдау және педагогтердің рефлексиясы қолданылады. Тек іс-шара санын емес, олардың тәрбиелік ықпалын бағалау қажет.

Күтілетін нәтижелер

Жоспарды жүйелі әзірлеу және жүзеге асыру нәтижесінде тәрбие жұмысының мазмұны жүйеленеді; құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған іс-шаралардың сапасы артады; білім алушылардың азаматтық жауапкершілігі мен әлеуметтік белсенділігі дамиды; педагогтердің әдістемелік құзыреттілігі жетілдіріледі; ата-аналармен және серіктестермен ынтымақтастық нығаяды; тәрбие жұмысының нәтижелерін бағалау жүйесі дамиды.

Қорытынды

«Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында қосымша білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысының жылдық жоспарын әзірлеу – тәрбие қызметін жүйелі ұйымдастырудың маңызды тетігі. Жоспар педагогтердің қызметін үйлестіруге, тәрбиелік іс-шаралардың мазмұнын жетілдіруге және білім алушылардың тұлғалық дамуына жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Қосымша білім беру ұйымдарының ерекшеліктерін ескеріп әзірленген жоспар балалардың шығармашылық әлеуетін, азаматтық белсенділігін, әлеуметтік жауапкершілігін және адамгершілік қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Тәрбие жұмысын тиімді жоспарлау – саналы, жауапты, еңбекқор, отансүйгіш және адал азамат тәрбиелеудің маңызды алғышарты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы.
3. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңы.
4. «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының әдістемелік материалдары.
5. Қазақстан Республикасының қосымша білім беру ұйымдарының қызметін реттейтін нормативтік құқықтық құжаттар.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям.
7. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса.

Байтасов Дидар Дулатович
Астана қаласы әкімдігінің
Балаларға қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығының басшысы

«ҚАЛА МЕНЕН БАСТАЛАДЫ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША

Аннотация: Мақалада «Қала менен басталады» жобасының білім алушылардың азаматтық жауапкершілігін, экологиялық мәдениетін, әлеуметтік белсенділігін және туған қаласына деген сүйіспеншілігін қалыптастырудағы маңызы қарастырылады. Жобаны білім беру ұйымдарында жүзеге асырудың әдістемелік бағыттары, балаларды қоғамдық пайдалы еңбекке тарту жолдары, шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамыту мүмкіндіктері сипатталады. Сонымен қатар мектепке дейінгі, жалпы орта және қосымша білім беру ұйымдарының өзара ынтымақтастығын ұйымдастырудың тиімді тәсілдері ұсынылады.

Түйін сөздер: азаматтық жауапкершілік, экологиялық мәдениет, туған қала, әлеуметтік белсенділік, қосымша білім беру, тәрбие, жобалық қызмет, қоғамдық бастама.

Кіріспе

Қазіргі қоғамда жас ұрпақты жан-жақты дамыған, жауапкершілігі жоғары, туған жерін құрметтейтін және қоғамдық өмірге белсенді қатысатын азамат ретінде тәрбиелеу – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі.

Бала бойындағы отансүйгіштік сезім ең алдымен өзінің отбасына, туған жеріне, қаласына және қоршаған ортасына деген сүйіспеншіліктен басталады. Туған қаласының тарихын білу, мәдени құндылықтарын құрметтеу, табиғатын қорғау және қоғамдық кеңістіктердің тазалығына жауапкершілікпен қарау – азаматтық тәрбиенің маңызды құрамдас бөліктері.

Осы тұрғыдан алғанда, «Қала менен басталады» жобасы балалар мен жасөспірімдердің қоғамдық белсенділігін арттыруға, экологиялық санасын қалыптастыруға және туған қаласының дамуына өз үлесін қосуға бағытталған маңызды тәрбиелік бастама ретінде қарастырылады.

Жобаның негізгі идеясы – әрбір баланың өз қаласының болашағына жауапты екенін түсіндіру және игі өзгерістердің адамның өзінен басталатынын ұғындыру.

Жобаның мақсаты мен міндеттері

Жобаның мақсаты – балалар мен жасөспірімдердің туған қаласына деген сүйіспеншілігін арттыру, азаматтық жауапкершілігін қалыптастыру, экологиялық мәдениетін дамыту және қоғамдық пайдалы бастамаларға белсенді қатысуына жағдай жасау.

Аталған мақсатқа жету үшін мынадай міндеттерді жүзеге асыру ұсынылады:

1. Білім алушылардың туған қаласының тарихы, мәдениеті және табиғи ерекшеліктері туралы білімдерін кеңейту.
2. Қоршаған ортаны қорғауға және қоғамдық кеңістіктерді таза ұстауға тәрбиелеу.
3. Балалардың әлеуметтік белсенділігін, шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамыту.
4. Білім беру ұйымдары арасындағы ынтымақтастықты нығайту.
5. Балаларды еріктілікке, қайырымдылыққа және қоғамдық пайдалы еңбекке баулу.
6. Туған қаласының дамуына бағытталған балалар бастамаларын қолдау.

«Қала менен басталады» жобасының тәрбиелік маңызы

Баланың тұлғалық дамуы қоршаған ортамен тығыз байланысты. Ол өзін қоғамның бір мүшесі ретінде сезінген кезде өз әрекетінің маңызын түсініп, жауапкершілік таныта бастайды.

«Қала менен басталады» жобасы арқылы балалардың бойында бірнеше маңызды құндылықты қалыптастыруға болады.

Біріншіден, азаматтық жауапкершілік. Бала өзінің туған қаласының тазалығы, қауіпсіздігі мен көркеюіне әрбір тұрғынның жауапты екенін түсінеді.

Екіншіден, экологиялық мәдениет. Табиғатты қорғау, қалдықтарды сұрыптау, суды үнемдеу, жасыл желектерді күтіп-баптау сияқты қарапайым әрекеттер күнделікті дағдыға айналады.

Үшіншіден, әлеуметтік белсенділік. Балалар қоғамдық іс-шараларға қатысу арқылы өз ойын еркін жеткізуге, топпен жұмыс істеуге және ортақ мақсатқа жетуге үйренеді.

Төртіншіден, шығармашылық қабілет. Қаланы көркейтуге арналған суреттер, макеттер, әлеуметтік жобалар мен шығармашылық жұмыстар балалардың қиялын дамытады.

Осы бағыттардың өзара байланысы тұлғаның жан-жақты қалыптасуына ықпал етеді.

Жобаны жүзеге асырудың негізгі бағыттары

1. «Менің қалам – менің мақтанышым». Бұл бағыт туған қаланың тарихын, мәдениетін және көрікті жерлерін танып-білуге арналған. Балалармен қаланың тарихи орындарына танымдық экскурсиялар ұйымдастыру, сәулет ескерткіштері туралы мәліметтер жинау, шығармашылық көрмелер өткізу және «Болашақтағы менің қалам» тақырыбында жобалар әзірлеу ұсынылады. Мұндай жұмыстар балалардың туған қаласына деген мақтаныш сезімін арттырады.

2. «Таза қала – жарқын болашақ». Экологиялық тәрбие – жобаның негізгі бағыттарының бірі. Бұл бағытта білім беру ұйымдарында экологиялық акциялар, сенбіліктер, ағаш отырғызу, қалдықтарды сұрыптау, қайта өңделетін материалдардан бұйымдар жасау және табиғатты қорғауға арналған танымдық іс-шаралар ұйымдастыруға болады. Балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес экологиялық тапсырмалар беру олардың қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді.

3. «Мен қалама пайдалы боламын». Бұл бағыт балаларды әлеуметтік жауапкершілікке және еріктілік қызметке тартуды көздейді. Білім алушылар қоғамдық пайдалы бастамаларға қатысып, қайырымдылық шараларын ұйымдастыруға, әлеуметтік мәселелерді талқылауға және оларды шешу жолдарын ұсынуға мүмкіндік алады. Жоба барысында әрбір баланың шағын әрекетінің өзі қоғам үшін маңызды екеніне назар аударылады.

4. «Болашақ қаласы – балалар көзімен». Бұл бағыт шығармашылық және зерттеушілік жұмыстарды дамытуға арналған. Балалар өздерінің болашақ қаласы туралы идеяларын сурет, макет, бейнеролик, презентация және шағын зерттеу жобалары арқылы ұсына алады. Оқушылар қалалық инфрақұрылым, көлік қозғалысы, жасыл аймақтар, қауіпсіз ойын алаңдары және экологиялық мәселелер бойынша өз ұсыныстарын әзірлейді. Бұл жұмыс балалардың сыни ойлауын, шығармашылық ізденісін және жобалық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Білім беру ұйымдарының өзара ынтымақтастығы

«Қала менен басталады» жобасының маңызды ерекшеліктерінің бірі – әртүрлі деңгейдегі білім беру ұйымдарының бірлескен жұмысын ұйымдастыру мүмкіндігі.

Мектепке дейінгі ұйымдарда жоба балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес ойын, шығармашылық жұмыс, бақылау және қарапайым еңбек әрекеттері арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Жалпы білім беретін мектептерде зерттеу жобалары, экологиялық акциялар, пікірталастар, танымдық экскурсиялар және әлеуметтік бастамалар ұйымдастыру тиімді.

Қосымша білім беру ұйымдары шығармашылық байқаулар, қалалық фестивальдер, экологиялық форумдар және жобалық жұмыстар арқылы балалардың қабілеттерін дамытуға ықпал ете алады.

Білім беру ұйымдарының осындай ынтымақтастығы тәрбиелік жұмыстың сабақтастығын қамтамасыз етеді.

Жобаны ұйымдастырудың әдістемелік тәсілдері

Жобаның нәтижелілігін арттыру үшін педагогтерге балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, белсенді оқыту әдістерін қолдану ұсынылады.

Атап айтқанда, жобалық оқыту технологиясы, зерттеу әдісі, топтық жұмыс, проблемалық жағдаяттарды шешу, шығармашылық тапсырмалар және тәжірибеге бағытталған іс-әрекеттер тиімді болып табылады.

Мысалы, «Менің қаламдағы экологиялық мәселе» тақырыбында оқушылар шағын зерттеу жүргізіп, мәселенің себептерін анықтап, оны шешудің қолжетімді жолдарын ұсына алады.

Ал мектеп жасына дейінгі балалармен «Таза аула», «Менің сүйікті қалам», «Табиғатты қорғайық» тақырыптарында ойындар мен шығармашылық жұмыстар ұйымдастыруға болады.

Бұл тәсілдер білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, алған білімдерін күнделікті өмірде қолдануына жағдай жасайды.

Күтілетін нәтижелер

Жобаны жүйелі жүзеге асыру нәтижесінде балалар мен жасөспірімдердің туған қаласына деген сүйіспеншілігі мен азаматтық жауапкершілігі артады деп күтіледі.

Білім алушылардың экологиялық сауаттылығы дамып, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған практикалық дағдылары қалыптасады.

Сонымен қатар балалардың шығармашылық белсенділігі, зерттеушілік қабілеттері, көшбасшылық қасиеттері және ұжымдық жұмыс дағдылары жетіледі.

Жобаның тиімділігін бағалау үшін қатысушылардың белсенділігі, орындалған практикалық жұмыстар, ұсынылған бастамалар және балалардың экологиялық мінез-құлқындағы өзгерістер сияқты көрсеткіштерді пайдалануға болады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, «Қала менен басталады» жобасы – балалар мен жасөспірімдерді азаматтық жауапкершілікке, экологиялық мәдениетке, отансүйгіштікке және қоғамдық белсенділікке тәрбиелеуге бағытталған маңызды бастама.

Жобаның басты құндылығы – баланы туған қаласының жай ғана тұрғыны емес, оның дамуына үлес қоса алатын белсенді азамат ретінде қалыптастыру.

Білім беру ұйымдарының өзара ынтымақтастығы, педагогтердің әдістемелік қолдауы және балалардың шығармашылық бастамалары жобаның тәрбиелік әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді.

Қаланың болашағы – бүгінгі жас ұрпақтың қолында. Ал қаланы көркейту әр адамның өзінен, оның жауапкершілігінен, мәдениетінен және игі ісінен басталады.

Сондықтан «Қала менен басталады» жобасының идеяларын білім беру ұйымдарының тәрбие жұмысына енгізу өскелең ұрпақтың азаматтық ұстанымын қалыптастырудың тиімді бағыттарының бірі бола алады.

Есжанова Сая Мұхтарқызы
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
№215 жалпы білім беретін мектеп
Алматы қаласы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі білім беру жүйесінде жасанды интеллект технологияларын ағылшын тілін оқыту үдерісінде қолданудың өзектілігі мен педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Жасанды интеллект құралдарының, атап айтқанда ChatGPT, Gemini және MagicSchool AI платформаларының ағылшын тілін оқытудағы тиімді пайдалану жолдары сипатталады. Сонымен қатар оқушылардың төрт негізгі тілдік дағдыларын – Speaking, Writing, Reading және Listening дамытуда жасанды интеллектті қолданудың әдістемелік тәсілдері ұсынылады. Мақалада саралап оқыту, жеке оқу траекториясын қалыптастыру, коммуникативтік жаттығулар ұйымдастыру және қалыптастырушы бағалау мәселелеріне ерекше назар аударылған. Жасанды интеллектті қолдану барысында академиялық адалдықты сақтау, жеке деректерді қорғау және ақпараттың дұрыстығын тексеру қажеттілігі де қарастырылады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, ағылшын тілі, цифрлық білім беру, ChatGPT, Gemini, MagicSchool AI, коммуникативтік құзыреттілік, Speaking, Writing, Reading, Listening, цифрлық сауаттылық.

Кіріспе

Қазіргі таңда әлемдік білім беру жүйесі цифрлық технологиялардың қарқынды дамуымен сипатталады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен таралуы, интернет ресурстарының қолжетімділігі және жасанды интеллект мүмкіндіктерінің артуы оқыту үдерісіне жаңа өзгерістер енгізуде. Әсіресе шет тілдерін оқытуда заманауи технологияларды пайдалану білім алушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыруға және оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға жаңа мүмкіндіктер ашады.

Ағылшын тілі халықаралық қарым-қатынастың, ғылымның, технологияның және білімнің маңызды құралдарының бірі болып табылады. Сондықтан қазіргі мектеп оқушыларының ағылшын тілін меңгеруі тек грамматикалық ережелерді білу немесе сөздік қорды жаттаумен шектелмеуі керек. Оқушылар алған білімдерін күнделікті өмірде пайдаланып, ағылшын тілінде еркін сөйлей алуы, мәтіндерді түсінуі, өз ойын жазбаша жеткізуі және ауызша ақпаратты қабылдай білуі қажет.

Осы мақсатқа жету үшін дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар цифрлық технологияларды, соның ішінде жасанды интеллект құралдарын тиімді пайдалану маңызды.

UNESCO-ның 2023 жылы жарияланған «Guidance for Generative AI in Education and Research» атты ұсынымында генеративті жасанды интеллектті білім беру саласында адамға бағдарланған тәсіл негізінде пайдалану, білім алушылардың жеке деректерін қорғау және технологиялардың педагогикалық әрі этикалық талаптарға сәйкестігін қамтамасыз ету қажеттігі көрсетілген [1].

Осы тұрғыдан алғанда, ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллектті мақсатты пайдалану мұғалімнің кәсіби мүмкіндіктерін кеңейтіп қана қоймай, оқушылардың өздігінен білім алуына және тілдік дағдыларын дамытуына жағдай жасайды.

1. Ағылшын тілін оқытудағы жасанды интеллекттің педагогикалық мүмкіндіктері

Жасанды интеллект (Artificial Intelligence – AI) – ақпаратты өңдеу, талдау, тілдік құрылымдарды тану және мәтін құрастыру сияқты міндеттерді орындай алатын компьютерлік технологиялар жүйесі.

Білім беру саласында генеративті жасанды интеллект құралдары ерекше маңызға ие. Олар пайдаланушының сұранысына сәйкес мәтіндер, тапсырмалар, түсіндірмелер, сұрақтар және оқу материалдарын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Ағылшын тілі сабақтарында жасанды интеллектті бірнеше бағытта қолдануға болады.

Біріншіден, оқытуды дараландыру.

Әр оқушының ағылшын тілін меңгеру деңгейі әртүрлі. Бір оқушы грамматикалық ережелерді жақсы меңгергенімен, ауызша сөйлеуде қиналуы мүмкін. Екінші оқушы мәтінді жақсы түсінгенімен, жазылым тапсырмаларын орындауда қиындықтарға кездеседі.

Жасанды интеллект көмегімен бір тақырып бойынша бірнеше деңгейдегі тапсырмалар әзірлеуге болады. Мысалы, бастапқы деңгейдегі оқушыларға қарапайым сөйлемдер құрастыру тапсырмасы ұсынылса, орта деңгейдегі оқушыларға мәтін жазу, ал жоғары деңгейдегі оқушыларға пікірталас немесе эссе жазу тапсырмалары беріледі.

Екіншіден, оқу материалдарын бейімдеу.

Мұғалім ChatGPT немесе Gemini көмегімен күрделі мәтіндерді оқушылардың тілдік деңгейіне сәйкес жеңілдете алады. Сонымен қатар мәтін бойынша түсіну сұрақтарын, сөздік тапсырмаларды және грамматикалық жаттығуларды дайындауға болады.

Үшіншіден, кері байланысты жетілдіру.

Жазбаша жұмыстарды орындау барысында оқушылар грамматикалық және лексикалық қателер жібереді. Жасанды интеллект оқушының мәтінін талдап, қателерін түсіндіруге және оларды түзету жолдарын ұсынуға көмектеседі.

Төртіншіден, өздігінен білім алу мүмкіндіктерін кеңейту.

Оқушылар сабақтан тыс уақытта да жасанды интеллект көмегімен жаңа сөздерді қайталап, грамматикалық тақырыптарды меңгеріп, қосымша жаттығулар орындай алады.

OpenAI ұсынған ChatGPT Study Mode функциясы да дайын жауап берумен шектелмей, бағыттаушы сұрақтар мен кезеңдік түсіндіру арқылы оқушының тақырыпты тереңірек түсінуіне көмектесуге бағытталған [4].

Алайда жасанды интеллект мұғалімнің орнын алмастырмайды. Ол оқу үдерісін толықтыратын, оқушыға қосымша мүмкіндік беретін көмекші құрал ретінде қолданылуы тиіс.

2. Жасанды интеллект платформаларын ағылшын тілі сабақтарында қолдану

Қазіргі уақытта ағылшын тілі мұғалімдері пайдалана алатын бірнеше жасанды интеллект платформасы бар.

ChatGPT – мәтін құрастыруға, грамматиканы түсіндіруге, диалогтер әзірлеуге, тапсырмалар дайындауға және жазбаша жұмыстарды талдауға мүмкіндік беретін құрал.

Мысалы, мұғалім келесі сұранысты пайдалана алады:

Create 10 English grammar exercises on Present Simple for Grade 6 students. Use A2-level vocabulary. Include affirmative, negative and interrogative sentences. Provide an answer key.

Осы сұраныс арқылы мұғалім белгілі бір сыныпқа арналған грамматикалық жаттығулар мен жауаптар кілтін әзірлей алады.

Gemini – мәтіндермен жұмыс істеуге, сабақ тақырыбына сәйкес ақпарат жинақтауға, идеялар әзірлеуге және оқу материалдарын дайындауға көмектесетін жасанды интеллект платформасы.

MagicSchool AI – мұғалімдердің сабақ жоспарлау, бағалау материалдарын әзірлеу және деңгейлік тапсырмалар дайындау жұмыстарын жеңілдетуге бағытталған білім беру платформасы.

Мысалы:

Create a 45-minute English lesson plan for Grade 7 on the topic "Environmental Problems". Include lesson objectives, differentiated tasks, assessment criteria and reflection activities.

Сонымен қатар мұғалімдер Quizlet, Wordwall, Blooket және Baamboozle сияқты интерактивті платформаларды да пайдалана алады. Бұл платформалардың барлығы генеративті AI болып саналмайды, бірақ оларды жасанды интеллект көмегімен әзірленген оқу материалдарымен біріктіруге болады.

Мысалы, ChatGPT арқылы сөздік тапсырмалар дайындалып, кейін олар Quizlet платформасында қайталау жаттығулары ретінде ұсынылады. Wordwall немесе Blooket арқылы оқушылардың тақырыпты меңгеру деңгейін ойын түрінде тексеруге болады.

Осылайша, бірнеше цифрлық құралды сабақ мақсатына сәйкес үйлестіру оқыту үдерісін түрлендіруге мүмкіндік береді.

3. Төрт негізгі тілдік дағдыны дамытуда жасанды интеллектті қолдану

Ағылшын тілін оқытудың негізгі мақсаты – оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру. Осыған байланысты Speaking, Writing, Reading және Listening дағдыларын өзара байланысты дамыту маңызды.

Бұл бағыттар Еуропалық тілдерді меңгерудің жалпы құзыреттері жүйесімен де сабақтас. CEFR Companion Volume құжатында тілдік әрекеттің әртүрлі түрлері, соның ішінде қабылдау, өнімді сөйлеу, өзара әрекеттесу және медиация дағдылары қарастырылады [2].

3.1 Speaking – сөйлеу дағдысын дамыту

Speaking – оқушылардың ағылшын тілінде өз ойын ауызша жеткізу, сұрақтарға жауап беру, диалог жүргізу және пікір алмасу қабілеті.

Оқушылардың кейбірі грамматикалық ережелерді меңгергенімен, сөйлеу барысында қателесуден қорқуы мүмкін. Жасанды интеллект арқылы ұйымдастырылатын диалогтік жаттығулар мұндай оқушыларға қосымша сөйлеу тәжірибесін ұсынады.

Мысалы, мұғалім оқушыға ChatGPT көмегімен мейрамханадағы диалогті орындауды тапсыра алады.

Дайын промпт:

Act as a waiter in an English restaurant. I am a customer. Start a dialogue with me. Ask questions about my food preferences and help me improve my English speaking skills. Use A2-level vocabulary.

Бұл тапсырма барысында AI даяшының, ал оқушы келушінің рөлін атқарады.

Сонымен қатар жасанды интеллектті:

- күнделікті тақырыптар бойынша сұрақ-жауап ұйымдастыруда;
- рөлдік ойындар жүргізуде;
- суреттерді сипаттау тапсырмаларында;
- пікірталас ұйымдастыруда;
- оқушылардың сөйлеу жауаптарын талдауда пайдалануға болады.

Мұндай жаттығулар оқушылардың ағылшын тілінде сөйлеу тәжірибесін кеңейтуге ықпал етеді.

3.2 Writing – жазылым дағдысын дамыту

Writing – оқушының ойын жазбаша түрде дұрыс, жүйелі және түсінікті жеткізу қабілеті.

Жазылым барысында оқушылар эссе, хат, әңгіме және әртүрлі мәтіндер жазады. Жасанды интеллект бұл жұмыстардың құрылымын жоспарлауға, сөздік қорды толықтыруға және ықтимал грамматикалық қателерді анықтауға көмектеседі.

Мысалы, 9-сынып оқушыларына «The Advantages and Disadvantages of Social Media» тақырыбында эссе жазу тапсырмасы беріледі.

Мұғалім келесі промптті ұсына алады:

Help me prepare an essay on "The Advantages and Disadvantages of Social Media". Give me an outline, useful linking words and questions to develop my ideas. Do not write the complete essay for me.

Бұл тәсіл оқушының дайын мәтінді көшіріп алуына емес, өз ойын қалыптастыруына және жазылым дағдыларын жетілдіруіне бағытталған.

3.3 Reading – оқылым дағдысын дамыту

Reading – ағылшын тіліндегі мәтінді түсіну, негізгі ақпаратты анықтау, мәтінді талдау және қорытынды жасау қабілеті.

Жасанды интеллект көмегімен мұғалім бір мәтіннің бірнеше нұсқасын дайындай алады. Мысалы, бір тақырыптағы мәтінді A1, A2 және B1 деңгейлеріне бейімдеуге болады.

Сонымен қатар:

- True / False;
- Multiple Choice;
- Matching;
- Fill in the Gaps;
- Answer the Questions;
- Find the Main Idea сияқты тапсырмалар әзірлеуге мүмкіндік бар.

Мұндай әдіс оқушылардың тілдік деңгейіне сәйкес оқу материалдарын ұсынуға және мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

3.4 Listening – тыңдалым дағдысын дамыту

Listening – ағылшын тіліндегі ауызша ақпаратты қабылдау, түсіну және қажетті мәліметті анықтау қабілеті.

Жасанды интеллект тыңдалымға арналған мәтіндер мен сұрақтар дайындауға, мәтінді дыбыстауға арналған құралдармен жұмыс істеуге және тыңдалған ақпаратты тексеруге арналған тапсырмалар әзірлеуге көмектеседі.

Мысалы, «Travelling Around the World» тақырыбы бойынша мұғалім AI көмегімен қысқа тыңдалым мәтінін дайындап, оны мәтінді дыбыстау функциясы бар платформа арқылы аудиоға айналдыра алады. Оқушылар тыңдалған материал бойынша:

- дұрыс жауапты таңдайды;
- бос орындарды толтырады;
- True / False тапсырмаларын орындайды;
- негізгі ақпаратты анықтайды;
- мәтіннің мазмұнын қысқаша баяндайды.

Осылайша, жасанды интеллект көмегімен тыңдалым тапсырмаларын оқушылардың білім деңгейіне сәйкес бейімдеуге болады.

4. Саралап оқыту және оқушылардың жеке білім алу траекториясын қалыптастыру

Бір сыныпта оқитын оқушылардың ағылшын тілін меңгеру деңгейі әртүрлі болуы мүмкін. Кейбір оқушылар жаңа тақырыпты тез меңгерсе, басқаларына қосымша түсіндіру мен қайталау қажет. Сондықтан саралап оқыту ағылшын тілі сабақтарының маңызды әдістемелік бағыты болып табылады.

Жасанды интеллект мұғалімге бір тақырып бойынша әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар дайындауға мүмкіндік береді. Мысалы, «Healthy Lifestyle» тақырыбында:

Деңгей	**Тапсырма**	**Оқу мақсаты**
Бастапқы	Сөздерді сәйкестендіру, сөйлемді толықтыру	Жаңа сөздерді меңгеру
Орта	Денсаулық туралы қысқа мәтін жазу	Сөздер мен грамматиканы қолдану
Жоғары	Салауатты өмір салты туралы пік	

Мақсұтбекова Тоғжан Бауыржанқызы
Учитель начальных классов, педагог-модератор
КГУ “Средняя общеобразовательная школа №31” отдела образования города Семей управления области Абай
Область Абай, город Семей

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ СТРАТЕГИЮ «ЧТЕНИЕ С ОСТАНОВКАМИ» И ПРИЁМЫ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются возможности развития читательской грамотности младших школьников посредством стратегии «Чтение с остановками» и приёмов технологии развития критического мышления. Публикация подготовлена на основе учебно-методического пособия «Развитие читательской грамотности младших школьников через стратегию „Чтение с остановками“ и приёмы технологии развития критического мышления». Раскрываются содержание, методическая направленность и практическое применение представленных в пособии приёмов на уроках литературного чтения. Особое внимание уделяется формированию у учащихся умений прогнозировать содержание текста, находить необходимую информацию, задавать вопросы, анализировать поступки героев и выражать собственное мнение.

Ключевые слова: читательская грамотность, начальная школа, критическое мышление, чтение с остановками, прогнозирование, анализ текста, рефлексия.

Актуальность темы

Формирование читательской грамотности является одной из важных задач современного начального образования. Умение читать сегодня не ограничивается правильным и беглым произношением текста. Важно, чтобы ребёнок понимал прочитанное, мог находить необходимую информацию, устанавливать причинно-следственные связи, делать выводы и применять полученные знания в различных жизненных ситуациях.

Особую значимость приобретает развитие самостоятельного мышления младших школьников. На практике нередко встречаются учащиеся, которые могут прочитать текст, но испытывают затруднения при определении его основной мысли, объяснении поступков героев и формулировании собственного отношения к прочитанному.

Поэтому возникает необходимость использовать такие педагогические приёмы, которые превращают чтение из пассивного восприятия информации в активную интеллектуальную деятельность.

Одним из эффективных решений, представленных в учебно-методическом пособии, является стратегия «Чтение с остановками» в сочетании с приёмами технологии развития критического мышления.

Содержание и методическая направленность учебно-методического пособия

Учебно-методическое пособие направлено на практическую помощь учителю начальных классов в организации работы по развитию читательской грамотности учащихся 2–4 классов.

Основная идея пособия заключается в том, чтобы научить ребёнка не просто читать текст, а осознанно взаимодействовать с ним: предполагать дальнейшее развитие событий, проверять свои предположения, задавать вопросы, находить доказательства в тексте и формулировать выводы.

Методическая основа пособия связана с технологией развития критического мышления, которая предусматривает три взаимосвязанных этапа:

Вызов — актуализация имеющихся знаний, пробуждение интереса к теме, выдвижение первоначальных предположений.

Осмысление — непосредственная работа с текстом, получение и анализ информации, проверка предположений.

Рефлексия — обобщение прочитанного, формулирование выводов, выражение личного отношения к содержанию.

Такая последовательность помогает организовать работу с текстом системно и постепенно формировать самостоятельность читателя.

Стратегия «Чтение с остановками» как средство развития мышления

Центральное место в пособии занимает стратегия «Чтение с остановками». Её особенность состоит в том, что текст заранее делится на смысловые части. После прочтения каждого фрагмента учитель организует обсуждение и предлагает учащимся задания, направленные на осмысление прочитанного.

На этапе остановки дети могут ответить на вопросы:

* Как вы думаете, что произойдёт дальше?
* Почему герой поступил именно так?
* Какие события могут произойти в следующей части?
* Подтвердились ли ваши предположения?
* Какие слова или предложения помогли вам сделать такой вывод?

Данный подход позволяет поддерживать познавательный интерес учащихся и формировать умение рассуждать, опираясь на содержание текста.

Важным результатом становится переход от простого воспроизведения информации к её осмыслению. Учащийся постепенно учится самостоятельно выдвигать гипотезы, аргументировать свою точку зрения и корректировать первоначальные предположения.

Приёмы технологии развития критического мышления

В пособии представлены приёмы, которые можно использовать на разных этапах работы с художественным и познавательным текстом.

«Дерево предсказаний». Приём применяется для развития умения прогнозировать содержание текста. Учащиеся предполагают, чем может закончиться история, какие события произойдут с героями и почему. После чтения они возвращаются к своим предположениям и проверяют их.

«Тонкие и толстые вопросы». Данный приём помогает учить детей различать вопросы, требующие краткого ответа, и вопросы, предполагающие рассуждение. Например: «Кто был главным героем?» — тонкий вопрос; «Почему герой изменил своё решение?» — толстый вопрос.

«Кластер». Используется для систематизации информации. Учащиеся выделяют ключевые понятия, устанавливают связи между ними и представляют содержание текста в виде схемы.

«Двухчастный дневник». Помогает формировать личностное отношение к прочитанному. В одной части учащиеся записывают или отмечают понравившийся фрагмент, в другой — объясняют, почему он привлёк их внимание и какие мысли вызвал.

Использование данных приёмов позволяет разнообразить уроки литературного чтения, учитывать возрастные особенности младших школьников и создавать условия для активного участия каждого ребёнка.

Практическая апробация и результаты

Практическая часть учебно-методического пособия основана на апробации разработанного блока занятий «Читаем — думаем — прогнозируем» во 2 «В» классе, в котором обучаются 19 учащихся в возрасте 7–8 лет.

Работа проводилась два раза в неделю по 15 минут и была направлена на развитие навыков осознанного чтения, прогнозирования, анализа и понимания текстовой информации.

Для определения динамики использовались диагностические задания, наблюдение, анализ ответов учащихся и результаты выполнения заданий по литературному чтению.

Согласно данным, представленным в пособии, после проведённой работы наблюдалась положительная динамика уровня читательской грамотности:

высокий уровень увеличился с 3 учащихся (16%) до 10 учащихся (53%);

средний уровень составил 7 учащихся (37%);

низкий уровень снизился с 9 учащихся (47%) до 2 учащихся (10%).

Также в пособии отмечено повышение качества знаний по литературному чтению с 58% до 84%. Средняя скорость чтения увеличилась с 42 до 68 слов в минуту.

Представленные результаты показывают положительную динамику по основным диагностируемым показателям. Вместе с тем эффективность применяемых приёмов определяется не только количественными результатами, но и изменениями в учебной деятельности детей: повышением интереса к чтению, готовностью участвовать в обсуждении, умением задавать вопросы и аргументировать ответы.

Практическая значимость

Практическая ценность учебно-методического пособия заключается в возможности использования его материалов учителями начальных классов при подготовке и проведении уроков литературного чтения.

Предложенные приёмы не требуют сложного оборудования и могут применяться при работе с различными текстами. Учитель может адаптировать задания с учётом возраста, уровня подготовки и индивидуальных образовательных потребностей учащихся.

Особенно важно, что стратегия «Чтение с остановками» позволяет включить в обсуждение детей с разным уровнем читательской подготовки. Для одних учащихся можно предложить выбор готовых вариантов ответа, для других — самостоятельное прогнозирование и развёрнутое обоснование своей позиции.

Таким образом, пособие имеет практическую направленность и может использоваться как методический инструмент для организации систематической работы по развитию читательской грамотности.

Заключение

Развитие читательской грамотности младших школьников требует целенаправленной и последовательной работы. Использование стратегии «Чтение с остановками» и приёмов технологии развития критического мышления помогает сформировать у детей активную позицию читателя, развивает умение понимать текст, анализировать информацию, прогнозировать события и делать самостоятельные выводы.

Представленное учебно-методическое пособие объединяет теоретические положения и практические материалы, которые могут быть использованы в образовательном процессе начальной школы.

Главная задача учителя заключается не только в том, чтобы научить ребёнка читать, но и в том, чтобы помочь ему думать во время чтения, задавать вопросы, искать ответы и осознанно воспринимать окружающий мир через текст.

Список использованной литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348.

2. Типовые учебные программы по общеобразовательным предметам начального образования. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года №399.

3. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке. — М.: Просвещение, 2011.

4. Crawford A., Saul W., Mathews S., Makinster J. Teaching and Learning Strategies for the Thinking Classroom. — New York, 2005.

5. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. — Paris: OECD Publishing, 2023.

6. Mullis I.V.S., Martin M.O. PIRLS 2021 Assessment Frameworks. — Boston College, 2021.

7. Мақсұтбекова Т.Б. Развитие читательской грамотности младших школьников через стратегию «Чтение с остановками» и приёмы технологии развития критического мышления: учебно-методическое пособие.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«АЙТУҒАНОВА» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «ULAGAT» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «ULAGAT», относящийся к индивидуальному предпринимателю «АЙТУҒАНОВА».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 22 қыркүйектегі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ44VPY00078195 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ44VPY00078195 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 22 сентября 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 29.10.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 29.10.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «АЙТУҒАНОВА».

ULAĠATTY USTAZ JOLY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Ұстаз – ұлттың шамшырағы

Мектептің жүрегі – ұстаз. Ұстаз біліммен ғана емес, жүрек жылуымен, мейірімімен, ұстанымымен шәкіртке жол сілтейді. Шын мәнінде, қандай мұғалім болса – болашақ та сондай.

Ұстаздың әр сөзі, әр қадамы – баланың болашағына жазылған тағдыр іспетті. Сондықтан да ең басты байлық – білімді, жан-жақты, әдістемені терең меңгерген, әр баланың жүрегіне жол таба алатын мұғалім.

Жақсы мұғалім – жай ғана маман емес, ол – тәрбиелеуші, шабыттандырушы, бағыт беруші. Ұстаз – уақыттан озып жүретін адам. Оның бүгін еккен дәні – ел ертеңінің жемісі.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.